બાળકોનો ઉત્સાહ–

ભગવાન મહાવીર મોક્ષ પધાર્યા તેના ૨૫૦૦ વર્ષીય મહાન ઉત્સવનું આ વર્ષ ચાલી રહ્યું છે. ત્યારે ભગવાનના દર્શનનો મહિમા સમજાવતું આ પુસ્તક પુનઃ પ્રકાશિત કરતાં આનંદ થાય છે. આ પુસ્તક બાળકોમાં જિનેન્દ્ર ભગવાન પ્રત્યેની ભક્તિના ઉત્તમ સંસ્કાર રેડે છે; નાના-મોટા સૌ હોંશથી વાંચે છે. બાળકોમાં ઉત્તમ-સંસ્કાર રેડનારા આવા ધાર્મિક પુસ્તકો ઘરેઘરે સેંકડોની સંખ્યામાં હોવા જોઈએ.

નિર્વાણમહોત્સવ નિમિત્તે નાનકડા ફંડ દ્વારા બાળકોએ ઉત્સાહ બતાવ્યો; તેમણે એકઠા કરેલા ફંડમાંથી આ પુસ્તક છપાય છે તે પણ બાળકો માટે ગૌરવની વાત છે. બાળકો. આ પુસ્તક તમે વાંચજો, ને તમારા મિત્રોને પણ વંચાવીને તેનો વધુમાં વધુ પ્રચાર કરજો.

જૈનધર્મ પામીને હવે તમે જાગ્યા છો; તમારા ઉત્સાહ બદલ ધન્યવાદ,

—જયમહાવીર.

—બ્ર. હ. જૈન.

※ ભગવાનના દર્શનનો મહિમા ※

નમું દેવ અરિહંતને, શ્રી જિનવાણી માત,
નમું ગુરુ નિર્ગ્રંથને, આનંદ-મંગલ દાત.

શ્રી દેવ-ગુરુનાં સમરું પાય,
દર્શનકથા કહું મન લાય.
દર્શન જિનવરનાં બહુ સાર,
દર્શન કરો સહુ નરનાર.
પહેલાં શ્રી જિનદર્શન કરો,
કાર્ય સહુ પછી જ સંભારો.
જે જિનદર્શન કરે નિત સાર,
ધન્ય જન્મ તેનો અવધાર.
ઉદર ભરે જિનદર્શન વિન,
જાણો નર તે બુદ્ધિવિહીન.
દર્શન વિણ જીવન ધિક્ હોય,
તેથી દર્શ કરો સહુ કોય.
દર્શપ્રતિજ્ઞા મનોવતી ધારી,
થઈ કથા તેની સુખકારી.
સુણો ભવિજન ચિત્ત લગાય,
જાસ થકી સહુ વિઘ્ન નશાય.

———•———

તે જીવી બતાવી, તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો જગતને પૂરો પાડે છે." ધન્ય મુનિરાજ!

"શ્રાવકોના આહાર વિગેરેની વ્યવસ્થા પણ-જૈન મુનિ જીવનના આદર્શને સામે રાખીને જ ઉપદેશવામાં આવી હોય, એ સ્વાભાવિક છે. એટલે કે—શ્રાવકોના આહારના ભક્ષ્યા-ઽભક્ષ્ય વિવેકમાં પણ અહિંસા : સંયમ : અને તપ : એ ત્રણ તત્ત્વો મુખ્ય હોય, એ સ્વાભાવિક છે."

આહાર : એ જીવન નિર્વાહનું મુખ્યમાં મુખ્ય અંગ છે. તેમાં "અહિંસા: સંયમ : તપઃનો આશ્રય લેવાથી નિર્વાહનેઃ અને જીવનના હરેક તરેહના વિકાસને બાધ આવે." એમ માનવાને કારણ નથી. પરંતુ, બહુ સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાથી "નિર્વાહ અને જીવન વિકાસને સારો અને યોગ્ય વેગ મળે છે." એમ માનવાને કારણ મળે છે. કેમકે-યોગ્ય નિર્વાહ અને વિકાસને બાધક થાય, તેવી રીતે અહિંસાઃ સંયમઃ અને તપઃનું પાલન કરવાનું હોતું નથી.

"અહિંસા : સંયમ : અને તપ : વગરના પ્રાણીઓનો નિર્વાહ અને વિકાસ સારો થાય છે." એમ કહી શકાય તેમ છે જ નહિ.

અહિં વિકાસની વ્યાખ્યાનું લક્ષ્ય માનસિકઃ કે આંતરિકઃ વિકાસ છે. શરીરે ગમે તેવો મજબુત માણસ બીકણ હોય, તો તે વિકાસ ગણાય જ નહિ. નિર્ભય માણસ ખુની, હરામખોર, બદમાશ હોય, તો તે પણ વિકાસ ગણાય જ નહિ. જીવનની

અનેક મહેલો છે, ને ઉત્તમ શ્રાવકજનો ત્યાં વસી રહ્યા છે. નગરીની મધ્યમાં વિશાળ જિનમંદિર છે અને સોનાનાં કળશથી તેનું શિખર ઝળકી રહ્યું છે.

તે હસ્તિનાપુર નગરીમાં યશોધર નામના રાજા રાજ્ય કરે છે; તે ન્યાયવંત છે અને ચારે તરફ તેનો યશ ફેલાઈ રહ્યો છે. તેમના રાજમાં મહારથ નામના એક શેઠ રહે છે, તે જૈનધર્મના મહાન ભક્ત છે અને પુણ્યના ઉદયથી તેમના ઘરે લક્ષ્મીનો પાર નથી. બાવન કરોડ સોનામહોરથી એનો ભંડાર ભર્યો છે ને એના મહેલ પર બાવન ધજા ફરકે છે તેની સ્ત્રીનું નામ મહાસેના છે, તે પણ શીલવાન અને ગુણવાન છે. તેમને ત્યાં દેવકન્યા જેવી એક દીકરી થઈ, એનું નામ મનોરમા.

મનોરમા રૂપવંતી અને ગુણવંતી છે. તે આઠ વર્ષની થતાં વિદ્વાન પાસે ભણવા લાગી અને થોડા જ વખતમાં અનેક વિદ્યાઓ ભણી લીધી, શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો. એના મુખથી વિદ્યાની ચર્ચા સાંભળીને માતાપિતા આનંદિત થતાં. બીજના ચંદ્રની જેમ વધતાં વધતાં મનો-

આહાર કરનારા છે.

૬. તેથી આગળ વધીને, માંસાહાર સાથે અન્ન: વનસ્પતિઓ: અને ઘી: દૂધ: વિગેરેને સ્થાન આપી, અલ્પ માંસાહાર કરનારા છે.

૭. તેથી આગળ વધીને, માંસાહાર વિનાજ માત્ર અન્ન: વનસ્પતિઓ: અને ઘી: દૂધ: દહીં: વિગેરેનો આહાર કરનારા છે.

૮. તેથી આગળ વધીને, વનસ્પતિ સુદ્ધાં-કોઇપણ સજીવ પદાર્થને તથા પોતાના હાથે નિર્જીવ કરેલા કોઇપણ અચિત્ત-અચેતનપદાર્થને પ પોતાના આહારમાંથી બાદ કરનારા છે.

૯. અને તેથીયે આગળ વધીને, પોતાને માટે બીજા કોઇએ પણ નિર્જીવ કરેલા ખોરાકને પણ પોતાના ખોરાક તરીકે લેવાનામાંથી બાદ કરીને, તદ્દન નિર્દોષ રીતે મળેલા ખોરાકથી જીવનનો નિર્વાહ ચલાવનારા માનવો આ જગત્ ઉપર આજે પણ વિદ્યમાન છે.

તેથી કરીને, "જૈન મુનિઓનું જીવન અકુદરતી કે કૃત્રિમ છે." એમ માનવાને કારણ નથી. પરંતુ પ્રાણી માત્રમાં રહેલી અહિંસા: સંયમ: અને તપોમય:વૃત્તિના વધારેમાં વધારે વિકાસના જીવંત દષ્ટાંત રૂપે જગતમાં તેમને મુખ્ય: ઉચ્ચ: અને પૂજ્યતમ: પ્રથમ દરજ્જાનું સ્થાન છે.

અને તે દષ્ટાંતમાં વ્રતધારી શ્રાવકોનું સ્થાન બીજું છે. પરંતુ, જૈન મુનિજીવન જીવતાં માનવો સિવાયના-ગૃહસ્થ જીવન જીવતા માનવોમાં તો વ્રતધારી શ્રાવકોનું પહેલું અને મુખ્ય સ્થાન છે. તેથી ઉતરતું સ્થાન સામાન્ય શ્રાવકોનુ છે. ને તેથી ઉતરતું બીજા માનવોનું છે.

ઉત્તમ નૈતિક જીવનની જરૂરીઆત લાયક દુન્યવી જીવન પૂરતીજ મર્યાદિત છે. માટે તેનો સ્વાર્થમાંજ સમાવેશ થાય છે. નિઃસ્વાર્થિ પરોપકારી જીવન તો આધ્યાત્મિક જીવનનો પાયો હોવાથી, નિઃસ્વાર્થી જીવનનું અસ્તિત્વ અને જરૂરીયાત સાબિત થાય છે. અને તેવું જીવન જીવનારા માનવો પણ જગતમાં કુદરતી રીતે જ અસ્તિત્વ ધરાવેજ છે. એ મોટામાં

તો વિવાહ થઈ ગયા હતા, ને સૌથી નાનો પુત્ર બુધસેન હજી કુંવારો હતો; તે પ્રવિણ અને રૂપ-વાન હતો. એને જોતાં પુરોહિતને વિચાર થયો કે આ યોગ ઉત્તમ છે, મનોરમાને માટે આ બુધસેન બધી રીતે યોગ્ય છે. આમ વિચારીને તે પુરોહિતે સોમદત્ત શેઠને વાત કરી કે હસ્તિના-પુરીના મહારથ શેઠ તેમની પુત્રી મનોવતી આપના પુત્ર બુધસેનને આપવા ચાહે છે. એ વાત સાંભ-ળીને સોમદત્ત શેઠ બહુ ખુશી થયા ને તેમણે પોતાની સંમતિ આપી. તરત નગરજનોને બોલાવ્યા ને અનેક નારીઓ મંગલ-ગીત ગાવા લાગી. સજ્જનોનું સન્માન કર્યું ને યાચકોને દાન દીધું; જિનમંદિરમાં ધામધૂમથી મોટી પૂજા રચાવી અને શુભ મુહૂર્તે કુંવરને તિલક કર્યું પછી ઘણું ધન વગેરે ભેટ આપીને પુરોહિતજીને વિદાય કર્યા. ત્યાંથી શીઘ્ર રવાના થઈને પુરે-હિતજી થોડા જ દિવસમાં હસ્તિનાપુર પહોંચ્યા અને શેઠજીને બધો વૃત્તાંત જણાવ્યો. તે સાંભ-ળીને શેઠને ઘણો હર્ષ થયો, અને આ સંબંધની સૌએ પ્રશંસા કરી.

આ રીતે મનોવતીની સગાઈ થઈ. ત્યાર

ગભરાટ ન છૂટે." માટે વખતોવખત અને વિવિધ પ્રકારના તપો-અનુષ્ઠાનો કરીને તપસ્વિતા-ઇચ્છા પૂર્વક કષ્ટ સહન કરવાની ટેવ-કેળવવી જોઈએ. અને વિવિધ વ્રતોઃ અભિગ્રહોઃ ત્યાગોઃ પ્રતિજ્ઞાઓઃ એ વિગેરેથી, સંયમ કેળવવો જોઈએ. તોજ જીવનમાં જેમ બને તેમ વધુને વધુ અહિંસક રહેવાનું બની શકે છે. કેમકે-અહિંસાની વાતો અને ડંફાશો હાંકવાથી અહિંસક જીવન જીવી શકાતું નથી.

અલબત્ત, કેટલાક પ્રબળ આત્માઓ તાલીમ લીધા વિના પણ સંપૂર્ણ અહિંસકપણે રહેનારા મળી આવે છે. પરંતુ દરેક આત્માઓ તેવા નથી હોતા, ન હોઇ શકે. છતાં તાલીમ લેવી, એ સર્વ સામાન્ય ઉપાય તરીકે પ્રગતિ વાંચ્છુકોને માટે આવશ્યક છે. તેથીજ, કેટલાક બુદ્ધિમાનો કે વીર પુરુષોને નિશાળના શિક્ષણની કે લશ્કરી કવાયતની આવશ્યકતા નથી હોતી. પરંતુ, એવી વીરલ વ્યક્તિ કોઇક ઠેકાણે અને ક્વચિત્જ પાકે છે. માટે તેવી વ્યક્તિઓ શિવાયની વ્યક્તિઓની પ્રગતિ માટે તાલીમના વર્ગોઃ રોજની કવાયતઃ વિગેરે જરૂરના ગણાય છે. તેજ પ્રમાણે, ઉત્કૃષ્ટ અહિંસક રહેવાની ઇચ્છાવાળાએ સંયમ કેળવવા વ્રતઃ નિયમઃ પચ્ચક્ખાણઃ પ્રતિજ્ઞાઃ અભિગ્રહઃ વિગેર આગ્રહ પૂર્વક વખતો વખત પૂરતી કાળજીઃ દૃઢતાઃ અને પુરતી સૂક્ષ્મતાઃથી લેશમાત્ર પણ ભૂલ વિનાઃ જેમ બને તેમ સેવવા જોઇએ. તેમજ તપઃ શકિત કેળવવા બચ્ચપણથી જ હજારો પ્રકારના વિવિધ તપોઅનુષ્ઠાનોમાંથી શક્તિ પ્રમાણે પસાર થવા કોઇને કોઈ તપો અનુષ્ઠાનોનું વખતો વખત આચરણ કરી હસતે ચહેરે કષ્ટ સહન કરવાની તાલિમ મેળવવી જોઇએ. જેમ બને તેમ સ્વેચ્છાથી કષ્ટ સહન કરવા માનવોએ તાલિમ બદ્ધ થવું જોઇએ.

માટે, જૈન મુનિજીવનઃ એ ત્રણ તત્ત્વથી ગુંથાયેલુ છે. અને તેથી જગત્માં તેની ખાસ એ વિશિષ્ટતા છે. બીજા માનવો ન છુટકે, સંકડામણમાં આવે ત્યારે, કષ્ટ વેઠે છે. ત્યારે પણ તેઓ રોદણાં રોતા અને ગણ-

દર્શન મહાન સુખકાર છે; જિનદર્શન વગરનું જીવન ધિક્કાર છે....ભગવાનના દર્શન વગરના માનવી તો પશુસમાન છે. મુનિરાજની એ વાત સાંભળીને મનોવતીએ વિનયપૂર્વક કહ્યું : હે સ્વામી ! હું દર્શનપ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરું છું....પ્રભો, હું હંમેશ જિનેન્દ્રદેવના દર્શન કરું અને ગજમોતી ચઢાવીને એમનું પૂજન કરું—ત્યારપછી જ ભોજન કરું એ મારી પ્રતિજ્ઞા છે, તેમાં આપ સાક્ષી છો. મુનિરાજે આશીર્વાદપૂર્વક એ પ્રતિજ્ઞા આપી. આહા, ૧૬ વર્ષની કન્યા જીવનભર જિનેન્દ્રદર્શનની આવી પ્રતિજ્ઞા કરે છે....એને સંદેહ નથી ઊઠતો કે ગજમોતી જેવા ઊંચા મોતી જીવનભર ક્યાંથી મળશે ? એને તો જૈનધર્મનો અને જિનેન્દ્ર–ભક્તિનો રંગ છે. એ લગનીના જોરે જિનેન્દ્રદર્શનની નિઃશંક પ્રતિજ્ઞા લીધી. મનોવતીએ ઉચ્ચ ભાવનાથી આવી દર્શનપ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી તે દેખીને હજારો શ્રાવકજનો પ્રસન્ન થયા ને ધન્ય....ધન્ય કહી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

ઘરે જઈને મનોવતીએ દર્શનપ્રતિજ્ઞાની વાત માતપિતાને કહી. તે સાંભળીને પિતાએ

તેમાંથી આપે તેટલું, પોતાના ઉપયોગ પૂરતું લઇને, ઉપયોગ કરે છે. અચેતન પાણી ન મળે, ત્યાં સુધી પાણી વિના ચલાવી લે છે. પોતાની સામે છલોછલ ભરેલા નદી: તળાવ: સમુદ્ર: કૂવા: નળ: વિગેરેમાંથી એક બિંદુ પણ પાણી લેશે નહિ. એટલું જ નહિ, પણ તેને અડકશે પણ નહિં. તથા તેમાં કે તેથી ન્હાશે પણ નહિં. પોતાની મેળે કે કોઇ આપે તો પણ તે લેશે તો નહીં, પણ તેને અડકશે પણ નહીં. માત્ર અશુચિ તત્ત્વની આવશ્યક શુદ્ધિ પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જરૂર પૂરતા અચેતન જળથી જ કરી લેશે.

જૈન મુનિ, કોઇપણ જીવજંતુને અડી જવાય, તો તે વિષે પણ બહુ સંભાળ રાખે છે પંચેન્દ્રિય પ્રાણીમાંની સ્ત્રી જાતિને ન અડવામાં બ્રહ્મચર્યની રક્ષા તો ગણેજ છે. તે સિવાયનાં પ્રાણીઓને "તેને દુઃખ ન થાય" તેથી તેનો જેમ બને તેમ સ્પર્શ પણ કરે નહિ, એકેન્દ્રિય જીવો તો બારીક હોય છે, તેથી તેને સહજમાં પીડા થવાનો સંભવ હોવાથી તેને અડકતાજ નથી. તેનો સંઘર્ષ થાય, તોપણ પ્રાયશ્ચિત કરી લે છે. તો પછી પોતાના જરુરીઆત માટે તેના ઉપર કોઈપણ હિંસક સંસ્કાર કરવાની, કે તેને લેવાની તો વાત જ શી?

અચેતન પાણીને અડે નહિ, અડીને લે નહિ, તેને વાપરે નહી. અચેતન કરવા જાતે પ્રયાસ કરે નહિ. કોઇને એ પ્રયાસ કરવાનું કહે નહિ, કોઇ કરતો હોય, તો તેને તેમ કરતો જોઇ "ઠીક" માને નહિ, તેમજ બીજો કોઇ અચેતન કરતો હોય, તે પણ જો જૈન મુનિને "પોતાને માટે કરે છે," એમ લાગે, તો તેનો–તે અચેતન પદાર્થોનો પણ ઉપયોગ કરી શકે નહી.

માત્ર, કોઇ માણસે પોતાના ઉપયોગ માટે અચેતન કરેલું હોય, તેમાંથી પોતાની જરૂરીઆત પૂરતું, સામા માણસને અડચણ ન પડે તેટલુંજ લઇને, નિર્વાહ કરી લે. આટલે સુધી પાણીની અને બીજી

૭ ભૂખ્યા માણસો જંગલમાં જાંબુનું ઝાડ જોઇને જાંબુ ખાવાની ઇચ્છા કરવા લાગ્યા.

૧. એકે કહ્યું "અલ્યા ! જોઇશું રહ્યા છો ? મારો ચડમાં કુહાડા. પાડો ઝાડ હેઠું, કે પેટ ભરીને જાંબુ ખાઇએ."

૨. બીજાએ કહ્યું "અરે ! ધનચક્કર ! આખુ ઝાડ કાપવાની શી જરૂર છે ? મોટાં મોટાં ડાળાં કાપી લઇએ, કે જાંબુ જ જાંબુ. પેટ ભરીને ખાઇ લઇએ."

૩. ત્રીજાએ કહ્યું "અરે બેવકુફ ! મોટા ડાળા કાપવાની શી જરૂર છે ? ડાળાઓમાં ક્યાં જાંબુ છે ? જાંબુ તો નાની નાની ડાળીઓમાં છે. તે કાપીએ એટલે બસ."

૪. અરે " ગાંડાભાઇ, લુમખાં લુમખા વેડીને નીચે પાડીશું, તોયે આપણું કામ થશે."

૫. પાંચમો કહે "અરે ! ભલામાણસ ! તારી પણ અક્કલ બહેર મારી ગઇ લાગે છે. ઉપર બેસીને એક એક જાંબુ તોડીને ખાવા હોય, તેટલાજ ખાઇ લઇએ, આપણી ભૂખ ભાંગશે, નકામા જાંબુ તોડી ધૂળમાં ઢગલો શા માટે કરવો ?"

૬. છઠ્ઠે કહ્યું—" વહાલા બંધુઓ ! આ નીચે પડ્યા છે ને ! તેમાંથી ગમે તેટલા ખાશો તોયે ખૂટે તેમ નથી. તો શા માટે હાથે કરીને જાંબુ તોડવા ઝાડ ઉપર ચઢવું ?"

આ દષ્ટાંત જગતના પ્રાણીઓના મનોદશાનો ટુંકામાં ચિતાર આપવા માટે ઘણુંજ આબેહુબ છે. આવા દષ્ટાન્તોના ચિત્રો આપણે ઘણીવાર ભીંતો ઉપર જોતાં હોઇએ છીએ, પરંતુ ગુરુગમ વિના. તેના પરમ રહસ્યઃ સચોટ ઉપદેશકત્વઃ અને વૈજ્ઞાનિક પૃથક્કરણઃ તરફ આપણું લક્ષ્ય જતુંજ નથી. પ્રાણી માત્રની માનસિક સ્થિતિનું સરળતાથી સમજાય તેવું આ આત્માઓનું, વ્યવહારુ-વૈજ્ઞાનિક પૃથક્કરણ છે.

દર્શન–પ્રતિજ્ઞાનું પાલન

પુત્રના લગનની ખુશાલીમાં સોમદત્ત
નગરમાં નોતરું ફેરવ્યું ને ઘણાં સ્ત્રી–પુરુ
જમવા નિમંત્ર્યાં. નગરજનો તથા કુટુંબપરિ
ઉત્તમ ષટ્રસ ભોજન જમી રહ્યા, છેલ્લે દ
સ્ત્રીઓ બાકી રહી. ત્યારે સાસુએ આવીને ર
વતીને ભોજન માટે બોલાવતાં કહ્યું: વહુ બે
ચાલો ભોજન કરી લ્યો, ને બધાનાં ર
આનંદિત કરો.

ત્યારે મનોવતી મનમાં વિચારે છે કે મે
સુખકાર એવી જિનદર્શનની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે

सुंदरी मनमें करत विचार, दर्शनप्रतिज्ञा लई सुखक
गजमोतीके पुंज चढाय, तवही भोजन करूं वना

જિનેન્દ્ર ભગવાનના દર્શન કરીને ગજગે
(અર્થાત્ બહુમૂલ્ય મોતી) વડે પૂજન
પછી જ ભોજન કરું. ગજગોતી ચઢાવ્યા
ભોજન કરું તો તો પ્રતિજ્ઞાભંગ થાય; એ
ઠીક ન કહેવાય. અને અહીં ગજગોતી ન
પડતાં નથી; એ મંગાય તો કેમ? આમ વિ
રીને મનોવતીએ મૌન ધારણ કર્યું. તેણે ભો
ન કર્યું, તેમ જ પોતાના મનનું રહસ્ય

જેટલી તરતમતાઓ ઓછી ઓછી ક્રૂરતાં હશે તેટલાં તેને અહિંસક માનવાને હરકત નથી.

આથી જૈન અહિંસાની, સર્વને લાગુ પડે તેવી વ્યાપક અને સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાની ભૂમિકા સુધી આપણે આવી પહોંચીએ છીએ. એટલે કે:—

“ પોતાના જીવન વ્યવહારમાં પ્રાણી જેટલો જેટલો કૃષ્ણ લેશ્યા તરફ ઢળતો હોય. તેટલો તેટલો તેને હિંસક ગણવો, અને જેટલો જેટલો શુક્લ લેશ્યા તરફ ઢળતો હોય, તેટલો તેટલો તેને અહિંસક ગણવો. ”

કહો, અહિંસાની આ વ્યાખ્યામાં શી ભૂલ છે? ભૂલ બતાવો.

૫. અહિંસાની પરાકાષ્ઠા.

પોતાની મેળે કોઇ પણ જાતની હિંસા ન કરીને, ન કરાવીને, અને કરનારને સારો માન્યા વિના, સર્વથા અહિંસક રહી શકનારો આદર્શ વર્ગ જગતમાં વિદ્યમાન છે. એજ જગતનો પરમ આદર્શ અહિંસક માનવ વર્ગ છે. જડવાદના મોટા પાયા ઉપર ચાલતા વિશાળ પ્રચારથી ભલે જગત એક વખત તેને ન ઓળખે, પરંતુ સુરજ છાબડે ઢાંક્યો ઢાંકી શકાતો નથી. અલબત્ત, આખુંયે જગત તદ્દન એવું સદાયે બનવું સંભવિત નથી. એટલે “ બધાયે તેવા હોય, કે થાય, તો બીજા પાંચ પ્રકારની લેશ્યાવાળા જીવોના વ્યવહારો બંધ થઇ જવાની ” બીતિ સેવવી નકામી છે. એ પાંચ પ્રકારના જીવોનું અસ્તિત્વ છે. અસ્તિત્વ રહેવાનું જ છે. માટે એ પાંચ પ્રકારને લગતા વ્યવહારો છે, અને રહેવાના છે. માટે ઉત્તમ વર્ગનો નિર્વાહ એ પાંચ પ્રકારના જીવો કરીજ શકે.

“ એવા પણ જીવોજ ન રહે અને બધા મુનિજ થઇ જાય, તો શું થાય?” તો એને લગતાં વ્યવહારો પણ નજ હોય. એટલે “લોક વ્યવહાર

અને બીજો દિવસ પણ એમ ને એમ ભોજન વગર વીતી ગયો.

આથી શેઠે વિચાર કરીને બધાંને કહ્યું કે આપણે એક ઉપાય કરો.–મનોવતી ભોજન ન કરે તો આપણે સમસ્ત પરિવાર પણ ભોજન છોડી દો, જેથી તરત સાચી વાત જણાઈ જશે

શેઠજીની આજ્ઞા પ્રમાણે પરિવારમાં બધાંયે ભોજન છોડી દીધું, કોઈએ ભોજન ન કર્યું –એ રીતે ત્રીજો દિવસ પણ વીતી ગયો.

આખો પરિવાર એક દિવસ ભોજન વગરનો રહ્યો, છતાં મનોવતીએ ભોજન ન કર્યું પરિવાર ઉપર મહા સંકટ આવી પડ્યું. ચોથે દિવસ આવ્યો, ત્યારે મનોવતીના પિતાને એ બાબતમાં ખબર મોકલ્યા; એ ખબર સાંભળતા વેંત જ હસ્તિનાપુરથી શેઠે પોતાના પુત્રને ખબર કાઢવા મોકલ્યો.

મનોવતીનો ભાઈ આવી પહોંચતાં જ શેઠ-શેઠાણીએ તેને કહ્યું કે અમારી વાત સાંભળો; તમારા આદર–સત્કારની વિધિ પછી કરશું, પહેલાં તો તમને એક વાત પૂછી લઈએ : તમારી બહેન અહીં આવી ત્યારથી તેણે ભોજન છોડી

માટે જ કોઇને પણ બોજો ન પડે, તેવી નિર્દોષ ભિક્ષા ઉપર જ, તેમનું જીવન રચવામાં ભારે યોજનાશક્તિની ગોઠવણ છે, અને તેઓને ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક આદર્શના પાયા ઉપર પવિત્રમાં પવિત્ર જીવન જીવવાનું હોવાથી જાતે અહિંસક છતાં પોતાના નિર્વાહનો બોજો બીજા ઉપર પડવા છતાં બીજાને વધારે કરવી પડતી હિંસાનો ભાગ આવવાનો મુનિને સંભવ રહેતો નથી. કેમકે-ભિક્ષા દાતાઓને વધુ પડતી હિંસા કરવી ન પડે, તેવી રીતે તેમણે પોતાને માટે બનાવેલી ચીજોમાંથી-ભમરો જેમ ફૂલમાંથી ફૂલને કશીએ હરકત કર્યા વિના રસ ચૂસી લે, તેમ-ભિક્ષા મેળવી લે, તેમ જ, જૈન મુનિઓએ ભિક્ષા મેળવી લેવા ઉપરાંત ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક જીવન જીવીને, સદાચારનો ઉપદેશ આપે છે. તેથી અનેક ગણો લાભ જગતના જીવોને તેમના તરફથી મળતો રહે છે. માટે માનવ જાતમાંના આવા શુક્લ લેશ્યાવંત જીવોને માટે ઉચિત ભિક્ષાવૃત્તિની ગોઠવણ: એ ઉચ્ચ સામાજિક વ્યવસ્થાનો એ પૂરાવો છે. તે ધાર્મિક ઉપદેશના કામના ઉપકારનો બદલો નથી. તેમજ ધંધો પણ નથી. જનસમાજની સુવ્યવસ્થા માટે પણ એવા જીવોની સમાજમાં આવશ્યકતા સહજ રીતેજ હોય છે. તેથી "માનવ માટે ભિક્ષા એ એક જાતનો દોષ છે. દરેકે પોતાની મહેનત અને કુશળતાથી આજીવિકા મેળવવી જોઇએ." એ વાત સાચી છે, પરંતુ ઉપર જણાવેલા મુનિવર્ગ સિવાય એ સાચી છે.

આ સર્વમાન્ય સુંદર વ્યાખ્યા પ્રમાણે અહિંસક જીવન જીવનારા થોડા પણ આદર્શ માનવો જગત્માં જીવતા હોવાથી, જગત્ના માનવોની મનોવૃત્તિમાં અહિંસક જીવનનો-જેમ બને તેમ બીજાને હરકત કર્યા વિના જીવવાનો-આદર્શ સ્થિર રહે છે. અને તેથી કરીને જેમ બને તેમ જગત્માં સુવ્યવસ્થા: સુલેહ: અને શાંતિ:નું વ્યાપક વાતાવરણ ટકી રહે છે. માનવી જીવનના તમામ અંગોને સાંકળી લેતી માનવી સંસ્કૃતિ પણ એજ આદર્શને ટેકો આપતી રહે છે અને સંસ્કૃતિને તેનો ટેકો મળે છે.

પછી જ ભોજન કરું —એ જિનદેવની ઉપાસનાથી બધા ભય દૂર થાય છે. પરંતુ, હે મારા ભાઈ! અહીં તે ગજમોતી મને દેખાતાં નથી. તો હું ભોજન કેમ કરું? આથી મેં મૌન ધારણ કર્યું છે. માટે બીજું કાંઈ બોલ્યા વગર તું જલદી મને અહીંથી વિદાય કરાવ ને તારી સાથે પિયરમાં લઈ જા. આ વાતનો ભેદ બહાર પાડીશ નહિ. હસ્તિનાપુર પહોંચીને ગજમોતી વડે જિનપૂજા કરીને હું ભોજન કરીશ; તે માટે કાંઈ ચિન્તા નથી.

મનોવતીની એ વાત સાંભળીને તેનો ભાઈ તુરત મહેલની બહાર આવ્યો અને શેઠને કહ્યું:

તાકાત છે. સાચી વિશ્વશાંતિ પણ તેનાજ હાથમાં છે, સાચો ન્યાય પણ તેની પાસેજ છે, અને જગત્‌ના સાચા ન્યાયનું મજબુત કેન્દ્ર પણ તેજ છે. છતાં વિદેશી સત્તાએ પોતાના સ્વાર્થો માટે તેને બાજુએ કાઢી નાખી, બસો વર્ષમાં પોતાનું સ્વાર્થી શિક્ષણ આપી જે વર્ગને તૈયાર કર્યો છે, તેના હાથમાં પોતાના કામના કાર્યક્રમના આગળના હપતા સોપીને પોતે બાજુએ જઇ બેસવાનો ડોળ કર્યો છે. અને બરાબર ખરે વખતે દોરી સંચાર પાછળથી કરતા રહે છે. હીંદુ, મુસલમાન અને અન્ય પ્રજાનું ભાવિ હિત મહાજનના હાથમા જ સલામત છે. જેના નેતાએ શુકલેશ્યાવાળા મહા અહિંસક મુનિયો છે.

બ્રીટીશો આવ્યા ત્યારે મુસલમાની રાજ્ય સત્તાથી મહાજન સ્હેજ નબળું થયું હતું. પરંતુ બ્રીટીશોએ પ્રથમ મજબૂત બનાવવાનો વિશ્વાસ આપીને પાછળથી ખૂબ ખોખરું કરી નાંખ્યું. અને તેમાથી જ એક વર્ગને ભણાવીને જગત્‌ના ગોરા મહાજનની નીતિને ટેકો આપનારો એક વર્ગ ઉભો કરી લીધો છે. અને તેમને આગળ કરીને ભારતની મૂળ સત્તાને-રાજાઓ: ધર્મગુરૂઓ: શેઠ: શાહુકારો: જાગીરદારો: ગીરાસદારો વિદ્વાનો: લડાયકો: ખેડુતો: વેપારીઓ: વિગેરેના બનેલા મહાપ્રજાના મહાજનને-દૂર હઠાવવાના-જાહેર જીવનમાંથી દૂર ધકેલવાના-"પ્રત્યાઘાતી" કહીને પ્રયાસો ગતિમાં મૂકી દીધા છે. તથા તેઓના સાચા પ્રતિનીધિઓને દૂર રાખીને કલ્પિત પ્રતિનીધિઓ ઉભા કરી, તેઓને નામે દેશ-વિદેશમાં અનેક ભળતી બાબતોમાં મત, અભિપ્રાય અને સમ્મતિઓ આપવાની ગોઠવણો કરી લીધી છે.

પાર્લામેંટો, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર પરિષદ્, નેશન ઓફ ધી વર્લ્ડ: વિગેરે નામે ગોરી પ્રજાના આદર્શો: વર્ચસ્વ: અને ભાવિ હિતો: ધરાવતા મહાજનો ઉભા રાખ્યા છે.

અને અનેક જાહેરાતોથી તેની પ્રતિષ્ઠા વધાર્યા કરી છે. તથા ઉપર જણાવેલા ભારતમાંના એક વર્ગને તેના અંગભૂત બનાવીને દેશવિદેશમાં

દેવાનો સ્વાર્થ ગોઠવ્યો છે. [આ યાંત્રિક દેશી ધંધાના મજુરોની સ્થિતિ તો
બદતર થતી જોવાય છે.]

અને તેઓને ઉશ્કેરવાનો પદ્ધતિસરનો માર્ગ ફીલાડેલ્ફીયામાં–પ્રે•
રુઝવેલ્ટની આગેવાની નીચે ગોઠવાઇ ગયો છે ફીલાડેલ્ફીયામાં આખા
જગતના મજુર મહાજનોના પ્રતિનિધિઓ મળ્યા હતા. ત્યાં જગતના દરેક
મજુરો "એક ભાઇ તરીકે રહેવાને અને એક બીજાને મદદ આપવાને"
કરેલા કરારથી બંધાયા છે. તેમજ મજુરોની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવી,
જીવન ધોરણ ઉંચું લેવું, તથા તેમ કરવા કોઇ પણ પ્રજા શ્રેષ્ઠ હોવાનો
દાવો ન કરી શકે તેમ કરવાના દાખલાઓ પણ એ કરારોમાં આપવામાં
આવી જણાય છે

એમ કરીને, હિંદના મજુરોનો પોતાના મહાજનો સાથેનો સબંધ
તોડવાની ગોઠવણ. જગતના આંતર રાષ્ટ્રીય મજુરો સાથેનો નવો
સબંધ જોડીને કરી લીધી. આજ ધોરણે આખા એશિયાનું મજુર
ગઠન પણ આગળ વધી રહ્યું છે.

"કોઇ પણ પ્રજા શ્રેષ્ઠ હોવાનો દાવો ન કરી શકે" એવી
શરુઆત લઇને ભારતના મહાપ્રજાના મહાજનના અગ્રેસરો અને તેની
તુચ્છ ખાનદાનીને પડકાર આપ્યો. અને હિંદના મજુરોને તેઓની સામે
ગોઠવી દીધા. પ્રતિસ્પર્ધિ રૂપે આજે ભવિષ્યમાં તેની પણ એજ દશા.

આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાની લાલચમાં ફસાવીને, તેઓને સારી
મજુરી આપી શકાય, તેવા હિંદમાં ઉદ્યોગ ધંધા ખીલવવાનો કાર્યક્રમ
હાથમાં લઇ, તેમાં મોટા પ્રમાણમાં વિદેશી મૂડી રોકી, મોટી રકમની
રોજી આપી, ખૂબ ધન આપીને, વિદેશી માલિકોના ગુલામ બનાવવાની
ગોઠવણ ગોઠવી દીધી છે. અને તે કારખાનાથી ઉત્પન્ન થતા માલોનો
વકરો તો એટલા મોટા પાયા ઉપર થાય. કે મજુર વર્ગ પણ પોતાની
સાદાઇ છોડીને પોતાની જરૂરીઆત ખૂબ વધારી દે, તોજ તેઓનું
જીવન ધોરણ ઉંચું આવે. એમ કરીને મોટા વકરાનું મહાદ્વાર પણ
ખોલી નાખ્યું.

લ્લિત થઈ ને તેને ઘણું ઇનામ આપ્યું: માલણ
તે ઇનામ લઈને ઘેર ગઈ.

હવે અહીં જ્યારે માલણે નાની રાણીને
હાર પહેરાવ્યો ત્યારે મોટી રાણીના મહેલની દાસી
પણ ત્યાં હતી. તેણે તે હાર જોયો, ને મોટી રાણી
પાસે જઈને કહેવા લાગી કે હે મહારાણી! મહા-
રાજ તમારા ઉપર અપ્રસન્ન થયા લાગે છે, મેં
નાની રાણીના મહેલે એ નજરે જોયું; બીજાની
તો શી વાત, માલણ જેવી બાઈ પણ તમને
નિન્દે છે; તે નાની રાણીને ગજમોતીનો હાર
આપે છે પણ તમને હાર આપતી નથી. અરે,
ખેદ છે કે તમારું આવું અપમાન થયું.
દાસીની વાત સાંભળીને મહારાણી મનમાં

અસંયમઃ અને અસહિષ્ણુતાઃ ઉપર રચાયેલી છે. જ્યારે, હિંદનું મહા મહાજનઃ તેના આદર્શોઃ સાચી અહિંસાઃ સાચા સંયમઃ અને સાચા તપઃ ઉપર રચાયેલા છે. આ સત્ય અમો જગતની કોઇ પણ શાંતઃ અને નિષ્પક્ષપાતિઃ વ્યક્તિઓ આગળ સાબિત કરવાને હરપળે ઉચિત સંજોગોમાં તૈયાર છીએ.

૧ ધર્મઃ અને તત્ત્વજ્ઞાનઃ સર્વ ધર્મ સમભાવઃ સર્વ ધર્મ સમન્વયઃ વગેરે ભાવનાઓ નીચે રચાયેલી સમિતિઓઃ પરિષદોઃ સર્વ ધર્મ પરિષદ્ઃ વિશ્વધર્મ પરિષદ્ઃ વિગેરે મારફત ધર્મગુરુઓને અને તેની સંસ્થાઓને દૂર ખસડવાના પ્રયત્નો થઇ રહ્યા,

૨ સાલીયાણા બાંધી આપીઃ મોભા અને સરહદોના રક્ષણના તાત્કાલીક દસ્તાવેજો કરી આપીઃ તમામ રાજાઓને મહા પ્રજાના મહાજનના વહીવટમાં મદદ કર્તા તરીકેના પદથી ખસેડી લેવામાં આવી રહ્યા છે.

૩ નવા આગેવાનોને લોકપ્રિય બનાવરાવી ચુંટણી મારફત તેમને આગેવાનો બનાવરાવી મૂળ આગેવાનોને દૂર હઠાવાઇ રહ્યા છે.

૪ જમીનોઃ જાગીદારોઃ ધનઃ સંપત્તિઓઃ મીલ્કતોઃ વિગેરેની રાષ્ટ્રીયકરણ મારફત ઝુંટવી લઇ, આ દેશમાં ધંધા માટે આવવાની બીજી પ્રજાને ધંધામાં કુશળ હોવાને બ્હાને-હવાલે કરવાની કાયદેસર ગોઠવણો તરફ વલણ ચાલી રહ્યું છે.

૫ નવા બંધારણ મારફત આંતરરાષ્ટ્રીય પદ્ધતિએ વહીવટ ચલાવવાના ઠરાવો અને સ્થાનિક ગોઠવાણો એકમો રચીને થઇ રહી છે, તેથી ભારતના આદર્શ મૂળ બંધારણઃ અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા દરેકે દરેક અમલીઃ બૌદ્ધિકઃ અને સાંસ્કૃતિકઃ રીત રીવાજોઃ કાયદાઃ કાનુનોઃ તથા વહીવટી ધોરણોઃ પધ્ધતિઓઃ અને તેની સાથે જોડાયેલી વૈજ્ઞાનિક ગોઠવણોઃ દૂર ધકેલાઇ રહી છે. એટલે કે મર મૂળથી ક્રાંતિ થઇ રહી છે.

ઉભા થયેલા ભારતની પ્રજામાંના એક વર્ગનો મજબુત સાથ પણ મેળવી શક્યા છે.

આમ બધી રીતસરની ગોઠવણીના પરીણામો પ્રાપ્ત કરીને, જગતના સમગ્ર આંતર રાષ્ટ્રીય બળોને જ હવે હિંદમાં આગળ આવવાનો માર્ગ કરી આપીને, પોતાની નિર્બળતા જાહેર કરવા પૂર્વક તટસ્થ અને શાંત મનોવૃત્તિ ધારણ કરતા બ્રીટીશો થયા છે. તે ખૂબ સૂચક છે.

• છતાં, મહા મહાજનના જે કોઇ સાધક બળો હશે. તેને વધુ ને વધુ નિર્મૂળ કરવા માટે તેની સામેના ગર્ભિત પ્રબળ વિરોધ સાથે પણ સમાજવાદ તથા સામ્યવાદ વિગેરેને બીજા હાથ ઉપર બીજી બાજુથી પ્રબળ વેગ અપાઇ રહ્યો છે.

૧ હિંદની સંસ્કૃતિના મૂળ તત્ત્વોઃ અને હાલના હિંદના નવા બંધારણના પ્રથમના ચાર વિભાગમાં આપવામાં આવેલા હાલના બંધારણના કેટલાક મૂળ તત્ત્વોઃની પરસ્પર તુલના કરી જોતાં પરસ્પર ઘણા વિરુદ્ધ જણાય છે. કેમકે–બન્નેયના આદર્શોઃ ધ્યેયોઃમાં મોટું અંતર છે. તે બંધારણ અમલમાં આવતાં હિંદના મૌલિક બંધારણને અનુસરતા જીવનોમાંના ઘણા સુતત્ત્વો પણ કેંકાઇ જવા સંભવિત છે. અને આંતર રાષ્ટ્રીય હિત અને હેતુઓનો પ્રચાર વેગથી થવો ખૂબ સંભવિત છે. હિંદના પ્રજાજીવનના ચક્રો અને નવા બંધારણની અસરથી જન્મતા જીવનના ચક્રો બંધબેસતા થવા સંભવિત નથી.

આ રીતે, જગત્ તાત્કાલીક અને ભવિષ્યને માટે મહા હિંસાને માર્ગે પ્રયાણ કરી રહ્યું હોય, તેવો ભાસ થયા વિના રહે તેમ નથી. કેમકે–કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા માનવોના હાથમાંથી જગતનું તંત્ર સરી પડતું જાય છે. સાચી અહિંસાઃ સંયમઃ અને તપઃ ને દૂર હડસેલવા કૃત્રિમ અહિંસાઃ સંયમઃ અને સહનશીલતાઃના વાતાવરણો ઉભા કરવામાં આવ્યા છે. અને જીવનના સમગ્ર તત્ત્વોમાં ભૌતિકવાદનો પ્રવેશ કરાવવા, જીવનમાં અના પાસે સાચો પ્રયાસ કરાવે તેવા અમલી જીવન વ્યવહારો દૂર કરાવવા

થતાં નથી. રાજાએ ફરીફરીને પૂછ્યું ને ગજમોતી ક્યાંયથી પણ મળે તો મેળવી આપવા કહ્યું. પણ શેઠે તો ચોખ્ખી ના જ કહી કે ગજમોતી ક્યાંય મળતાં નથી. એ સાંભળીને, જેમ અગ્નિમાં ઘી હોમાય ને ભડકો થાય તેમ રાજાનો ક્રોધ ભભૂકી ઊઠ્યો. ઝવેરીઓને કહ્યું કે કાંઈ ચિન્તા નહિ. દસ–વીસ દિવસમાં કે છ–બાર મહિનામાં ક્યાંયથી ગજમોતી મળે તો તપાસ કરો, તથા સૌ પોતાના ભંડારમાં પણ તપાસ કરો.–એમ કહીને ઝવેરીઓને વિદાય કર્યા.

સોમદત્તની ચિંતા; બુધસેન દેશનિકાલ

સોમદત્ત શેઠ ઘરે આવીને ચિન્તામાં પડ્યા, ને વિચારવા લાગ્યા કે અરે, હવે શું થશે? રાજા નારાજ થયા છે, હવે થોડા દિવસ જ જીવશું. આવું શું કારણ બન્યું કે રાજાને ગજમોતીની હઠ લાગી? ઘરમાં ગજમોતી સાચવીને રાજાથી બચવું મુશ્કેલ પડશે. મનોરમા–પુત્રવધૂ અત્યારે તો પિયર ગઈ છે પણ જ્યારે તે પાછી આવશે ત્યારે જિનમંદિરમાં ગજમોતી ચઢાવ્યા વગર રહેશે નહિ; અને રાજાને જ્યારે એ વાતની

પરંતુ વિજ્ઞાનનો તત્ત્વજ્ઞાન સાથેનો સબંધ અને તત્ત્વજ્ઞાનમાં ભાસતા વિશ્વના પદાર્થોનો જીવનમાં હેયોપાદેય તરીકેનો ઉપયોગ કેટલો ? કેમ ! અને કયાં સુધી શકય ? આદરણીય ? કે ઉપયોગી છે ? તે વિષે પણ લગભગ જાણી ચૂકયા હોય છે. છતાં, આધુનિક વિજ્ઞાન તરફ જૈન મુનિઓની ઉપેક્ષા વૃત્તિ જોઇ, કેટલાક તેને અજ્ઞાન અને કૂપમંડુક કહી રહ્યા છે. અને જયારે કોઈ જૈન મુનિ માત્ર અનિવાર્ય સંજોગોમાં આધુનિક વૈજ્ઞાનિક વસ્તુનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે તો તેઓ અનેક અનુમાનો કાઢે છે. અને તે ઉપરથી આ આધુનિક વિજ્ઞાનની તરફેણ કરવા જૈન મુનિઓને હાકલ કરે છે.

૩ ત્યારે આધુનિક વિજ્ઞાનો હજુ અપૂર્ણ છે.—અખતરારૂપ છે. "[1]પાશેરામાં પહેલી પૂણી સ્વરૂપ છે." એટલે તેઓનુ તત્ત્વજ્ઞાન તો હજુ તદ્દન ઉછરતી અવસ્થામાં હોય જ. ત્યારે જીવનમાં તેના સાચા ઉપયોગ વિષેનો પ્રશ્ન તો હજુ હાથજ ધરાયો નથી. આવી અસ્તવ્યસ્ત વસ્તુ તરફ દુર્લક્ષ્ય રાખવું. એજ માર્ગ રહે છે. કેમકે—જયારે વિજ્ઞાનની શોધો સંપૂર્ણ થાય. તત્ત્વજ્ઞાન વ્યવસ્થિત થાય, અને તદનુસારી જીવન સાથેના કર્તવ્યાકર્તવ્યના નિર્ણયો નક્કી થાય, ત્યાર પછીજ, તુલના માટે, પણ તે હાથ ધરી શકાય. ત્યાં સુધી માત્ર બાળચેષ્ટા માની લઈ, તેની ઉપેક્ષા કરવા સિવાય, વિજ્ઞ પુરુષો માટે બીજો માર્ગ જ રહેતો નથી. જયારે તે કાંઇક યોગ્ય પૂર્ણતાની કોટિ ઉપર આવશે, તોજ જૈન મુનિઓ તેની સામું પણ જોશે. અને જગતનું તેથી નિઃસ્વાર્થ હિત જણાશે, તોજ તેના તરફ નિગાહે ય કરશે. નહિંતર, તેની ઉપેક્ષા જ કરશે. તેમ ન કરે, તો વિશ્વાસઘાત કર્યાનું પાપ વહોરવું પડે. જગતના હિતનો એ ટ્રસ્ટી વર્ગ છે. તેણે પાઈ પાયે વિચાર કરી હિત જોયા વિના એક પગલું પણ ભરવાનું નથી હોતું. જો તે તેમ કરે, તો તેમાં મહા હિંસા, અને મહા ઉન્માર્ગનું પ્રવર્તન સ્પષ્ટ રીતે જ સમાયેલું હોય છે. જગતને હિત-

---

૧ આધુનિક વિજ્ઞાનના ઇતિહાસના એક અમેરિકન લેખક.

નહિ. એટલે આપણા ઘરમાં ગજમોતી જે તે જાહેર થશે નહિ. આ રીતે જ આપણા પ્રાણ બચી શકશે. બીજો તો કોઈ ઉપાય નથી. મોટા પુત્રની એ વાત સાંભળીને શેઠે કહ્યું—અરે, એ પુત્ર નિર્દોષ, ગુણવાન. જેણે આ ઘરમાં જન્મ ધારણ કર્યો તેને ઘરમાંથી કાઢી કેમ મુકાય?

ત્યારે મોટા પુત્રે કહ્યું: હે પિતાજી! સાંભળો અત્યારે રાજાની આફતથી બચવાનો બીજો ઉપાય નથી. નાના ભાઈને ઘરમાંથી કાઢી મુકો. અને જો તે લઘુપુત્ર આપને વિશેષ વહાલો હોય તો તેને ઘરમાં રાખો ને અમે છએ ભાઈઓ બીજે ચાલ્યા જઈશું. તે હશે તો અમે અહીં રહીશું નહિ.

આ સાંભળીને શેઠ અનેક પ્રકારે રુદન કરવા લાગ્યા....શું કરવું એ તેને સુઝયું નહિ, તેના મોઢામાંથી કાંઈ શબ્દો નીકળી શકયા નહિ. તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે અરે, આ કેવી દૈવગતિ છે જો નાના પુત્રને ઘરમાંથી કાઢી મૂકું તો જગતમાં મારો અપયશ થાય, અને જો તેને ઘરમાં રાખું તો આ છ પુત્રો ઘરમાં રહે નહિ. આખો કાગળ હાથમાં લઈને ધ્રૂજતા હાથે નાના પુ:

એટલે કે—અહિંસાઃ સંયમઃ અને તપઃની પ્રધાનતા ખ્યાલમાં રાખીને ગોઠવેલી માનવ આહાર વ્યવસ્થા જગતમાં ત્રિકાળમાંયે આદર્શ આહાર વ્યવસ્થા છે. તેથી હમેશાં જેમ બને તેમ જૈન મુનિઓ આધુનિક વૈજ્ઞાનિક સાધનોથી દૂર રહે છે, એટલું જ ઇષ્ટ નથી. પણ બીજા જીવો લલચાઈને તેમાં ફસાય નહીં, તેવી સાવધાનીથી પોતાનું વલણ અને ઉપદેશ રાખે, જીવન વ્યવહારમાં જમાનાનેઃ કે પ્રગતિનેઃ બ્હાને પણ તેને સ્થાન ન આપે, એ સ્વાભાવિક છે. કેમકે—આધુનિક વિજ્ઞાન ઠેઠ સુધી મુનિ જીવનને બંધ બેસતું થાય તેમ નથી. છતા જે જીવો તેમાં ફસાશે, તેમને તેના ગેર ફાયદાના ભોગ ભવિષ્યમાં બનવું જ પડશે. જો કે—આજે ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનને જીવનમાંથી હઠાવી દઇને આધુનિક વિજ્ઞાનના પાયા ઉપર ધર્મ, નીતિ, ધંધા, સામાજિક જીવન, રાજકીય જીવન, દાખલ કરવા વર્તમાન સરકાર મારફત કાયદા, અને પ્રચાર લગભગ ચાલી રહ્યો છે. તે આગળ જતાં વિશાળ પાયા ઉપર મૂકાશે. છતાં જૈન મુનિઓ ચલિત નહિ થાય, તો જગતનો કલ્યાણ માર્ગ સ્થિર ઉભો જ રહેશે, અને પરિણામે જગતને તે સીધે માર્ગે આવવું જ પડશે. આડે અવળે રસ્તે અથડાતાં કુટાતાં જગતને માટે એ માર્ગ વિશ્વસાગરમાં દીવાદાંડી સમાન બનતો રહેશે. માટે જ તેની સામે જમાનાનો ગર્ભિત વિરોધ છે.

જગતમાં તે મહામાર્ગનું અસ્તિત્વ ન હોત, તો જગતની શી દશા થાત ? ધન્ય ! વીતરાગ શ્રી તીર્થંકર દેવોને ધન્ય ! ધન્ય !!

આજે પોકળ વિજ્ઞાનના પાયા ઉપર રચાયેલી આજની જીવન પ્રગતિ અને પ્રગતિવાદ પણ એવા જ પોકળ છે. માત્ર માનવો ને સાચા જીવન માર્ગેથી ચલિત કરી ભળતે જ સ્વાર્થી જીવન માર્ગે ચડાવી દેવા માટેની અજ્ઞાન જીવોમાં પ્રચારાયેલી ભ્રમણાઓ અને ભૂલ ભૂલામણીઓ છે. આજની પ્રગતિવાદની પોકળતા અહિં વિસ્તાર ભયથી સમજાવી નથી. પરંતુ અન્યત્ર તે સાબિત કરવામાં આવેલી છે.

૯ આહારનું જીવનમાં સ્થાન

આહાર ઉપર કાબુઃ આહારમાં વ્યવસ્થાઃ આહારમાં સૌન્દર્યઃ

વાંચો, પછી મહેલમાં પ્રવેશ કરો....એ પિતાજીની આજ્ઞા છે.

કુંવરે એ ચિઠ્ઠી વાંચી, ને એમાં પોતાને દેશનિકાલની આજ્ઞા વાંચીને તે વિચારમાં પડી ગયો–અરે, આ શું ! જો હું પિતાજીની આજ્ઞા ન પાળું તો મારા જીવનને ધિક્કાર છે. આમ વિચારી એ નાનો બાળ તુરત ત્યાંથી પાછો વળ્યો ને નગર બહાર ચાલ્યો ગયો. ત્યાં જઈને પ્રથમ તો પંચપરમેષ્ઠી ભગવંતોનું સ્મરણ કરીને, સંસારનું સ્વરૂપ ચિંતવવા લાગ્યો કે અરે, આ જગતમાં લક્ષ્મીના મોહને ધિક્કાર છે! મારા છ ભાઈઓ કમાઉ છે ને મને લક્ષ્મીનો ભાગ આપવો પડે તેથી દેશનિકાલ કર્યો છે. અરે, સંસાર કેવો સ્વાર્થમય છે !! હવે હું પણ પરદેશ જઈને ધન કમાઈ લાવું ને સુખથી રહું. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કુંવરને પોતાની સ્ત્રી યાદ આવી; એ શીલવતી સ્ત્રી ધર્મના ઉત્તમ સંસ્કારવાળી છે, જો મને ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યાની વાત તે સાંભળશે ને મને ક્યાંય નહિ દેખે તો જરૂર તેના પ્રાણ છૂટી જશે. માટે પહેલાં હસ્તિનાપુર જઈને તેને બધો હાલ જણાવી દઉં અને પછી પરદેશ જાઉં.

૧૦ આહાર કરવાનો ઉદ્દેશ.

આધ્યિાત્મિક ભાષામાં બોલીએ, તો–મનુષ્ય જીવન આત્મ–વિકાસનું કેન્દ્ર છે. અથવા આત્મવિકાસની એક જાતની અગત્યની ભૂમિકારૂપ છે. એટલે મનુષ્ય જીવનનો અન્તિમ ઉદ્દેશઃ આત્મવિકાસની પ્રગતિમાં વૃદ્ધિ કરવાનો હોય છે. માટે, જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત મનુષ્યે તેવી રીતે વર્તવું જોઇએ, કે–તે પોતાને મળેલું કુદરતી આયુષ્ય સંપૂર્ણ ભોગવી શકે. આયુષ્યમાં વૃદ્ધિ તો થતી નથી. પરંતુ તેમાં લેશમાત્ર પણ ઘટાડો ન થાય, તેને માટે તો સંપૂર્ણ સાવચેત રહેવું જોઇએ, કેમકે–માનવ-જીવનના આયુષ્યની ક્ષણે ક્ષણ આત્મવિકાસના સંગીન સંચય કરવા માટેની ઉપયોગીમાં ઉપયોગી ક્ષણ છે. એટલે આયુષ્યનો એક પણ ક્ષણ ઓછો ભોગવવો પડે, એવી સ્થિતિ કોઇ પણ સમજુ માણસ ઇચ્છે નહિ, થવા દે નહિ.

કોઇ દરિદ્રીને કોઇ સમૃદ્ધિવંત રાજા દીવસ રાતની ૬૦ ઘડીમાં જેટલું પોતાના ભંડારમાંથી લેવાય તેટલું લેવાની છુટ આપે, તો તે દરિદ્રી તે લેવામાં જરા પણ પ્રમાદ કરે, તો તે મૂર્ખ ગણાય, મુદત પૂરી થવાને ઠરેલો વખત આવી પહોંચતાં પહેલાંની દરેક દરેક પળે જેટલું વધારે લેવાય તેટલું લેવા જ માંડે અને વખત પૂરો થતાં સુધીમાં પણ છેલ્લામાં છેલ્લી પળનો ઉપયોગ કરી લે. વખત બતાવનારા યંત્રમાં જો કાંઇ બગાડો હોય અને ઠરેલો વખત "કાંઇક મોડો થાય, તો ઘણું સારૂં." તેમ પણ કદાચ તે ઇચ્છતો હોય છે. પરંતુ જો ઠરેલો વખત વહેલો આવી પહોંચે, તો વખત બતાવનારા યંત્રની ખોડ ખાંપણનો દોષ કાઢીને પોતાને પૂરા ખરા વખત સુધી ધન લેવા દેવાની માગણી કરે.

તે પ્રમાણે માનવજીવનની ક્ષણેક્ષણ સંસ્કાર વિકાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી સમજુ માણસ "તેની એક ક્ષણ પણ ઓછી ભોગવવી પડે, તો સારૂં." એમ ઇચ્છતો જ નથી, માટે દરેક મનુષ્યની ફરજ

મનમાં વિચાર આવે છે કે—થોડા જ દિવસ પહેલાં જ્યારે હું વિવાહ માટે અહીં આવ્યો ત્યારે મારી સાથે અનેક ઠાઠમાઠ, વાજાં ને નિશાનડંકા હતાં; અને અત્યારે હું આ રીતે એકલો, વગર તેડાવ્યો જાઉં તો મારા કુટુંબની હાંસી થશે.—માટે થોડો વિશ્રામ કરીને હું અહીંથી પાછો ચાલ્યો જઈશ. આ રીતે વિચારીને, પ્રવાસનો થાકેલો બુદ્ધસેન-કુમાર તે બગીચામાં સૂઈ ગયો....અતિશય થાકને લીધે તેને ઊંઘ આવી ગઈ.

બગીચામાં સૂતેલા તે બુદ્ધસેન ઉપર દૃષ્ટિ પડતાં માલણે તરત માળી પાસે જઈને કહ્યું કે બગીચામાં આપણા શેઠના જમાઈ આવ્યા છે ને સૂતા છે. માળીએ તરત શેઠ પાસે જઈને એ સમાચાર કહ્યા.

ત્યારે શેઠે વિચાર્યું કે, એવું તે શું કારણ બન્યું હશે કે કોટ્યાધિપતિનો આ પુત્ર વગર બોલાવ્યે અહીં સાસરે આવ્યો! શું ચોર એનું ધન ચોરી ગયા હશે? કે શું રાજાએ એને લૂંટી લીધો હશે? એ વખતે પાસે બેઠેલા બીજા ઝવેરી-ઓએ કહ્યું—શેઠજી! લક્ષ્મી તો અત્યંત ચંચળ છે. એનો કાંઈ વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી; મનુષ્ય

ગ્ય પરિસ્થિતિ: યોગ્ય તાલીમ. આધ્યાત્મિકતા: વિગેરે તત્વો પણ
ાયુષ્યના અને શરીરના ટકાવના અને શરીરની વૃદ્ધિના ખાસ મહત્ત્વના
ઉપકારી સાધનો છે,

જેમ આરોગ્યાદિને હાનિકારક આહાર શરીરના ટકાવ અને
દ્ધિમાં વિઘ્ન કરનાર છે, તેજ પ્રમાણે નીતિ રહિત જીવન: અપ્રામાણિક
વન: અયોગ્ય આરામ: અયોગ્ય પરિશ્રમ: અનાધ્યાત્મિકતા: વિગેરે પણ
રીરના ટકાવ અને વૃદ્ધિમાં વિઘ્ન કરનાર છે: રોગોત્પાદક છે: રોગોને
વારનાર: છે અને ટકાવનાર છે.

આ રીતે, શરીરની વ્યવસ્થા અને ટકાવનો આધાર આહાર ઉપર
. અને આહાર લેવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પણ એજ છે. આહારના ત્યાગનો
ને અનાહારનો પણ ગૌણ ઉદ્દેશ તેજ છે. મુખ્ય ઉદ્દેશ અનાહાર પદની
ંત્ય પ્રાપ્તિ છે.

૧૧. જૈન ગૃહસ્થોની આહાર વ્યવસ્થા.

ઉંચા પ્રકારના અહિંસા: સંયમ: અને તપ: નું આચરણ કરવું,
એ મુનિધર્મ છે. અને તે પ્રમાણે આચરણ કરવાની સંપૂર્ણ ઇચ્છા અને
ભાવના રાખવા છતાં, માનસિક અને આધ્યાત્મિક વિકાસ તેમના કરતાં
અલ્પ હોવાથી તેને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી નિર્બળતાને લીધે જે જીવ—સર્વસંગ
ત્યાગી અણગાર મુનિ—ધર્મનું આચરણ કરી શકતો નથી, તે ગૃહસ્થ=
અગારસ્થ—ઘરમાં રહેલો કહેવાય છે.

ઘરમાં રહેવાથી તેને બે કામ કરવા પડે છે. એક તો પોતાના
ઘરસંસારને લગતું કાર્ય: અને બીજું અહિંસા: સંજમ: અને તપ:ને
લગતી તાલીમ લેવાનું: તથા યથાશક્તિ તેનું પાલન કરવાનું: કાર્ય કરવાનું છે.

ઘરને લગતા કાર્યો કરવાના હોવાથી તે ગૃહસ્થ ગણાય છે.

અને "સંપૂર્ણ અહિંસા: સંયમ: અને તપ: એ આત્મપ્રગતિનો
અમોઘ માર્ગ છે. તેના મૂળ ઉપદેષ્ટાઓ જ સર્વોત્કૃષ્ટ હિતસ્વી પુરુષો

બાવીસ અભક્ષ્ય અને બત્રીસ અનંતકાય તથા સચિત્તના ત્યાગની સૂચના માટે છે. **ગન્ધ-માલ્ય** વપરાશમાં આવતી ખાસ જરૂરીઆત વિનાની-માત્ર શોખથી વાપરવાની-ચીજોનો ત્યાગ સૂચવવા માટે છે.

*****સચિત્તે પડિબદ્ધે** ગાથામાં ભોગ કે ઉપભોગ માટે છુટી રાખેલી ચીજોના વપરાશમાં પણ થતા સ્ખલનોના અતિચારોની સુચના છે.

ઈંગાલી વણસાડીથી ત્રણ ગાથાઓ પોતાના જીવનની જરૂરીઆતો મેળવવા કેવા ધંધા કરી ધન ઉપાર્જન કરવું ? તેની સૂચના છે. એટલે કે-અંગાર કર્મ-વિગેરે અને તેની જાતના બીજા ધંધાઓનું ઉપલક્ષણ કરવામ. આવેલું છે. તેથી તેવા ધંધા કરવાજ નહિ. તે સિવાયના મહા આરંભ, સમારંભ તથા અણછાજતા ધંધાઓ જે જે હોય, તે સિવાયના ધંધાઓમાંથી પણ " ઉત્તમ:અલ્પઆરંભ-સંમારભનાઃ અને આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિને માન્યઃ શિષ્ટાચારને શોભતા: ધંધાઓ જ પસંદ કરવા. " તેની સૂચના કરે છે.

એક દિગમ્બર જૈન-ભાઇએ જૈન શાસ્ત્ર ગ્રંથોના પૂરાવા આપીને એમ સાબિત કરવા પ્રયત્ન કર્યો હતો કે-શ્રાવકોને લીલોતરીનો ત્યાગ કર-

---

* કેટલાક આધુનિક જૈન લેખકો-ઉપર જણાવેલી પ્રાચીન ગાથાઓના રચનાના સંદર્ભને સમજ્યા વિના વિશમી ગાથાનો એવો અર્થ કરે છે, કે-" અગાઉના જૈનોમાં મદ્ય-માંસનો પ્રચાર ન હોય. તો તેના અતિચારોના આલોચનાનો સંભવ કેવી રીતે હોઇ શકે ? " પરંતુ ખરી રીતે, એ વીશમી ગાથા અતિચારના આલેચના વિષેની નથી. પરંતુ વ્રતનું સ્વરૂપ બતાવનારી છે. એજ પ્રમાણે ૯ મી, ૧૧ મી, ૧૨ મી, ૧૫ મી, ૧૭ મી અને ૧૯ મીમાં પણ વ્રતોના સ્વરૂપ અને અતિચારો સાથે જ છે. એ પ્રમાણે વીશમી ગાથા ભોગોપભોગના વ્રતનું સ્વરૂપ બતાવે છે. જેથી તેમાં મદ્યાદિકનો ત્યાગ કરવાના સૂચના છે પરંતુ તેના અતિચારો નથી. તેથી તેઓએ કરેલો અર્થ: અને તે ઉપરથી ઉપજાવેલી મતલબ: ગાથાના સંદર્ભ સાથે અસંગત છે. ખોટા છે.

એની ધીરજ અને એની દૃઢતાને ધન્ય છે.

રત્નપુરના બાગમાં આવીને બંને બેઠાં;
પરંતુ એમની પાસે ધન તો કાંઈ છે નહિ. મ
જિનવર-ભગવાનનું નામ જ સહાયરૂપ છે.

ચાર દિવસ થવા છતાં એને ખેદ ન
કંટાળો નથી, હૃદયમાં જિનવરદેવનો મહિ
ચિંતવી-ચિંતવીને ધર્મભાવનાને પુષ્ટ કરે છે.
વાર બગીચામાં મનોવતી પોતાના કેશ સર
કરતી હતી ત્યાં તેમાંથી એક ઉત્તમ નંગ નીક
આવ્યું; તે લઈને તેણે પતિને આપતાં ક
સ્વામી! ઉતાવળમાં ભૂલથી આ નંગ બાકી
ગયું, તે લઈને તમે નગરીમાં જાઓ અને વે
તુરત ભોજનસામગ્રી લઈ આવો. તે પ્રમ
બુધસેનકુમાર નંગ વેચી ભોજનસામગ્રી
આવ્યો; મનોવતીએ મિષ્ટ ભોજન તૈયાર ક
પતિને જમાડ્યો, પણ પોતે ખાધું નહિ. પતિ
તેને જમવાનું કહ્યું, તો તેને સમજાવી ઉદ્યમ-
માટે ગામમાં મોકલી દીધો ને પાછળથી પોત
ભાગની વધેલી રસોઈ યાચકજનોને આપી દી
ને બગીચામાં બેઠી બેઠી શાંતિથી જિનેન્દ્રભ
ગવાનનું ચિંતન કરવા લાગી.—

પરંતુ, લીલોતરી ત્યાગની વાત સચિત્ત પ્રતિબદ્ધઃ—એટલે કે–સચિત્ત અને અચિત્ત ખોરાકની નીચે કે ઉપર સચિત્ત વસ્તુ મુકાઇ હોય, તેનો સંબંધ થયો હોય, અને તેવી સચિત્તના સંબંધ વાળી અચિત્ત વસ્તુ પણ ભોગોપભોગના વ્રતધારી શ્રાવકના ખાવામાં આવે, તો પણ તેને અતિચાર તરીકે ગણાવેલો છે. તો પછી, સચિત્ત વસ્તુનો ઉપભોગ કરવાની વાત વિષે તો પૂછવું જ શું ?

સારાંશ કે–પોતાનો અંગત અભિપ્રાયઃ અને મતઃ એ જુદી વસ્તુ છે, અને શાસ્ત્રોના પૂરાવાથી સાબિત કરવુંઃ એ જુદી વસ્તુ છે.

દરેક શ્રાવક વ્રતધારી શ્રાવક ન છતાં, તેના જીવનનો આદર્શ તો વ્રતધારી શ્રાવક થવાનો હોવાથી, તેની પણ જીવન ચર્યાઓ ઓઘથી-સામાન્ય રીતે-જેમ બને તેમ વ્રતધારી શ્રાવકના જેવી હોવી જોઇએ, એ સ્વભાવિક છે. અને તેથી કરીને મોટા ભાગના જૈન કુટુંબોના ખાનપાનની યોજના ચાલુ રૂઢીરૂપે પણ વ્રતધારી કુટુંબોના જેવી હોય, એ સ્વભાવિક છે. તેથી પ્રથમથી જ ચાલ્યા આવતા શ્રાવકના ઘરના રીવાજ રૂપેઃ અથવા ધર્મિષ્ઠ કુટુંબોના સહવાસથીઃ કે મુનિ મહારાજાઓના ઉપદેશથીઃ પડેલા રીવાજ રૂપેઃ ઘણા ઘરોમાં અભક્ષ્યઃ અનંતકાયઃ ના ત્યાગો, અભક્ષ્ય ન થાય તેવી સાવચેતીઓ રાખીને બનાવવામા આવતા બનાવટો બનવવાના રીવાજોઃ જોવામાં આવે છે, તે બરાબર છે. × ઘણા જૈન કુટુંબો એવા છે, કે–

× જેઓના ઘરમાં અભક્ષ્ય અનંતકાય અને સચિત્તઃથી બચવાનું રૂઢિરૂપે પળાય છે. તેઓને આ પુસ્તક વિશેષ સમજ આપશે. જેઓના ઘરમા બરાબર પાલન થતું ચાલ્યું આવતું નહિ હોય, તેઓને પાલન કરવામાં આ પુસ્તક મદદગાર થશે. અને જેઓના ઘરમાંથી પૂર્વાપરથી રીવાજ રૂપે પાલન ચાલ્યુ આવતું હશે, છતાં હાલના વાતાવરણની અસરને લીધે દેખાદેખાથી તે આચાર તૂટતા જ હશે, ત્યાં આચારોના પાલનનો ટકાવ થઇ શકશે, અને વધુ દૃઢ બનશે. એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

એણે પોતાની પ્રતિજ્ઞા ન છોડી. પ્રાણ જાય તો કબૂલ, પણ તે પોતાની ધીરજ છોડી નથી. પ્રતિજ્ઞા તોડી નથી. દૃઢતાથી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરે છે. અહીં કથાકાર કવિ એને ધન્યવાદ આપતાં કહે છે કે—

धन्य जन्म ताको अवतार दर्श – प्रतिज्ञा पालनहार ।
यह तो कथा यहां ही रही, आगे और सुनो जो भई ॥

હવે કથા અહીંથી સ્વર્ગલોકમાં જાય છે.
ત્યાં શું બને છે તે જુઓ.

દેવલોકમાં પ્રશંસા, પ્રતિજ્ઞાનું પાલન

પહેલા સ્વર્ગમાં સૌધર્મ-ઇન્દ્ર બિરાજે છે. તેની અનુપમ સભા ભરાણી છે, બધા દેવો બેઠા છે ને ધર્મગોષ્ઠી કરે છે. ત્યાં ઇન્દ્ર મહારાજે પોતાના અવધિજ્ઞાનમાં પૃથ્વી પર બની રહેલી ઉપરની ઘટના જાણી; અને દેવોને સંબોધીને કહ્યું–હે દેવો! મારી વાત સાંભળો : મધ્યલોકમાં જૈનધર્મની પરમ ભક્ત એક નારી છે. તેણે જિનદર્શનની એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી છે કે ગજ-મોતી વડે જિનેન્દ્રભગવાનને પૂજીને પછી જ ભોજન કરવું.—

મૃકત? અત્યારે ઉદય એવો છે, માટે ધૈર્ય રાખવું.

ત્યારે મનોવતીએ કહ્યું – મેં હસ્તિનાપુરમાં જ રહેવા ઘણું કહ્યું પણ આપે માન્યું નહિ, ને ભાગ્યના ભરોસે અહીં આવ્યા; હું જાણું છું કે તમારાથી કંઈ મહેનત થઈ શકે તેવું નથી; પણ હવે આપ મનમાંથી બધી ચિન્તા છોડીને હું કહું તેમ કરો. આમ કહીને નર–માદાની જોડીનાં જે દૈવી રત્નો હતાં તેમાંથી એક રત્ન આપ્યું અને કહ્યું કે તમે રાજદરબારમાં જઇને આ રત્ન રાજાને ભેટ ધરો. આ રત્ન દૈવી છે, અને આપણી પાસે જે બે રત્ન છે તેમાં આ 'નર–રત્ન' છે, ને બીજું માદા–રત્ન આપણી પાસે રાખ્યું છે. આ રત્નોનો એવો જ સ્વભાવ છે કે મધરાતે વિખુટાં ન રહે; મધરાત થતાં આ રત્ન ગમે ત્યાં હોય ત્યાંથી ઊડીને બીજા રત્ન પાસે પહોંચી જાય. તમે આ નર–રત્ન લઇ જઈને રાજાને ભેટ આપો ને પછી શું બને છે તે જુઓ. રાજદરબારમાં જતાં દરવાન તમને રોકે તો તેને એક દિનાર (ચાંદીનો સિક્કો) આપજો.

કુંવરજી તો રત્ન લઇને રાજદરબાર તરફ ચાલ્યા; વચ્ચે દરવાનને દિનાર આપી, ને રાજા

તત્ત્વોને ધ્યાનમાં રાખીને ગૃહસ્થો માટે આહાર વ્યવસ્થા પણ ગોઠવવામાં આવી છે. તે આ જગતમાં યોગ્ય અને પૂર્વાપરની દરેક બાજુઓનો સંપૂર્ણ વિચાર કરીને ગોઠવાયેલી છે. માનવો માટેની આવી ઉત્તમ અને સમતોલ આહાર વ્યવસ્થા શિવાયની બીજી કોઇ પણ સ્થળે મળી શકશે નહિ.

આરોગ્યમાં આહારનું સ્થાન.

૧૨ આરોગ્યમાં પણ અહિંસાઃ સંયમઃ અને તપઃની સંપૂર્ણ આવશ્યકતા.

દુનિયાના તમામ વૈદ્યકશાસ્ત્રોમાં અંતિમ પ્રમાણભૂત—ચરક-સંહિતામાં—

૧ "પૃથ્વીઃ પાણીઃ તેજઃ વાયુઃ આકાશઃ અને મનઃની અનુકૂળતા, આરોગ્ય માટે થાય છે, અને તેની પ્રતિકૂળતા અનારોગ્ય માટે થાય છે."

અથવા

૨ "વાત-પિત્ત-કફ તથા ધાતુઓઃ ઉપધાતુઓઃ અને શરીરના વિવિધ મળો વિગેરેની સમાનતા, તે આરોગ્ય, અને તેની વિષમતા, તે અનારોગ્ય." જણાવેલ છે.

૩ "શરીરના બંધારણમાં આહારની મુખ્ય મદદ છે : જો કે આરોગ્યરૂપી મહેલને ટકાવી રાખવાને માટેના આહારઃ નિદ્રાઃ અને બ્રહ્મચર્યઃ એ ત્રણ આધારભૂત સ્તંભો છે. त्रीणि उपष्टम्भानि। ૩ ટેકા છે.

૪ " તે ત્રણેયમાં પણ આહારની મુખ્યતા છે : કેમકે-નિદ્રા અને બ્રહ્મચર્યનો આધાર પણ યોગ્ય આહાર ઉપર જ છે."

૫ " યોગ્ય આહારથી શરીરને પોષણ મળે છે. રોગો હોય, તે પણ શમી જાય છે. નવા રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી. અને આરોગ્ય વધે

ત્યાં તો એ મોતી લઈને મનોરમાએ ફરી કુંવરને આપ્યું ને રાજદરબારમાં જઈને ભેટ આપવા કહ્યું. કુંવરજી તો એ મોતી લઈને ફરી રાજદરબારમાં ચાલ્યા. હવે તેને કોઈ રોકનાર ન હતું. રાજા પાસે જઈને મોતી ભેટ આપ્યું. પહેલાંના જેવું જ ઉત્તમ મોતી જોઈને રાજા પ્રસન્ન થયો ને કહ્યું—વાહ, મોતીની સુંદર જોડી મળી ગઈ. આમ કહીને, પહેલાંના મોતી સાથે આ મોતી સરખાવવા માટે ભંડારી પાસે તે મોતી મંગાવ્યું. ભંડારીએ ખજાનામાં જઈને જોયું તો મોતી ત્યાં હતું નહિ; અરે, મોતી ગુમ!! ખૂબ સાવચેતીથી ચોકીપહેરા વચ્ચે રાખેલ છતાં મોતી ગૂમ થયું તેથી ભંડારી ગભરાઈ ગયો, તેનું મોઢું ઊતરી ગયું ને ભયથી તે થરથર કંપવા લાગ્યો. રાજસભામાં આવીને કહ્યું—મહારાજ! કોઈ ચોર મહેલમાં આવીને એ મોતી ચોરી ગયો છે.

રાજાને એની વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવ્યો; કેમકે સજજડ ચોકી પહેરા વચ્ચે રાજમહેલમાં આવીને કોઈ મોતી ચોરી શકે એ અશક્ય હતું. તેથી રાજાએ કહ્યું: ભંડારીજી! બીજો તો કોઈ ચોર મહેલમાં આવ્યો નથી. પણ એ મહા કિંમતી

અલ્પ જણાય છે. એ સાર્વત્રિક પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. આશ્વાસન એ મનોવ્યપાશ્રય ઔષધમાં સમાય છે. તેવી જ રીતે આધ્યાત્મિક બળમાંથી જન્મતા અનુષ્ઠાનોરૂપ ઔષધો પણ મનોવ્યપાશ્રય ઔષધમાં સમાય છે, જે સર્વ કરતાંયે બળવત્તર હોય છે.

૧૧ "પૂર્વ ભવના કર્મ ભોગવવા પડે, તેમાં શી નવાઇ ? હસતાંયે ભોગવવા પડે છે અને રોતાંય ભોગવવા પડે છે, તો પછી, રોતાં શા માટે ભોગવવા ?" 'આત્મા નિત્ય શાશ્વત્ છે–તેને વળી રોગ શો ? અને શોક શો ? એ તો આ ક્ષણભંગુર દેહની ચેષ્ટાઓ છે." "અવિનાશી આત્માને તેની કાંઇપણ અસર થવાની નથી. મનમાં અશાંતિ રાખવાથી નવા કર્મ બંધાય છે, તો શા માટે હાયવોય અને રડારોળ કરવી ? બસ. ચેતન પૂર્વના કર્મો શાંતિથી વેઠી લે." આ અને આવી વિચારણાઓ આધ્યાત્મિક ઔષધ હોય છે. જેનો સમાવેશ એ ગ્રંથકારે મનોવ્યપાશ્રય ઔષધોમાં કર્યો જણાય છે. આધ્યાત્મિક ઔષધના વ્યવહારુ સાધનો અહિંસા: સંયમ: અને તપ: છે. રોગ શાંત ચિત્તે સહન કરવો, એ પણ એક જાતનો તપ છે. તેથી રોગના તત્ત્વો નાશ પામી જાય છે, અને નવા રોગ થતા નથી. કર્મોની પેઠે તેનું ઝેર પણ નિર્જરી જાય છે. આ અનુભવમાં ઉપર જણાવેલા વાક્યોથી વૈદ્યકશાસ્ત્ર પણ પોતાનો સૂર બરાબર પૂરાવે છે.

૧૨ વૈદ્યકશાસ્ત્ર વિશેષમાં કહે છે કે–"આહારવિહારની વિષમતાથી તો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. તેને શમાવવા માટે યોગ્ય આહારવિહારનું સેવન કરવું જોઇએ. એમ કરીને થયેલા રોગને એમને એમ મટી જવા દેવો જોઇએ. તેને બદલે ઔષધોપચાર કરીને જેટલો વ્હેલો મટાડવા પ્રવૃત્તિ કરીએ, તેટલો તે રોગવ્હેલો મટે છે. પરંતુ એ પ્રયાસ નવા રોગના બીજ અવશ્ય મૂકે છે." તેમાં પણ, માત્રાઓ, ઇંજેક્શનો, વિગેરે વિષપ્રાય, દેશી અને ઉગ્ર ઔષધો રોગને તત્કાળ મટાડવામાં અસાધરણ મદદ કરે છે. એટલે કે–રોગને મટાડતા નથી, પરંતુ કોઇ એક રોગને શરીરમાં વ્હેંચી નાંખે

સવાર પડી... ભક્તિભાવથી જિનેંદ્રભગવાનનાં દર્શન-પૂજન કર્યાં. પછી બુધસેનકુમાર રાજદરબારમાં જવા તૈયાર થયો ત્યારે મનોવતીએ નર અને માદા બંને મોતીની જોડી તેને આપી અને તેનું રહસ્ય પણ સમજાવ્યું. કુંવરે રાજદરબારમાં જઈને પ્રથમ એક મોતી રાજાને ભેટ આપ્યું. કાલના મોતીની જોડનું બીજું મોતી મળી ગયું—એમ સમજીને રાજા ઘણો પ્રસન્ન થયો. ને પહેલાંનું મોતી તરત લાવવા ભંડારીને હુકમ કર્યો. ભંડારીએ જઈને ડબામાં જોયું તો મોતી ગુમ! અરરર! ભંડારી તો થરથર ધ્રૂજવા લાગ્યો કે જરૂર હવે મારા પ્રાણ જશે. રાજા પાસે આવીને કહ્યું: મહારાજ! આજે પણ કોઈ ચોર આવીને તે મોતી ચોરી ગયો છે!

રાજા તો એ સાંભળતાં જ એકદમ ક્રોધિત થઇ ગયો. આટલો સખત ચોકી-પહેરો છતાં મોતી કોણ ચોરી જાય? નક્કી ભંડારીનું જ કામ લાગે છે—એમ સમજી રાજાએ તેનું બધું ધન લૂંટી લઈને શૂળી પર ચડાવી દેવાનો (એટલે કે ફાંસીનો) હુકમ કર્યો.

ત્યારે કુંવરે કહ્યું—મહારાજ! સાંભળો. આમાં

બહાર પરદેશ ચાલ્યો જાય છે: એટલે તેમની ડીગ્રીઓ: પદવી, પ્રદાનના મેળાવડા અને અભિનંદન પત્રો તેમની જાહેરાત માટે ઉપયોગી થાય છે.

ખરીરીતે, સામાન્યદષ્ટિથીયે જોતાં માણસને ધન મળે કે બહાલા મળે તો લોહી વધે છે. અને જો ગમગીનીમાં હોય, તો ઘટે છે. કોઈ માણસ ગમગીનીમાં હોય, અને તેને કહો કે–"લોટરીમાં તમારા નંબર ઉપર રૂપીયા એક લાખનું ઇનામ જાહેર થયું છે, કે અમુક વેપારમાં તમને આટલો નફો મળવાનું નક્કી થયું છે, કે તમારા પગારમાં આ મહિનેથી રૂા. ૫૦ નો વધારો થયો છે." કે તુરત તેના શરીરમાં લોહી ફરવા લાગશે અને અંગે અંગમાં તાજગી જણાશે. [કોઇક પૈસાદારો હોય, તે તો વળી પ્રાયઃ નવું ધન મેળવવાની મુંઝવણમાં રોગી બની જાય છે.]

અને ઉલટરીતે, પૈસા જાય, કે લેણીયાત આવી મેણાંટોણા સંભળાવે, દંડ થાય, ઘરમાં ચોરી થાય, કોઈ મોટી રકમ ખોવાઇ જાય, ક્યાંક ઘલાઇ ગઇ હોય, ત્યારે જીવ કેટલો બળે છે? તે વખતે માણુસ સુકાય છે. કેટલીક વખત એવે પ્રસંગે અકાળે વૃદ્ધાવસ્થાયે આવી જાય છે. અને કોઇ વખત માણસ આપઘાત કરે છે, રૂવે છે, શોક કરે છે, દીન તથા ગરીબડો બની જાય છે. મનની તેવી અવસ્થા પછીથી પણ અનેક રોગોનું કારણ બને છે. **નેપોલિયનના** મુદ્દાના અંગ રક્ષક સૈનિકોનો નાશ જ્યારે તેણે વોટર્લુની લડાઈમાં જોયો, ત્યારે તેનો ચહેરો ફીક્કો પડી ગયો હતો, અને વાળ ઉપર સફેદી આવી ગઇ હતી. મનની ખિન્નતા એવી ભયંકર વસ્તુ છે. આધ્યાત્મિક બળને પણ જેણે સંપાદન કર્યું નથી હોતું, તેને ચીંતા એકદમ વધુ અસર કરે છે. માટે પ્રજામાં આધ્યાત્મિક બળનું શિક્ષણ હિંદમાં પ્રચારવામાં આવતું રહ્યું છે. તેથી દવાખાના બહુ ન હોતા.

આ સ્થિતિમાં બહુ તો પૈસા–બેપૈસાની દવાથી જે દેશમાં રોગો મટતા હતા, તે જ દેશમાં રોજના ચાર છ આના ચાર્જ તો ચાલુ જ હોય છે, સ્પેશ્યલ ચાર્જ જુદા, એક્ષરેના ફોટા, અને લોહી, પેસાબ, ગળફા વિગેરેની તપાસણીના ચાર્જ જુદા, સલાહના જુદા, ઇન્જેક્ષનના જુદા, એક-

તમે રાજજમાઈ થયા એ તો સારું. પણ મને વિસરી ન જશો. કુંવરે કહ્યું—દેવી! આ બધો તારી દર્શનપ્રતિજ્ઞાનો પ્રતાપ છે.–હું તને કેમ વિસરું!

રાજાએ તો મંડપ સજાવ્યા ને ધામધૂમથી લગ્ન કર્યાં. લગ્ન વખતે કુંવરને પહેરામણીમાં હાથી ને ઘોડા, સુવર્ણના કળશ ને ગજમોતીના હાર ઉપરાંત પોતાના રાજ્યનો ચોથો ભાગ આપ્યો; તથા ઉત્તમ મહેલ આપ્યો. મનોવતી પણ સુખપૂર્વક બીજા મહેલમાં રહેવા લાગી. તેની દર્શનપ્રતિજ્ઞાના પુણ્યપ્રતાપે તત્ક્ષણ આવું ફળ આવ્યું. તેથી અહીં કવિ કહે છે કે—

तातें नरनार सुनीजे, नित दर्श प्रतिज्ञा कीजे।
जिनदर्श समान न कांई, यही सार जगतमें होई॥

મહાન જિનમંદિરનું નિર્માણ

બગીચામાં દેવે જે જિનાલય–રચના કરી હતી તેનું કામ પૂરું થતાં તે સંકેલી લીધી ને તે પોતાના સ્વર્ગમાં ચાલ્યો ગયો; આ તરફ રાજલક્ષ્મી પામીને કુંવર ભોગવિલાસમાં પડી ગયો ને મનોવતી પાસે આવવાનું ભૂલી ગયો

બહાર પરદેશ ચાલ્યો જાય છે; એટલે તેમની ડીગ્રીઓ: પદવી, પ્રદાનના મેળાવડા અને અભિનંદન પત્રો તેમની જાહેરાત માટે ઉપયોગી થાય છે.

ખરીરીતે, સામાન્યદષ્ટિથીયે જોતાં માણસને ધન મળે કે વ્હાલા મળે તો લોહી વધે છે. અને જો ગમગીનીમાં હોય, તો ઘટે છે. કોઈ માણસ ગમગીનીમાં હોય, અને તેને કહો કે—"લોટરીમાં તમારા નંબર ઉપર રૂપીયા એક લાખનું ઇનામ જાહેર થયું છે, કે અમુક વેપારમાં તમને આટલો નફો મળવાનું નક્કી થયું છે, કે તમારા પગારમાં આ મહિનેથી રૂ. ૫૦ નો વધારો થયો છે." કે તુરત તેના શરીરમાં લોહી ફરવા લાગશે અને અંગે અંગમાં તાજગી જણાશે. [કોઇક પૈસાદારો હોય, તે તો વળી પ્રાયઃ નવું ધન મેળવવાની મુંજવણમાં રોગી બની જાય છે.]

અને ઉલટરીતે, પૈસા જાય, કે લેણીયાત આવી મેણટોણા સંભળાવે, દંડ થાય, ઘરમાં ચોરી થાય, કોઈ મોટી રકમ ખોવાઇ જાય, કોઈક ઘસાઇ ગઇ હોય, ત્યારે જીવ કેટલો બળે છે? તે વખતે માણસ સુકાય છે. કેટલીક વખત એવે પ્રસંગે અકાળે વૃદ્ધાવસ્થાયે આવી જાય છે. અને કોઈ વખત માણસ આપઘાત કરે છે, રૂવે છે, શોક કરે છે, દીન તથા ગરીબડો બની જાય છે. મનની તેવી અવસ્થા પછીથી પણ અનેક રોગોનું કારણ બને છે. **નેપોલિયનના** મુદ્દાના અંગ રક્ષક સૈનિકોનો નાશ જ્યારે તેણે વોટર્લુની લડાઈમાં જોયો, ત્યારે તેનો ચહેરો ફીકો પડી ગયો હતો, અને વાળ ઉપર સફેદી આવી ગઇ હતી. મનની ખિન્નતા એવી ભયંકર વસ્તુ છે. આધ્યાત્મિક બળને પણ જેણે સંપાદન કર્યું નથી હોતું, તેને ચીંતા એકદમ વધુ અસર કરે છે. માટે પ્રજામાં આધ્યાત્મિક બળનું શિક્ષણ હિંદમાં પ્રચારવામાં આવતું રહ્યું છે. તેથી દવાખાના બહુ ન હોતા.

આ સ્થિતિમાં બહુ તો પૈસા—બેપૈસાની દવાથી જે દેશમાં રોગો મટતા હતા, તે જ દેશમાં રોજના ચાર છ આના ચાર્જ તો ચાલુ જ હોય છે, સ્પેશ્યલ ચાર્જ જુદા, એક્ષરેના ફોટા, અને લોહી, પેસાબ, ગળફા વિગેરેની તપાસણીના ચાર્જ જુદા, સલાહના જુદા, ઇન્જેક્ષનના જુદા, ઓક્-

ધર્મનો સાચો ઉપકાર છે તે હું કદી નહિ ભૂલું. હવે તારી જે આજ્ઞા હોય તે શીઘ્ર પૂર્ણ કરું. માટે તારા મનમાં જે ભાવના હોય તે કહે.

ત્યારે તે ઉત્તમ સ્ત્રીએ કહ્યું: સ્વામી! આ જગતમાં ધર્મ જ સૌથી મહાન છે. તે જ દુઃખ દારિદ્રતાનો નાશ કરનાર છે, સ્વર્ગ-મોક્ષની સુખ સમ્પત્તિ તેનાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે હે નાથ! તમે એક મોટું જિનમંદિર બંધાવો.... આ ધર્મકાર્યમાં ઢીલ ન કરો.

धर्म बडो संसार मँझार, दुःखदारिद विनाशनहार।
धर्महीं ते सुखसम्पति होई, स्वर्गमुक्तिपद पावे सोई।
तातें एक करो भरतार, जिनमन्दिर बनवाओ सार।
इहभव तो तुमरो जस होय, परभवको सुखदायक सोय।
धर्म काजमें मेरे कन्त ढील न किजे करहु तुरन्त॥

સુંદરીની એ વાત સાંભળીને કુંવર બહુ ખુશી થયો, ને તરત રાજદરબારમાં જઈને કહ્યું મહારાજ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો આપણા રાજ્યમાં હું એક મોટું જિનમંદિર બંધાવવા ચાહું છું.

રાજાએ કહ્યું-તમે બહુ જ ઉત્તમ વાત વિચારી. તમને ખુશી પડે ત્યાં ઉત્તમ જિનમંદિર

ડૉક્ટરોની પ્રતિષ્ઠાનો ઉપયોગ કરીને સારી રીતે રળી ખાય છે. એટલે એ પ્રતિષ્ઠિતો પણ ધંધામાં ઉપયોગ કરવા માટેનું માત્ર જાહેરાત તરીકેનું અંગ બની રહે છે. વળી આજનો ડૉ૦ વર્ગ પ્રજાના ખાનપાનના નિયમો તથા ઋતુઓના નિયમોમાં પરિવર્તન કરાવી રહ્યો છે. અભક્ષ્યો તરફની રુચ ઉપાડવામાં અને સંતતિ નિયમન વિગેરેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઇ રહ્યો છે. પ્રજા ઘણું આડે રસ્તે દોરવાઇ ગઈ છે. અને તેનું આરોગ્ય જોખમમાં મૂકાઇ રહ્યું છે. લોકોને ઘણા તો બીવરાવી માર્યા છે. "શરદી લાગશે, ગરમી લાગશે, સેપ્ટીક થશે, ક્ષય થશે" એવી અને બીજી વાતો પ્રચલિત કરીને દરદીઓની ધીરજ અને મક્કમતા ડગાવી નાંખે છે. વાત વાતમાં દવા લેતા કરી નાંખ્યા છે. આપણી પ્રજા બનતા સુધી દવા લેવા બહુ ટેવાયેલી ન હોતી. તેને બદલે હવે ગામડાની પ્રજાને પણ દવા લેવાનો શોખ લગાડવાના પ્રયાસો મોટાપાયા ઉપર ગતિમાન થાય છે.

આ સ્થિતિમાં આજના—વૈદ્ય-ડૉક્ટરો શી રીતે આરોગ્ય અને યોગ્ય ખાનપાનનો ઉપદેશ આપે ? એવી નવરાશ જ તે બિચારાઓને ક્યાં છે ! કેટલાક તો માબાપના હજારો બગાડીને ડીગ્રી ધારી થયા હોય છે. તે સ્થિતિમાં કુટુંબિઓ સુદ્ધાં ભૂખ્યા વરુની માફક ધન ભેગું કરાવવાની લાલસાથી યેનકેન પ્રકારે દર્દીઓ ઉપર તુટી પડવાની જરૂરીઆતની તરફેણમાં હોય છે. તેમ છતાંયે ધન થાય, તો તેનાથી સંતોષ વળતો નથી પરંતુ બંગલા, મોટર. ફરનીચરથી ખર્ચાળ જીવન વધુને વધુ તેઓને ધન આકર્ષણ માટે લલચાવે છે. કેટલાક સટ્ટે પણ ચડતા હોય તેવું સાંભળ્યું છે. એટલે સારો હોંશીયાર ડૉક્ટર થાય, કે તે સારો ધનવાન થાય, તો પણ જન સમાજને તેનો લાભ ન જ મળે, એ સ્વભાવિક છે. પરંતુ, ઉલટો ત્રાસ વધે છે. સારાંશ કે,—જે આરોગ્યશાસ્ત્ર કે જનસમાજના કલ્યાણ માટે ઉત્પન્ન થયું છે, તે આજે પરિણામે આ રીતે સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી જોતાં શાપ સમાન થઇ પડવા સંભવિત થયું છે.

રાજાઓ, શેઠીઆઓ, અમલદારો, વિગેરે મોટા માણસોના નાના

પાપ બંધાયું. ને છ મહિનામાં તો તેનું બધું ધન ચાલ્યું ગયું. છપ્પન કરોડ મહોરમાંથી એક પણ મહોર તેના ભંડારમાં ન રહી, ઘરેણાં, ઘર, વસ્ત્ર તેમ જ વાસણ બધુંય વેચી ખાધું; વધુ શું કહેવું? તેને ખાવાનાય સાંસા પડવા લાગ્યા; માથે લાકડાના ભારા લઈને વેચવા નીકળે તોપણ પેટ ભરાતું નહિ. આવી હાલત થતાં તેઓ પરદેશ નીકળ્યા ને ભીખ માંગવા લાગ્યા. ઘણા દુઃખી થયા. પોતાનાં કરેલાં પાપનું ફળ જીવને ભોગવવું પડે છે. માટે હે જીવ! તું દેવ–ગુરુ–ધર્મની આસાતના કદી કરીશ નહિ, સદા બહુમાનપૂર્વક દેવ–ગુરુ ધર્મની આરાધના કરજે. પોતાના કરેલા પાપને લીધે પ્રતિકૂળતા આવી, તેને કોણ મટાડી શકે! જે ઊંચા હાથીના હોદ્દે બેસતા કે રથમાં નીકળતા, રાજદરબારમાં જેનો આદર થતો, તે આજે ઉઘાડે પગે ભીખ માંગતા ફરે છે ને કોઈ તેને પૂછતું પણ નથી. માતા, પિતા, છ ભાઈઓ તથા છ ભાભીઓ એ ૧૪ માણસો કામ શોધતાં ફરે છે ને દુઃખથી ધીરજ ગુમાવી રહ્યાં છે. ૫૬ કરોડ મહોરના સ્વામીની આવી દશા થઈ ગઈ! એ દેખીને હે જીવો! તમે લક્ષ્મીનો ગર્વ ન કરો....

અયોગ્ય જીવન ચર્યા, શહેરી જીવન, અવળે રસ્તે દોરવનારા મોજ શોખના
સાધનો, ધનનો એક તરફ ધટાડો, અને એક તરફ કૃત્રિમવૃદ્ધિ, વિગેરે રોગના
કારણો રોજ-રોજ દેશમાં અને પ્રજામાં વધ્યેજ જાય છે. એ ગણત્રીથી
જ નવા ડૉક્ટરોની જરૂર પડે છે. અને ઉપર જણાવેલા પ્રજાના જીવનમાં
પડતા કાયમી અને કાતિલ ઘા ઉપર કૃત્રિમ પાટાપિંડી કરવાની તે ચેષ્ટા
કરે છે. તેમતેમ દુઃખી પ્રજાના દુઃખમાં વધારો થયે જાય છે, અને રોગો
વળી વધતા જ જાય છે. આ ભીંતરની સ્થિતિની તુલના કરવામાં આવે
તો, એક નવા ડૉક્ટરની ખુશાલીની સભા ન ભરતાં દીલગીરીનીજ સભા
લોકો ભરે, પરંતુ છેલ્લા દશકાઓમાં કેટલીક એવીયે ઘણી કુરૂઢિઓ નવી
ચાલેલી છે, તેમાંની આ પણ એક કુરૂઢિ છે. કોઈને આ વાતનો વિચાર
પણ આવતો નથી, ગાડરીઆ પ્રવાહમાં સૌ તણાયે જાય છે. [કેળવાયેલા
ગણાતાઓ તો ખાસ તણાતા જાય છે. સત્ય સમજવાની તેઓને તો જાણે
કાંઈ પડી જ નથી.]

આપણી-પ્રજાનું સ્વાભાવિક રીતેજ આરોગ્ય અને દીર્ઘાયુષ્ય
જળવાઈ રહે, તેવીજ આપણા જીવનની રચના આપણા પૂર્વ પુરુષોએ
ગોઠવી છે. આપણા માટીના ઘરો, ખાનપાન, સામાજિક રીવાજો, ગામડાના
અને શહેરી જીવનો, ધાર્મિક નિયમો, રાજ્ય વ્યવસ્થા, ધંધાની અને કામની
વ્હેંચણી, વિગેરેની એવી સુંદર ગોઠવણ ગોઠવાયેલી છે, કે વગર ખર્ચે
અને વગર મહેનતે પ્રજાનું આરોગ્ય જળવાયે જાય.

તેને બદલે છેલ્લા સો વર્ષમાં-આરોગ્ય ખાતર દર વર્ષે અબ
રૂપિયાનો ખર્ચ થાય, તેની વિશાળ યોજનાઓ, અને સગવડો દર
ઉભી કરવામાં આવી છે. અને દર વર્ષે તેમાં વધારો થયેજ જાય છે.
સરકારી દવાખાના, દેશી રાજ્યોમાંના દવાખાના, સરકારી હેલ્થ ઓફીસરો,
સુવાવડખાના, ખાનગી ગૃહસ્થો તરફથી ચાલતા ધર્માદા દવાખાના, ખાનગી
ધંધાર્થી ડૉક્ટરો, વૈદો, દાયણો, મીડવાઈફો, મેડીકલ કોલેજો, દરિયાપાર
જઈને અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ, ફેમેલી ડૉક્ટરો મારફત દરેક કુટુંબોમાં

હિંદના ગવર્નર જનરલ લોર્ડ માઉન્ટબેટનને હાથે જ. ડી. લીટ.ની પદવી એનાયત કરવામાં આવી હતી. કહો, હવે આયુર્વેદના ઉદ્ધારની સાચી આશા ક્યાંથી રહે છે? આયુર્વેદના ઉદ્ધાર માટે વૈદ્યોએ કુમારીજીને માટે ખર્ચ કરીને ખાણાનો મેળાવડો ગોઠવ્યો, તેમાં પહેલી શરત જ એક એ મૂકી કે "આયુર્વેદના સંબંધમાં વાત ન કાઢવી" વૈદ્યો બિચારાં ચૂપ રહ્યા ને ખર્ચ કર્યો, પછી પ્રસંગ મળતાં એજ વખતે આયુર્વેદ અને દેશી વૈદ્યોની તેમણે જ કડક શબ્દોમાં ઝાટકણી કાઢી નાંખી. વૈદ્યો હતાશ થઇ ગયા. લાઇસન્સ પદ્ધતિ, ગામડાઓમાં દેશી વૈદ્યોને મોકલવાની યોજના, મારફત આયુર્વેદના બાર વાગી ચૂકે તેવી પરિસ્થિતિ સર્જાય છે. આયુર્વેદનો પ્રશ્ન સમગ્ર આર્ય પ્રજાનો છતાં, તેને દેશી વૈદ્યોનો બનાવી દેવામાં આવતો જાય છે. અને વૈદ્યો આયુર્વેદના ઉદ્ધારને નામે પોતાના ધંધાની જાળવણીમાં ફસાઇને આયુર્વેદને એલોપથીની જેલમાં નિરાધાર છોડતા થાય છે. સરકારનો આડકતરો ટેકો છે. કેમકે—આયુર્વેદને ભવિષ્યને માટે વિદેશી સાઇન્સમાં સમાવવા જે યોજનાઓ ગતિમાન બની છે. તે માટે આયુર્વેદને ટેકો અપાય છે, તે ઉપર ઉપરથી. ઉપર જણાવેલી સરકારી યોજનાઓને વેગ આપવા પ્રાથમિક પંપાળાવટ માત્ર છે.

એજ વૈદક ગ્રંથમાં પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો છે, કે—"માણસો યુક્ત આહાર વિહાર રાખે, છતાં પણ કેટલાક ચેપી રોગો પ્રજાના મોટા ભાગને નુકશાન કરે છે, તેનું કેમ?"

ત્યારે ત્યાં જવાબ આપવામાં આવ્યો છે, કે—"તેમ છતાં કેટલાક સામુદાયિક એવા પાપો અને ભૂલો થાય છે, કે— તેના સરવાળા રૂપ ભયંકર રોગો ફેલાય છે. છતાં, જેઓ ધાર્મિક અને યુક્ત આહાર વિહાર રાખનારાઓ હોય છે, તેમને તેની અસર થતી નથી, તેવાઓ બચી જાય છે. નહીંતર તો, તમામનો નાશ થઇ જવો જોઇએ. પરંતુ, તમામ માણસો નાશ પામતા નથી. પરંતુ કેટલાકનો જ નાશ થાય છે. કારણ કે—જન સમાજનું પાપ એટલું જ હોય છે, ને નબળાઓને અસર કરે છે.

આગીદારો તેવા રોગીઓજ થાય છે. ઋષિ નહી." .અને બીજું-" જે વિષયનું શાસ્ત્ર રચવામાં આવે, તેની દૃષ્ટિથી તેની મર્યાદામાં આવતા પદાર્થોના ગુણ કે દોષનો વિચાર કરવાનું ગ્રંથકારને અનિવાર્ય થઇ પડે છે. [જેમ યોગ શાસ્ત્રકારને પરકાય પ્રવેશઃ પ્રાણાયામઃ વિગેરેનો વિચાર આપવો, પડે છે, સાહિત્ય શાસ્ત્રકારને શૃંગારરસનું વર્ણન કરવું પડે છે. તેમ વૈદક શાસ્ત્રના ગ્રંથકારને એવા પ્રયોગો વિષયના અર્થન્યાયે આપવા પડે છે. પરંતુ તેમાંથી સારભાગજ લેવો જોઇએ. અસાર ભાગ છોડીદેવો જોઇએ." કહ્યું છે, કે-"મારે શાસ્ત્ર રચના ખાતર દરેક વિષયોનું વર્ણન કરવું પડે છે. તેટલા ઉપરથી અયોગ્ય પ્રયોગો કોઇએ કરવાના નથી. જેમા-વૈદક શાસ્ત્રમાં કુતરાના માંસના ગુણ કે દોષોનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું હોય છે, તેટલા ઉપરથી તે ભક્ષ્ય ઠરતું નથી."]

સારાંશકે-"અહિંસાઃ સત્યઃ વિગેરે પ્રજાજીવનના અને આરોગ્યના રાજમાર્ગો છે. તે વાત વૈદક શાસ્ત્રકાર ઋષિને પણ સમ્મત છે" "પ્રજાએ પોતાનું જીવન રાજમાર્ગે ચલાવવું જોઇએ, અને તેવો રાજમાર્ગ ધર્મશાસ્ત્ર અને મોક્ષશાસ્ત્ર બતાવે છે. તેથી વિચલિત ન થવું જોઇએ."

આવા વિધાનો એકરીતે કંઇક ઠીક છે. એમ માનીયે, પરંતુ જૈન આગમોના ચૌદ પૂર્વોમાં-ચિકિત્સાપ્રાભૃતનો ભાગ અવશ્ય હતો જ તેમાં સ્વરૂપ વર્ણન તરીકે દરેક વસ્તુનું વર્ણન અવશ્ય હોય જ. પરંતુ, તેમનો કેટલો ભાગ જનસમાજમાં બહાર મૂકવો ? અને કેટલો ભાગ ગુરુગમમાં રાખવો ? આ પૃથક્કરણ એક ગીતાર્થ જૈનચાર્ય જે રીતે કરે, તેના કરતાં એક વૈદિક ઋષિ વૈદક ગ્રંથમાં કાંઇક જુદી રીતે કરે, એ સ્વાભાવિક છે.*

---

*-એક શ્રીદિગમ્બર જૈનાચાર્યે કલ્યાણકર નામનો વૈદક ગ્રંથ એવો લખ્યો છે, કે જેમાં-મદ્ય, માંસ, મધ, અને માખણ, એ મહાવિગઇઓનો વપરાશ ન જ આવે, તેવા સર્વરોગોના આબાદ ઉપચારો બતાવ્યા છે. અને કોઇ રાજ્ય સભામાં વિદ્વાન વૈદ્યો સાથે ચર્ચા કરીને એ વાત સાબિત કરી છે. એ ગ્રંથ છપાઇ ગયો છે. તેમાં એ વાદવિવાદ પણ આપવામાં આવ્યો છે.

વૃદ્ધમાતા હાથ જોડીને કહેવા લાગી–દેવી, સાંભળો ! અમે પહેલાં આવાં રંક ન હતાં; અમે વલ્લભીપુરના મોટા ઝવેરી હતા ને અમારા ઘરે ૫૬ કરોડ દીનાર હતી. અમારી હવેલી પર છપ્પન તો ધજા ફરકતી, ને દેશદેશમાં અમારી પેઢી ચાલતી. મારે સાત પુત્રો છે. તેમાં સૌથી નાનો બુધસેન, તેના વિવાહ હસ્તિનાપુરમાં કર્યા. તેની સ્ત્રી અત્યંત શીલવતી હતી; સુખકાર હતી; તેણે મુનિ પાસે એવી દર્શનપ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે ગજમોતીથી વધાવીને જિનદેવનું પૂજન કર્યા પછી જ જમવું; પરંતુ પૂર્વકર્મના પાપના ઉદયથી બુધસેનકુંવરને અમે ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો. પુત્રવધૂ પણ તેની સાથે જ ગઈ. એ પુત્ર અને પુત્રવધૂના કોઈ પત્તા લાગ્યા નહિ.

આરોગ્યની મહત્તા અને રોગની ભયંકરતા:—

धर्मा-ऽर्थ-काम-मोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमम् ।
रोगास्तस्याऽपहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥ च० १-१-१५-१६
प्रादुर्भूतो मनुष्याणामन्तरायो महानयम् । च० १-१-१६

અર્થ—"ધર્મઃ અર્થઃ કામઃ અને મોક્ષઃ નું મૂળ ઉત્તમ આરોગ્ય છે. રોગો આરોગ્યનોઃ આયુષ્યનોઃ શાંતિનોઃ અને જીવનનોઃ નાશ કરનારા છે. મનુષ્યોના જીવનમાં આ મોટામાં મોટું રોગ રૂપી—અનારોગ્ય રૂપી—વિઘ્ન ઊભું થયેલું છે."

માપસર આહાર ખાવાના ફાયદાઃ—

मात्रावद् ह्यऽशनमऽशितमऽनुपहत्य प्रकृतिं बल-वर्णम् ।
सुखा-ऽऽयुषा योजयत्युपयोक्तारमऽवश्यमिति ॥ च० १-५-९

અર્થ—"માત્રા-યોગ્ય માપ-પ્રમાણે ખાધેલો ખોરાક, પ્રકૃતિને બગાડ્યા વિના ઉપયોગ કરનારને બળઃ અને કાંતિઃને. હાનિ પહોંચાડ્યા વિના સુખઃ અને આયુષઃ સાથે અવશ્ય જોડે છે."

રોગ અને આરોગ્યનું ખાસ કારણઃ—

तमुवाच भगवानात्रेयः—हिता-ऽऽहारोपयोग एक एव पुरुष-वृद्धि-करो भवति, अ-हिता-ऽऽहारोपयोगः पुनर्व्याधि-निमित्तः—इति ॥ च० १-२५-३१ ॥

અર્થ—"ભગવાન આત્રેયે તેને કહ્યું:—"હિતકારક આહારનો ઉપયોગ એ જ એક પુરુષની (શરીરની) વૃદ્ધિ કરનારો થાય છે, અહિતકારક આહારનો ઉપયોગ જ વ્યાધિઓનું કારણ થાય છે."

હિતકારક અને અહિતકારક ખોરાકની અસરઃ—

तमुवाच भगवानात्रेयः—यदाऽऽहार-जातमग्निवेश ! समांश्चैव शरीर-

ઘરમાંથી કાઢી મૂકયો હતો માટે તેમની પાસે હજી ખૂબ મજૂરી કરાવીને પછી ઓળખાણ પાડીશ.

સુંદરીએ ઘણું સમજાવ્યા છતાં કુંવરે ન માન્યું ત્યારે છેવટે સુંદરીએ સ્પષ્ટ—કહ્યું સ્વામી, સાંભળો! હવે ભાઇ-ભાભીઓ મજૂરી કરે તે મારાથી તો જોઇ શકાતું નથી; તેમને બોલાવવાની ઈચ્છા ન હોય તો તમે તમારે મહેલમાં બેસી રહેજો, પણ હું તો તેમને અહીં બોલાવી જ લઉં છું, અને તમને ધન-વસ્ત્ર વગેરે સોંપું છું; શું તમારું જ ધાર્યું થશે? ને મારું કાંઈ નહીં ચાલે? જો તમે હઠ કરશો તો હું બધા વચ્ચે જાહેર કરી દઇશ કે આ બધાં અમારા વડીલ—કુટુંબીજનો છે, તેમની પાસે કુંવરે અભિમાનથી મજૂરી કરાવી--આમ લોકોમાં તમારી ખૂબ નિંદા થશે.

આ પ્રમાણે રોષપૂર્વક સુંદરીએ કહ્યું ત્યારે કુંવરે વિચાર્યું કે આ સ્ત્રી હવે રુષ્ટ થઈ છે, જો તેના કહેવા પ્રમાણે નહિ કરું તો તે બધી વાત જાહેર કરી દેશે ને મારી બહુ નિંદા થશે. આમ વિચારીને તેણે સુંદરીની વાત માની લીધી. અને તુરત એક સેવકને બોલાવીને તે [illegible] પરદેશી માણસોને [illegible] [illegible] [illegible] મોકલ્યો.

ડૉક્ટરોની પ્રતિષ્ઠાનો ઉપયોગ કરીને સારી રીતે રળી ખાય છે. એટલે એ પ્રતિષ્ઠિતો પણ લુંટમાં ઉપયોગ કરવા માટેનું માત્ર જાહેરાત તરીકેનું અંગ બની રહે છે. વળી આજનો ડૉ૦ વર્ગ પ્રજાના ખાનપાનના નિયમો તથા રહેણીના નિયમોમાં પરિવર્તન કરાવી રહ્યો છે. અભક્ષ્યો તરફની સુગ ઉડાડવામાં અને સંતતિ નિયમન વિગેરેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઇ રહ્યો છે. પ્રજા ઘણે આડે રસ્તે દોરવાઇ ગઈ છે. અને તેનું આરોગ્ય જોખમમાં મૂકાઇ રહ્યું છે. લોકોને ઘણા તો બીવરાવી માર્યા છે. "શરદી લાગશે, ગરમી લાગશે, સેફ્ટીક થશે, ક્ષય થશે" એવી અને બીજી વાતો પ્રચલિત કરીને દરદીઓની ધીરજ અને મક્કમતા ડગાવી નાંખે છે. વાત વાતમાં દવા લેતા કરી નાંખ્યા છે. આપણી પ્રજા બનતા સુધી દવા લેવા બહુ ટેવાયેલી ન હોતી. તેને બદલે હવે ગામડાની પ્રજાને પણ દવા લેવાનો શોખ લગાડવાના પ્રયાસો મોટાપાયા ઉપર ગતિમાન્ થાય છે.

આ સ્થિતિમાં આજના-વૈદ્ય-ડૉક્ટરો શી રીતે આરોગ્ય અને યોગ્ય ખાનપાનનો ઉપદેશ આપે ? એવી નવરાશ જ તે બિચારાઓને ક્યાં છે ! કેટલાક તો માબાપના હજારો બગાડીને ડીગ્રી ધારી થયા હોય છે. તે સ્થિતિમાં કુટુંબિઓ સુદ્ધાં ભૂખ્યા વરુની માફક ધન ભેગું કરાવવાની લાલસાથી યેનકેન પ્રકારે દર્દીઓ ઉપર તુટી પડવાની જરૂરીઆતની તરફેણમાં હોય છે. તેમ છતાંયે ધન થાય, તો તેનાથી સંતોષ વળતો નથી. પરંતુ બંગલા, મોટર, ફરનીચરથી ખર્ચાળ જીવન વધુને વધુ તેઓને ધનના આકર્ષણ માટે લલચાવે છે. કેટલાક સટ્ટે પણ ચડતા હોય તેવું સાંભળ્યું છે. એટલે સારો હોંશીયાર ડૉક્ટર થાય, કે તે સારો ધનવાન થાય, તો પણ જન સમાજને તેનો લાભ ન જ મળે, એ સ્વભાવિક છે. પરંતુ, ઉલટો ત્રાસ વધે છે. સારાંશ કે,-જે આરોગ્યશાસ્ત્ર કે જનસમાજના કલ્યાણ માટે ઉત્પન્ન થયું છે, તે આજે પરિણામે આ રીતે સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી જોતાં શાપ સમાન થઇ પડવા સંભવિત થયું છે.

રાજાઓ, શેઠીઆઓ, અમલદારો, વિગેરે મોટા માણસોના નાના

કરવા લાગ્યા.—

देखो दर्शन फल तुरत सार, तानें सब सुनियो नरनार।
जिन दर्शन प्रतिज्ञा करी सोय, ताको फल कहत अंत न होय।
इह विविधो परिवार सब, मिलो तहां जो आय।
धन्य धर्म जिनराजको, वह अब भयो सहाय॥
सबै सुनो नर नार, दर्शप्रतिज्ञा किजिये।
भवभव सुखदातार, नरभवको फल लीजीये॥

કથાકાર વારંવાર ભાવપૂર્વક કહે છે કે હે જીવો! તમે જિનેન્દ્રભગવાનના દર્શનને મહાન સુખકાર જાણીને અવશ્ય દર્શનપ્રતિજ્ઞા ધારણ કરો. દરેક જીવે જિનદેવના દર્શન જરૂર કરવા જોઈએ;-તેનું ફળ મહાન છે.

રત્નપુરીમાં

જિનમંદિરનો પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવ

હવે અહીં રત્નપુરીમાં મનોવતીની ભાવના અનુસાર અતિશય વિશાળ ઊંચું ને સુંદર જિન-મંદિર તૈયાર થઈ ગયું; એની શોભાની શી વાત? આરસનાં પગથિયાં હતાં, ફિરોજી પથ્થરના સ્તંભ હતા. કાશ્મીરી કારીગરીની સુંદર વેદી હતી. ઠેર-ઠેર ઝુમ્મરો લટકેલા હતા, મોતીની માળા ને

માપસર ખાવાના ફાયદા:—

मात्रावदऽश्नीयात्; मात्रावद्धि भुक्तं वात्त-पीत-कफानपीडयदाऽऽयुरेव विवर्धयति केवलम्, सुखं-गुदमनुपर्येति, न चोष्माण मुपहन्ति अव्यथं च परिपाकमेति, तस्मान्मात्रावदऽश्नीयात्

च० ३-१-२३.

અર્થ-:"માત્રાસર-માપસર જ ખાનપાન લેવું. માપસર ખાવાથી વાયુઃ પિત્તઃ કફઃ ની પીડા જગાડ્યા વિનાજ આયુષ્ય વધે છે. એડો સહેલાઈથી અને સાફ આવે છે. જઠરાગ્નિ મંદ પડતી નથી. ક્યાયે ગડ-બડાટ-[ત્રાસ] થયાવિના-બધુંયે પચે છે. કોઈરીતે અપચો થતો નથી માટે માપસર જ ખોરાક લેવો."

બહુ ધીમે ધીમે ખાવાથી નુકશાન:—

नाऽति-विलम्बितमऽश्नीयात्-अति-विलम्बितं हि भुञ्जानो न तृप्तिमऽधिगच्छति, बहु भुङ्क्ते, शीतीभवत्याहार-जातम्, विषमं च पच्यते; तस्मान्नाऽति-विलम्बितमश्नीयात् ॥ च० ३-१-२३

અર્થ-બહુ ધીમે ધીમે પણ ન ખાવું જોઈએ. બહુ ધીમે ખાવાથી સંતોષ થતો નથી. અને ઘણું ખવાઈ જાય છે. તેમજ, આહાર ઠરીને ઠંડો થઈ જાય છે. અને ખોટી રીતે પચે છે. માટે બહુ ધીમે ધીમે ખાવાની ટેવ ન રાખવી. [એજ પ્રમાણે બહુ ઉતાવળથી ખાવાથી-સીધે રસ્તે ખોરાક જતો નથી, પીડા કરે છે. છાતીમાં ડુમો ભરાય છે. વાળ વિગેરે ખોરાકમાં કદાચ ભેગા ખવાઈ જાય, સ્વાદની ખબર ન પડે, માટે બહુ જલ્દી પણ ન ખાવું,]

મૌન રહીને જમવાના ફાયદા:—

न-जल्पन्न-ऽ-हसन् तन्मना भुञ्जीत। जल्पतो हसतोऽन्य-मनसो वा भुञ्जानस्य त एव हि दोषा भवन्ति, य एवाऽतिद्रुतमऽश्नतः तस्माद्ऽ-जल्पन्नऽ-हसंस्तन्मना भुञ्जीत ॥ च० ३-१-२४

ું હાજર છું. ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા માટે રાજ્યના
ંડાર ખુલ્લા છે. ધન્ય આ નગરી, કે જ્યાં
નોરાણી જેવા જિનભક્તો વસે છે, ને જ્યાં
જિનેન્દ્રભગવાનના પંચકલ્યાણકનો મહોત્સવ થશે.

પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવની તડામાર તૈયારી ચાલવા
ાગી. રાજાએ નગરમાં ડાંડી પીટાવીને સમસ્ત
જાને હુકમ કર્યો કે પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં જે કોઈ
ાત્રિકો આવે અને તેમને જે કાંઈ વસ્તુની જરૂર
ાય તે તત્કાળ આપવી. જે વસ્તુ માગે તે
આપવી, ને તેની જે કિંમત થાય તે રાજના
ંડારમાંથી લઈ લેવી. યાત્રિકો પાસે કોઈએ
કિંમત માગવી નહિ. કોઈ યાત્રિકની કાંઈ ભૂલચૂક
ાય તો તે માફ કરવી. યાત્રિકોની રક્ષા માટે

[આરોગ્ય દષ્ટિથી પણ કષાયનો જય, અને તે જય કરવામાં મદદગાર આધ્યાત્મિક ગુણો-ક્ષમાઃ નમ્રતાઃ સરળતાઃ નિર્લોભતાઃ તપઃ સંયમઃ સત્ય. શૌચઃ અલ્પ જરૂરીયાતઃ બ્રહ્મચર્યઃ વિગેરે કેટલા જરૂરી છે ? તે ઉપર જણાવેલા અને નીચેના અવતરણો છે, તે ઉપરથી બરાબર સમજાશે.]

वायु-पित्तं कफश्चोक्तः शारीरो दोष-संग्रहः॥
मानसः पुनरुद्दिष्टो रजश्च तम एव च ॥ च० १-१-५७ ॥

અર્થ:-"વાતઃ પિત્તઃ કફઃ માં શરીરના દોષોનો સમાવેશ થાય છે. અને રાજસઃ તામસઃ સ્વભાવ એ મનના રોગો છે."

प्रशाम्यत्यौषधैः पूर्वो दैव-युक्ति-व्यपाश्रयैः।
मानसो ज्ञान-विज्ञान-धैर्य-स्मृति-समाधिभिः॥ च० १-१-५८

અર્થ:-દૈવ વ્યપાશ્રય અને યુક્તિ વ્યપાશ્રય-રૂપ ઓષધોથી શારીરિક રોગ મટે છે. અને જ્ઞાનઃ વિજ્ઞાનઃ ધીરજઃ સ્મૃતિઃ અને સમાધિઃ વડે મનના રોગ મટે છે."

સારા ધંધાની આરોગ્ય ઉપર અસરઃ-

वृत्त्युपायान्निषेवेत ये स्युर्धर्मा-ऽविरोधिनः।
शममऽध्ययनं चैव सुखमेव समऽश्नुते ॥ च० १-५-१०

અર્થ:-ધર્મથી વિરુદ્ધ ન હોય, તેવા ધંધાના સાધનો મેળવવા જોઇએ, તેમ કરવાથી શાંતિઃ શાસ્ત્રાભ્યાસમાં સાનુકૂળતાઃ અને સુખઃ જ મળે છે."

ક્યા વેગો રોકવા જોઇએ ?-

इमांस्तु धारयेद्वेगान् हिता-ऽर्थी प्रेत्य चेह च ॥
साहसानामऽ-शस्तानां मनोवाक्काय-कर्मणाम् ॥ च० १-७-२६
लोभ-शोक-भय-क्रोध-मान-वेगान् विधारयेत् ॥
नैर्लज्ज्येर्ष्यातिरागाणामऽभिध्यायाश्च बुद्धिमान् ॥ च. १-७-२७

થયો છે. ને તે રત્નપુરીનો રાજજમાઈ બન્યો છે. મનોવતીના કહેવાથી તે કુંવરે જિનમંદિર બંધાવ્યું ને જિનેન્દ્રભગવાનની પ્રતિષ્ઠાનો મોટો મહોત્સવ કર્યો.

પ્રજાજનો પાસેથી એ વાત સાંભળીને રાજાને ઘણો પસ્તાવો થયો કે અરે, આવા સાધર્મી પુરુષને મારા ભયને લીધે નગરીમાંથી તેના પિતાએ કાઢી મૂક્યો, ને મને એની ખબર પણ ન પડી! વળી એની સ્ત્રીને દર્શનપ્રતિજ્ઞા હતી તેની પણ મને ખબર ન પડી, ને મારા ભયથી તેમને ઘર છોડવું પડ્યું! અરે, મારા જેવો પાપી કોણ? આમ રાજાને મનમાં બહુ દુઃખ થયું. તરત જ તેણે મંત્રીને બોલાવ્યા ને કહ્યું–તમે હમણાં જ જઈને કુંવરને અને તેની સ્ત્રીને માન સહિત અહીં તેડી લાવો. તેમાં જરાપણ ઢીલ ન કરો.

ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે એ તો રત્નપુરીમાં રાજ કરે છે, તે અહીં કેમ આવશે?

પ્રતિજ્ઞાવાળાઃ શાંતિને ખાસ ચાહનારઃ બીજાના આકરા વચન ગળી નારઃ ક્રોધને દાબી દેનારઃ શાંતિના ગુણની ઇચ્છા રાખનારઃ અને રાગ ષના કારણોને દૂર કરનારઃ થવું જોઇએ."

રોગ્યમાં મદદગાર નૈતિક ગુણો:—

ऽनृतं ब्रूयात्, नाऽन्य-स्वमाऽऽददीत, नाऽन्य-स्त्रियमऽभिलषे-
ाऽन्य-श्रियम्. न वैरं रोचयेत्, न कुर्यात्पापम्, न पापेऽपि पापीस्यात्.
ाऽन्य-दोषान् ब्रूयात्, नाऽन्य-रहस्यमाऽऽगमयेत्, नाऽ-धार्मि-
र्न नरेन्द्र-द्विष्टैः सहाऽऽसीत. नोन्मत्तैर्न पतितैर्न भ्रूण-हन्तृभिर्न
द्रैर्न दुष्टैः, न दुष्ट-यानान्यारोहेत, नोच्चैर्हसेत्, न चैत्य-
ज-गुरु-पूज्या-ऽ-शस्त-च्छायामाक्रामेत्, नाऽना-ऽर्यमाऽऽश्र-
येत् [इत्यादि] ॥ च० १-८-१९ ॥

અર્થ:-"જુઠું ન બોલવું, બીજાનું ધન ન લેવું, પરસ્ત્રીની ઇચ્છાયે ન વી, પારકા ધનની ઇચ્છાયે ન કરવી, વેરભાવ રાખવાની ઇચ્છા ન રાખવી, પ ન કરવું, પાપી તરફપણ પાપી ન થવું, બીજાના દોષ ન બોલવા, જાની ગુપ્તવાત ન પ્રકાશવી, અધર્મી અને રાજાના દ્વેષી સાથે, તથા બાળ યા કરનારા, હલકા, અને દુષ્ટો સાથેય ન બેસવું જોઇએ, જોખમી વાહન પર ન બેસવું, ઉંચેથી હસવું નહીં, ચૈત્ય, ધ્વજા, ગુરુ, પૂજ્ય અને શુભ વસ્તુની છાયા ઓળંગવી નહીં. અનાર્યનો આશ્રય લેવો નહીં."

ાધ્યાત્મિક ગુણોના વિકાસ ઉપર આરોગ્યનો આધાર—

ह्म-चर्य-ज्ञान-दान-मैत्री-कारुण्य-हर्षोपेक्षा-प्रशम-परश्च स्यादिति॥

અર્થ:-"(આરોગ્યના ઇચ્છનારે) બ્રહ્મચર્યઃ જ્ઞાનઃ દાનઃ મૈત્રીઃ દયાઃ ર્ષઃ ઉપેક્ષાઃ [મોટું મન]ઃ અને શાંતિમાં તત્પર રહેવું જોઇએ."

ीका-मैत्री सर्व-भूतेष्वाऽऽत्मनीवाऽ-प्रतिकूला प्रवृत्तिः ।....रागत एव
प्राणिनां हिंसा-पूर्वक-मांस-भक्षणे प्राप्तेऽयमाऽऽयुर्वेदोपदेशः
मांसस्य क्वचिद्रोगे कस्यचिद्धितत्वं क्वचिच्चाऽ-हितत्वमुपदिशति

માતા-પિતા, છ ભાઈઓ, ભોજાઈઓ—એ બધા પરિવાર સહિત વાજતેગાજતે વલ્લભીપુર તરફ ચાલ્યા. અરે, એક વખત જેઓ ભીખ માંગવા આ નગરીમાં આવ્યા હતા તેઓ અત્યારે ધામધુમથી ડંકા-નિશાન સહિત જઈ રહ્યા છે,—આ બધો પ્રતાપ દર્શનપ્રતિજ્ઞાનો છે, એમ જાણીને સૌ નર-નારી હંમેશાં ભગવાનના દર્શનની પ્રતિજ્ઞા કરો.

ચાલતાં ચાલતાં થોડા દિવસે તેઓ હસ્તિનાપુર આવી પહોંચ્યા; ત્યાં તેના સસરાએ(મનોવતીના પિતાએ) તેમનું ઘણું જ સન્માન કર્યું; બધાને હારતોરા પહેરાવ્યા, ષટ્રસ ભોજન જમાડ્યા; ત્યાં બે દિવસ રોકાઈને આગળ કૂચ કરી ને થોડા જ દિવસમાં વલ્લભીપુર આવી પહોંચ્યા. રાજાને તેની ખબર પડતાં જ નગરમાં દાંડી પીટાવીને ધામધૂમથી તેનું સામૈયું કર્યું. રાજા પોતે કુંવરને મળીને બહુ ખુશી થયા, ને સૌને પોતાના મહેલે લાવીને ઘણું સન્માન કર્યું. તથા દર્શન-નિયમની ઘણી પ્રશંસા કરી. નગરજનો [illegible] કુંવર અને મનોવતીને દેખીને બહુ ખુશી થયા, બોલ્યા, આ જિનદર્શનનો મહિમા !

અર્થ–"બહારથી આવી પડેલા રોગો શિવાયના દરેક રોગો પોતાના શરીરની ધાતુઓમાં વિષમતા થવાથીજ થાય છે, અને તે વાતઃ પિત્તઃ કફઃથી જુદા પડતા નથી, અર્થાત્ સર્વ રોગો તે ત્રણમયજ હોય છે."

तत्र, प्रथमत एव तावदाद्यांल्लोभा-ऽभिद्रोह-कोप प्रभवानऽष्टौ व्याधिन्निदान-पूर्वेण क्रमेण व्याख्यास्यामः ॥

च० २-१-१५

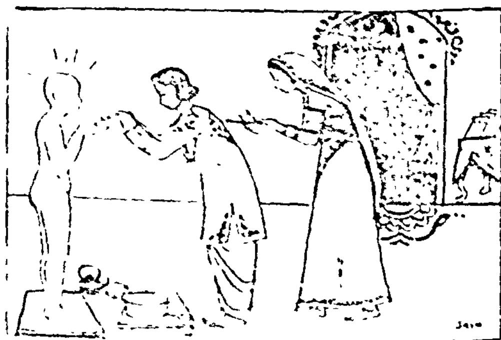
અર્થઃ–"તેમાં પહેલાં તો લોભઃ દ્રોહઃ ક્રોધઃથી ઉત્પન્ન થયેલા આઠ વ્યાધિઓનું પ્રથમ નિદાન આપવા સાથે વ્યાખ્યાન કરીશું."

[અર્થાત્-લોભાદિક-માનસિક વિકૃતિઓ રોગોનું કારણ બને છે. માટે તે મટાડવાના ઉપાય તરીકે સર્વ શાસ્ત્ર શિરોમણીભૂત અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર સર્વ રોગો મટાડવામાં અસાધારણ મદદ કરી શકે છે. તેથી શરીર ખાતર પણ ધર્મ વિરૂદ્ધ આચરણ ન કરવું કેમકે-પરિણામે તેથી આરોગ્યનો નાશ થાય છે.]

ચેપી મહારોગો ફેલાવાનાં મૂળ કારણો–

तमुवाच भगवानात्रेयः–सर्वेषामऽप्यऽग्निवेश ! वाय्वा-ऽऽदीनां यद्वैगुण्यमुत्पद्यते, तस्य मूलमऽ-धर्मः, तन्मूलं वाऽ-सत्कर्म पूर्व-कृतम्, तयोर्योनिः प्रज्ञा-ऽपराध एव । तद्यथा–यदा वै देश-नगर-निगम-जनपद-प्रधाना धर्ममुत्क्रम्याऽ-धर्मेण प्रजां वर्तयन्ति, तदा-ऽऽश्रितोपाश्रिताः पौर-जनपदा व्यवहारोपजीविनश्च तमऽ-धर्ममऽभिवर्धयन्ति, । ततः सोऽ-धर्मः प्रसभं धर्ममऽन्तर्धत्ते, ततस्तेऽन्तर्हित-धर्माणो देवताभिरऽपि त्यज्यन्ते; तेषां तथा-ऽन्तर्हित-धर्माणामऽ-धर्म प्रधानानामऽ-प्रक्रान्त-देवतानामृतवो व्यापद्यन्ते । तेन नाऽऽपो यथा कालं देवो वर्षति, विकृतं वा वर्षति । वाता न सम्यगऽभिवान्ति, क्षितिर्व्यापद्यते । सलिलान्युपशुष्यन्ति । ओषधयः स्वभावं परिहाया-ऽऽपद्यन्ते विकृतिम् । तत उद्ध्वंसन्ते जन-पदाः,स्पृश्या-ऽभ्यव-हार्य-दोषात् ॥ च० ३-३-२४ ॥

મુનિદર્શન અને સમ્યક્‌ત્વપ્રાપ્તિ

શ્રી મુનિરાજના ઉપદેશથી બુધસેનકુમારે પણ સમ્યગ્દર્શનનું ગ્રહણ કર્યું ને તેમના સમસ્ત પરિવારે દર્શનપ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી.... હે પાઠક! તું પણ મનોવતીની જેમ જિનવરદેવની આરાધના કરીને સમ્યક્‌ત્વને ગ્રહણ કર.

અંતમાં જિનદર્શનનો મહિમા કરતાં કથાકાર-કવિ લખે છે કે—

ઇંદ્ર વિષયો સુંદરી ઘર આય, દર્શપ્રતિજ્ઞા કો પરભાવ;
દર્શન કરે પરમપદ હોય, દર્શન ચક્રવર્તી ગુણ સોય.

દર્શનતેં કલ્યાણ પાય, દર્શનફલ કુગતિ ગુણગાય;
[illegible] દર્શનતેં ત્રિભુવનકે રાય,
કે જન દર્શન કરે ન કોય, પશુ સમાન નારીનર હોય.
[illegible] [illegible] નામ [illegible], કીજે દર્શપ્રતિજ્ઞા સાર.

તથા લડાઇ વિગેરેથી જનપદનો ધ્વંસ થાય છે, તેનું પણ કારણ અધર્મ જ હોય છે. કેમકે—ઘણો લોભ, ક્રોધ, મોહ, અભિમાન, વધી જાય છે, ત્યારે નિર્બળોની પરવા કર્યા વિનાજ પોતાનો, સ્વજનોનો અને બીજાનો ધ્વંસ કરવા શસ્ત્રોથી પરસ્પર લડાઇ માંડે છે, અથવા બીજા ઉપર હુમલો લઇ જાય છે, અથવા બીજાનો હુમલો પોતાની ઉપર આવી પડે છે.

તથા શાપ એટલે દુઃખી હૃદયની આંતરડી કકળાવવાથી પણ દેશનો નાશ થાય છે. તેનું યે કારણ અધર્મ જ હોય છે. અધર્મી અને ધર્મ વગરના લોકો—ગુરુઃ વૃદ્ધોઃ સિધ્ધોઃ અને ઋષિયોઃનું અપમાન કરે છે. નિર્મર્યાદ થઇને અહિતનું આચરણ કરે છે. તેથી તે ગુર્વાદિકના શાપથી શાપિત થયેલા લોકો ભસ્મીભૂત થઇ જાય છે, વિગેરે.

દેશ, સમાજ અને પ્રજાના ઉદ્ધારનો અને સામાજિક, શારિરિક, આર્થિક, વિગેરે ઉન્નતિનો ખરો આધાર ધર્મ ઉપર જ છે. એમ વૈદ્યક શાસ્ત્ર પણ પોકારીને કહે છે. ત્યારે, આજે લોકો દેશ ખાતર ધર્મને તિલાંજલિ આપવાનું કહે છે. તે અનર્થકર વાકય છે.

ઉંડામાં ઉંડું રહસ્ય તો એ છે, કે—" ભારતીય આયુર્વેદ ચિકિત્સા પદ્ધતિ પ્રજાને આધ્યાત્મિક જીવનમાં ટકાવે છે, અને પ્રેરે છે. ત્યારે આધુનિક ડૉક્ટરી ચિકિત્સા પદ્ધતિ પ્રજાને આધ્યાત્મિક જીવન રહસ્યોથી પતિત કરે છે, અશ્રદ્ધાળુ બનાવે છે, અને જડવાદ તરફ પરાણે ધકેલે છે. માટે સુજ્ઞોએ ૧ આરોગ્યના નિયમો પાળીને જીવવું. ૨ ઉપચાર કરાવ્યા વિના સહન કરીને રોગને પાકવા દઇ નાબુદ થવા દેવો. ૩ ન છુટકે ભારતીય શુદ્ધ આયુર્વેદિક ચિકિત્સાનો આશ્રય લેવો એજ હિતાવહ છે.

અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર જ ધર્મનો પાયો છે. તે સમજાવવા માટે વૈદ્યકશાસ્ત્રના પ્રમાણભૂત મૂળ ગ્રંથના કેટલાક અવતરણો આપવામાં આવ્યા છે. આજના હિંદના નવા બંધારણમાંથી હિંદનાજ કરોડો વર્ષોની

જોડીને કહ્યું–મહારાજ ! જિનમંદિરનીપ્રતિષ્ઠાનો મોટો ઉત્સવ ચાલે છે, તેમાં મનોવતી અને રાજકુમારી એ બેમાંથી કોણ ઈન્દ્રાણી થાય ? આપની તે સંબંધમાં શું સલાહ છે? ત્યારે ન્યાયવંત રાજાએ કહ્યું કે–મનોવતી સુંદરીની દર્શનપ્રતિજ્ઞાના કારણે જ આ મંદિર બન્યું છે, માટે તે જ ઈન્દ્રાણી થાય. આ સાંભળીને પંચના માણસો જિનમંદિરે પહોંચ્યા ને રાજાનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. કુંવર અને મનોવતીએ ઈન્દ્ર–ઈન્દ્રાણી થઈને ઘણા આનંદોલ્લાસથી ભગવાનના પંચકલ્યાણક ઉજવ્યા; ને પ્રતિષ્ઠાવિધિપૂર્વક ફાગણ સુદ બીજે પરમ ભક્તિપૂર્વક જિનમંદિરની વેદી પર જિનેન્દ્રભગવાનને બિરાજમાન કર્યા. સર્વત્ર જયજયકાર છવાઈ રહ્યો, ચારેકોર મંગળ વાજાં વાગવા માંડ્યાં. આમ જિનેન્દ્રભગવાનની પ્રતિષ્ઠા થતાં મનોવતીને અપાર આનંદ થયો. વીતરાગ જિનબિંબ સન્મુખ ચૈતન્યધ્યાનની સ્ફુરણા થતાં

જ્યારે યાન્ત્રિક વાહનો અને યાંત્રિક ખેતી થાય, ત્યારે વાહનના પશુઓ તથા ખેતીમાં ઉપયોગી પશુઓ ફાજલ પડે, તેમજ દુધ આપનારા શિવાયના નર પશુઓનો જન્મ તો ચાલુ જ રહે, તેનો વાહન કે ખેતીમાં ઉપયોગ ઘટતો જાય, તો પછી "વ્યાપારની દૃષ્ટિથી તેનો શા માટે ઉપયોગ ન કરવો!" આ દૃષ્ટિ અને દલીલથી તેવા પશુઓની કતલ માટે મોટા યાંત્રિક કતલ ખાનાઓની જરૂરીઆત વિચારાઇ રહી છે. "પરંતુ, કતલ ખાનાઓ શરૂ થવા છતાં અમાંસાહારી પ્રજાની અસરને લીધે ભારતમાં માંસાહારનું સંકુચિત ક્ષેત્ર છે. તે વધારી, તેના વકરાનું ક્ષેત્ર વધારવું જોઇએ." આ ધ્યેયને ધ્યાનમાં લઈ ડૉ. મુંજે જેવાની આધુનિક દેશનેતામાં ગણના કરવામાં આવી છે. અને તેમની મારફત "માંસાહાર હિંદુઓને જરૂરી છે. વૈદક શાસ્ત્રના પૂરાવાથી તે જરૂરી હોવાનું સાબિત કરી આપવાની મારી તૈયારી છે. જૈનોએ અહિંસાનો અને વૈષ્ણવોએ પ્રેમ ભક્તિનો ઉપદેશ આપી પ્રજાને નરમ બનાવી છે. વિગેરે." પ્રકારનું સાહિત્ય બહાર આવી રહ્યું છે. ગુજરાત જેવા ચુસ્ત વનસ્પત્યાહારી દેશની મુખ્ય દેશી રાજ્યધાનીના શહેર વડોદરામાં દિવાન સાહેબ જેવા જવાબદાર અધિકારીના પ્રમુખપણામાં એ વિષયનું ભાષણ કરવાની પણ તક તેઓ લઈ શક્યા હતા. એટલે કે એક તરફ આવા પ્રચાર કાર્યને વેગ આપવાના આંતર રાષ્ટ્રીય યોજનાઓને મજબુત ટેકો મળવાનું ચાલુ થઇ ગયું છે.

બીજી તરફ ઉછરતી પ્રજાને શાળા: કોલેજો: અને પ્રચારક સાધનો:દ્વારા સમજાવવામાં આવે છે. કે—"પ્રજાનું આરોગ્ય બગડતું જાય છે. આરોગ્યનો મુખ્ય આધાર પોષક ખોરાક ઉપર છે. પોષક ખોરાકનો મુખ્ય આધાર યોગ્ય વિટામીનવાળા ખોરાકો ઉપર છે, એ રીતે વીટામીનની વૈજ્ઞાનિક શોધો અને તેના ગુણ દોષ તથા લાભાલાભ સમજાવનારું સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરી ખૂબ ફેલાવવામાં આવે છે. "માટે તેનો લાભ લઇ દરેકે પોતાનું આરોગ્ય વિકસાવવું જોઇએ." સિનેમાની ફિલ્મો દ્વારા પ્રત્યક્ષ

થયો છે, ને તે રત્નપુરીનો રાજજમાઈ બન્યો છે. મનોવતીના કહેવાથી તે કુંવરે જિનમંદિર બંધાવ્યું ને જિનેન્દ્રભગવાનની પ્રતિષ્ઠાનો મોટો મહોત્સવ કર્યો.

પ્રજાજનો પાસેથી એ વાત સાંભળીને રાજાને ઘણો પસ્તાવો થયો કે અરે, આવા સાધર્મી પુરુષને મારા ભયને લીધે નગરીમાંથી તેના પિતાએ કાઢી મૂક્યો, ને મને એની ખબર પણ ન પડી! વળી એની સ્ત્રીને દર્શનપ્રતિજ્ઞા હતી તેની પણ મને ખબર ન પડી, ને મારા ભયથી તેમને ઘર છોડવું પડ્યું! અરે, મારા જેવો પાપી કોણ? આમ રાજાને મનમાં બહુ દુઃખ થયું. તરત જ તેણે મંત્રીને બોલાવ્યા ને કહ્યું–તમે હમણાં જ જઈને કુંવરને અને તેની સ્ત્રીને માન સહિત અહીં તેડી લાવો, તેમાં જરાપણ ઢીલ ન કરો.

ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે એ તો રત્નપુરીમાં રાજ કરે છે, તે અહીં કેમ આવશે?

ધણાની નજરે જોતી થઇ જાય, એટલે પહેલા તો એવી વસ્તુઓ બાતલ રાખેલી છે. પરંતુ ભવિષ્યમાં ધીમે ધીમે કોઇ સંશોધકની નવી શોધને નામે માંસ, માછલી, ઇંડા, મદ્ય વિગેરે ચીજો સહજ રીતે દાખલ કરાતો રોકી શકાશે જ નહીં. " એક તરફ વીટામીનની લાલચ તરફ પ્રજાનું મન દોરવાયા પછી તેમાં પાછળથી જોઇએ તે ઘુસાડી શકાશે. " પ્રચારકો પ્રથમ તો પ્રજાને રૂચતી વાતો આગળ કરી પ્રજાનો વિશ્વાસ મેળવી, પછી ધીમે ધીમે ઘુસાડી પોતાનું ધાર્યું પરીણામ લાવી શકે, તેવી તેઓની એ યુક્તિ હોય છે. હાલમાં વર્તમાનપત્રોમાં બહાર પડતા ખોરાકના લીસ્ટોમાં માંસો અને માંસરસો ખોરાકોમાં દાખલ થઇ ચૂક્યા છે. લીસ્ટમાં પ્રથમ તો ઘઉં વિગેરે વાપરવામાં આવતા ખોરાકો આપ્યા છે. પછી જુદા જૂદા માંસો દાખલ થયા છે.

આજે પીપરમીટની ગોળીઓ મારફત ઉછરતી પ્રજામાં કેટલીએ જાતની ચોકલેટો અને બીસ્કીટો તથા માંસાહારી ચોકલેટો વિગેરેનો મોટા પ્રમાણમાં પ્રચાર થઇ ગયો છે. કેમ જાણે તે એક ધરગથ્થુ ચીજ હોયની ? તેવી થઇ પડતી જાય છે. પતાસા, પેંડાને બદલે આપણા જાહેર પ્રસંગોમાં પણ બાળકોને વ્હેંચવાની ચીજ તે થતી જાય છે. દહેરાઓમાં પીપરમીટો મૂકાવી શરૂ થઇ છે. નિશાળે જતાં છોકરાઓ પહેલાં તો બચપણમાં ખરીદ કરતાં થાય છે. પછી મોટા થયા પછી ચોકલેટો, બિસ્કુટો વિગેરેની શહેરોમાં ક્રમસર ખરીદી શરૂ કરતાં થાય છે. તેને માટે નિશાળોમાંથી તેવું માનસ તૈયાર થાય છે. આમ છતાં, આપણા પૂર્વ પુરૂષોએ આપણી રોજની ખોરાકની ચીજો એવી સરસ ગોઠવી છે, કે તેમાંથી સ્હેજે વિટામીન કે સાત્વિક પોષક તત્વો મળ્યા જ કરે છે. અને આપણી આહાર વિધિ તથા આપણો ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિવેક જળવાય છે. " ચૂલો કેમ સળગાવવો ? લોટ કેમ બાંધવો ? " વિગેરે બાલિકાઓને શિક્ષણ આપતી ચિત્રો સહિત સરકારી ચોપડીઓ બહાર પડી છે. " તેમાં આપણો ખોરાક સંપૂર્ણ વ્યવસ્થિત તથા યોગ્ય તત્વોવાળો છે. " એ મતલબનું આપણા

માતા-પિતા, છ ભાઈઓ, ભોજાઈઓ—એ બધા પરિવાર સહિત વાજતેગાજતે વલ્લભીપુર તરફ ચાલ્યા. અરે, એક વખત જેઓ ભીખ માંગવા આ નગરીમાં આવ્યા હતા તેઓ અત્યારે ધામધુમથી ડંકા-નિશાન સહિત જઈ રહ્યા છે,—આ બધો પ્રતાપ દર્શનપ્રતિજ્ઞાનો છે, એમ જાણીને સૌ નર-નારી હંમેશાં ભગવાનના દર્શનની પ્રતિજ્ઞા કરો.

ચાલતાં ચાલતાં થોડા દિવસે તેઓ હસ્તિનાપુર આવી પહોંચ્યા; ત્યાં તેના સસરાએ (મનોવતીના પિતાએ) તેમનું સારું જ સન્માન કર્યું; બધાને હારતોરા પહેરાવ્યા, ષટ્‌રસ ભોજન જમાડ્યા; ત્યાં બે દિવસ રોકાઈને આગળ કૂચ કરી ને થોડા જ દિવસમાં વલ્લભીપુર આવી પહોંચ્યા. રાજાને તેની ખબર પડતાં જ નગરમાં હાથી શણગારીને ધામધૂમથી તેનું સામૈયું કર્યું. રાજા પોતે કુંવરને મળીને બહુ ખુશી થયા, ને સૌને પોતાના મહેલે લાવીને ઘણું સન્માન કર્યું. તથા

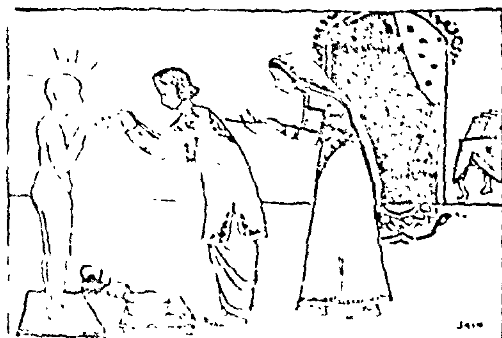
ત્યારે તેને કતલખાને લઇ જવામાં પાછી ધાર્મિક માન્યતાઓ નડે, એટલે ત્યાંથીજ ધાર્મિક માન્યતા તરફનો વિરોધ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

એક તરફ કેટલાક હિંદુઓ માતા પાસેના બલિદાનમાં હિંસા કરે છે. ધર્મને નામે થતી એ હિંસા રાજ્યો કાયદા કરીને અટકાવે છે. તેમાં મહાજનના અગ્રેસરોને ક્યાંક રાજ્ય સામેલ રાખે છે. અને એ રીતે તેઓની ધાર્મિક માન્યતાઓમાં રાજ્ય હસ્ત પ્રક્ષેપ કરે છે. દેશનેતાઓ પણ તેમાં સાથ આપે છે, એટલે સુધારા પણ સાથ આપે છે. નેતાઓની ધારણા માંસાહાર બંધ કરવાની નથી. કેમકે—બીજી રીતે તેઓ તેને ઉત્તેજન આપી રહ્યા છે. માત્ર ધાર્મિક માન્યતામાં હસ્ત પ્રક્ષેપ કરવા વિદેશી સરકાર તેઓનો સાથ મેળવી રહી હતી, અને તેઓ તે સાથ આપી રહ્યા હતા.

મહાજનની કેટલીક વ્યક્તિઓ પણ ભૂલથી રાજ્યસત્તાને ધાર્મિક માન્યતામાં પ્રવેશ કરવાને સાથ આપે છે. એવી ભૂલથી રાજ્યસત્તાને ધર્મક્ષેત્રમાં વચ્ચે પડવા નોતરે છે. એમ કરીને ભવિષ્યને માટે દરેક બાબતમાં રાજ્યસત્તાને હાથ ઘાલતી કરવાનો માર્ગ સરળ કરે છે. એમ એક મોટું નુકશાન ઉભું કરે છે. ખરી રીતે, રાજ્યસત્તાના પ્રચારની ભૂલ ભૂલામણી વિગેરે તેમાં કારણભૂત છે. આ ભૂલ આજે મોટા પાયા ઉપર ચાલી રહી છે. અને તેમાં કોઇ ત્યાગી સંત મહંતો અને મુનિમહારાજાઓ પણ આકર્ષાઇ જાય છે. આમ રાજ્ય તટસ્થ રીતે મદદ આપવાને બદલે પોતાની સત્તા ધર્મમાં ઘુસાડે છે. અને પછી હરકોઇ બ્હાને કાયદા કરવાનો અધિકાર મેળવી લે છે ને તેમાં સહકાર અપાયાનું પ્રજાજનોના ખ્યાલમાં રહેતું નથી.

બીજુ: ધર્મને નામે થતી હિંસા એ રીતે રાજ્યસત્તાની મદદથી ને કાયદાથી બંધ થયા પછી, જે માંસાહારી લોકો માટે મ્યુ૦ મારફત જાહેર જનતાના ટેક્ષથી ખાનગીને બદલે જાહેર કતલખાના અને માંસ વેચનારી દુકાનો મોટા પાયા ઉપર ચલાવાતી થઇ રહી છે. પ્રજાના પ્રથમના અગ્રેસરોએ પ્રજાના ભલા ખાતર જ આજ સુધી ઉપેક્ષિત કરેલી જે મ્યુ૦ વિગેરે સંસ્થાઓમાં

મુનિદર્શન અને સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ

શ્રી મુનિરાજના ઉપદેશથી ભુવસેનકુમારે પણ સમ્યગ્દર્શનનું ગ્રહણ કર્યું ને તેમના સમસ્ત પરિવારે દર્શનપ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી... હે પાઠક! તું પણ મનોવતીની જેમ જિનવરદેવની આરાધના કરીને સમ્યક્ત્વને ગ્રહણ કર.

અંતમાં જિનદર્શનનો મહિમા કરતાં કથાકારકવિ લખે છે કે–

ઐસે વિધસેં સુંદરી ઘર આય, દર્શપ્રતિજ્ઞા કે પરભાવ;
દર્શન કરે પરમપદ હોય, દર્શન ચક્રવર્તી સુખ સોય.

દર્શનતેં કેવલજ્ઞાન પાય, દર્શનકરત ઇન્દ્રપતિ ગુણગાય;
[illegible] દર્શનતેં ત્રિભુવનકે રાય,
જો જન દર્શન કરે ન કોય, પશુ સમાન નારીનર હોય.
તાતેં [illegible], કીજે દર્શપ્રતિજ્ઞા સાર.

કતલખાનાઓમાં કપાયેલા પશુઓના જુદા જુદા અવયવોમાંથી કઇ કઇ ચીજો બનાવીને કેવી રીતે તેનો વેપાર ચાલી શકે ? અને કમાણી વધે ! તેવું હીંદીમાં પુસ્તક જૈન કૂળમાં જન્મેલા અમલદારના હાથે લખાયેલું હોવાનું જાણી ખેદનો પાર રહ્યો ન હતો. અમેરિકા વિગેરે દેશોમાં તો એમ ચાલે છે.

ઘણીજ નિષ્ઠુર વૃત્તિ થાય, ત્યારે આવું પુસ્તક લખી શકાય. આવો હાલના શિક્ષણનો–પણ વાસ્તવિક રીતે અશિક્ષણનો–પ્રભાવ છે.

અને તે પુસ્તક સામે પ્રજાનો વિરોધ જાગે નહિ, પ્રચારની એ ખુબી છે. પરંતુ બધા વાચનારાની દૃષ્ટિ કેવળ દયાની ન હોય, કેટલાકની વ્યાપારી બુદ્ધિ પણ હોય. તેથી " વ્યાપારી દૃષ્ટિથી કેવો લાભ ઉઠાવવો ?" તેનું વિગતવાર વર્ણન અને વિચારો એ પુસ્તક મારફત હિંદમાં પ્રચાર પામે." એ મૂળ લેખકનો અને તેને ટેકો આપનાર સંસ્થાઓનો આશય હોય છે.

એક અમેરીકન વિદ્વાને અમેરીકામાં ચાલતા—કતલખાનાઓનું વિગતવાર વર્ણન કરતું "કતલખાનું" નામનુ પુસ્તક પુષ્કળ સુગ અને ઘૃણા પૂર્વક લખ્યું છે. પાને પાને ભયંકર હિંસાના કામને નરકની ઉપમા આપ્યા કરી છે. અને તે પુસ્તકનું ગુજરાતી ભાષાંતર સસ્તા સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયે છપાવ્યું છે. પરંતુ પુસ્તકમાં લેખકે ઘૃણા એટલા માટે જ બતાવેલી છે, કે–" હિંદની પ્રજાના માનસને તે પુસ્તક બંધ બેસતું લાગે અને દયાની લાગણીથી પણ તે પુસ્તક વાંચે.

પ્રથમ હળવા પ્રચારને માટે આવા પુસ્તકો સામાન્ય વાંચન માટે ફેલાવવામાં આવે છે. પછી આર્થિક દૃષ્ટિથી પ્રાણિજ સૃષ્ટીના ઉપયોગના પદ્ધતિસરના પાઠ્ય પુસ્તકો કોલેજોમાં ચલાવાય છે, તેના ઉપર એમ. એ. માં નિબંધો માંગવામાં આવે, પછી એ વાત વર્તમાન પત્રો અને પ્રાસંગિક

☆ પ્રશસ્તિ ★

તીર્થધામ સુવર્ણપુર સૌરાષ્ટ્રદેશ મોઝાર,
સીમંધર જિનવરતણાં દર્શન આનંદકાર.
જ્યાં ગુરુ કહાન બિરાજતા અનેક સંતની સાથ,
સાધર્મી સહુ સેવતા શ્રી જિન-શાસ્ત્ર-સુપાઠ.
જિનમંદિર જિનદેવનું અતિશય ભવ્ય ઉદાર
પચીસ વર્ષ પૂરણ થતાં, ઉત્સવ મંગલકાર.
બે હજાર બાવીશની બીજ ફાગણ ઉજમાળ,
જિનવરપ્રભુની ભક્તિથી કરી કથા સુખકાર.
પ્રગટી સંત શ્રીમુખથી દર્શનકથા સુસાર,
ગુણનાં ભાખ્યા ઉલ્લસથી, સૌ બોલે જયજયકાર.
હરિ વદે જિનશરણમાં અતિશય ભક્તિસહિત,
જિનવરપ્રભુ શરણું ગ્રહી પામ્યો આતમહિત.

* * *

શ્રી જિનેન્દ્રપ્રભુ પ્રત્યે પરમભક્તિથી રચાયેલી
આ દર્શનકથા વાંચી સાંભળીને સૌ
જિનેન્દ્રભક્તિની વૃદ્ધિ કરો !

—: जय जिनेन्द्र :—

આ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો, તેમો કોઈ દેશનેતા સંતોષકારક જવાબ આપી શક્યા નહોતા. ખરી રીતે, આ હિંસા વધારવાજ લોકોને ભ્રમણામાં નાખવા અહિંસાની વાત વિદેશીઓ તરફથી પ્રચારમાં આવી હતીઃ અને દેશનેતાઓએ તે ઉપાડી લીધી હતી. એટલે ઉડાઉ જવાબ આપ્યા વિના બીજો રસ્તો જ નહોતો. પશુ-પક્ષિની રક્ષા તથા માંસાહાર વિરોધિ પ્રવૃત્તિ કરનારા કેટલાક વિદેશી પ્રચારકો આ દેશમાં દેશીઓની લાગવગ મેળવી પ્રચાર કરી રહ્યા છે, તે પણ હિંસા અને માંસાહારન વૃદ્ધિમાં પરિણમે તેમ છે. માટે વિશ્વાસ કરવા જેવું નથી.

યાંત્રિક ખેતી વધતાં બળદો વિગેરે ખેતીમાં ઉપયોગી પશુઓની પણ એ દશા નજીક આવતી જાય છે, હિમાલયમાં આવેલ મુક્તેસર વિગેરે સ્થળે ઘોડાના પ્લુરસી રોગના ઇન્જેક્ષનો બનાવવા માટે પણ લગભગ વાર્ષિક ૩૦ થી ૪૦ હજારની સંખ્યામાં કેટલાક બળદોનો મારવામાં ઉપયોગ થતો હતો. સારી ઓલાદના બળદો ખેતી માટે ઉચ્છેરવાની વાત પણ કામચલાઉ જ છે. દૂધનો વેપાર હાથ કરવા માટે દૂધાળા ઢોરને મોટા પ્રમાણમાં ઉચ્છેરવા માટે સારી ગાયો તૈયાર કરવા, સારા આખલા જોઈએ. જ્યાં સુધી ખેતીના યંત્રો દેશભરમાં વ્યાપક ન થાય, ત્યાં સુધી તેનો ખેતીમાં પણ ઉપયોગ થાય. પછી તો કતલખાના શિવાય તેઓનો બીજો આશરો જ નથી. પૌષ્ટિક માંસ માટે, તથા જુદા જુદા રોગો પર દવાઓના બહાને તેની હિંસા મોટા પાયા ઉપર ચાલવાની જ છે. એમ આજના વાતાવરણ ઉપરથી સ્પષ્ટ ભાસ થાય છે.

જળ જંતુઓ અને જંગલી પ્રાણીઓ શિકારના શોખીનો માટે શિકારના લક્ષ્ય બનતા જાય છે. અને શિકારના ક્ષેત્ર વિસ્તારાતા જાય છે. અને તેને માટે રીતસર શિક્ષણની સગવડ પણ થતી જાય છે. તેની ફીલ્મો પણ દેખાડાય છે. માસિકો અને વર્તમાનપત્રો તેમાં વેગ આપે છે.

હવે. માત્ર રહ્યા દુધાળા ઢોરો. તેની પણ દશા સારી નથી જણાતી. કેમકે-માંસ માટે પશુઓનો કેટલોક ભાગ પરદેશ જતો હશે. ખરાબ ઓલાદને, નબળાને, અને રખડતાને મારી નાંખવાની વિચારણાઓ

હું હાજર છું. ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા માટે રાજ્યના ભંડાર ખુલ્લા છે. ધન્ય આ નગરી, કે જ્યાં મનોહરી જેવા જિનભક્તો વસે છે, ને જ્યાં જિનેન્દ્રભગવાનના પંચકલ્યાણકનો મહોત્સવ થશે.

પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવની તડામાર તૈયારી ચાલવા લાગી. રાજાએ નગરમાં ઢંઢેરો પીટાવીને સમસ્ત પ્રજાને હુકમ કર્યો કે પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં જે કોઈ યાત્રિક આવે અને તેમને જે કાંઈ વસ્તુની જરૂર હોય તે તત્કાળ આપવી. જે વસ્તુ માગે તે આપવી. ને તેની જે કિંમત થાય તે રાજના ભંડારમાંથી લઈ લેવી. યાત્રિકો પાસે કોઈએ કિંમત માગવી નહિ. કોઈ યાત્રિકની કાંઈ ભૂલચૂક થાય તો તે માફ કરવી. યાત્રિકોની રક્ષા માટે સૈન્ય પણ આપ્યું. આ રીતે કુંવરને માન આપીને [illegible] ઉત્સાહ [illegible] —[illegible], આવા [illegible]

કેતરી પરદેશી મૂડીઓથી ઉભી થતી ડેરીઓને વકરાના ક્ષેત્રો ઉત્પન્ન કરી આપવા માટે, આમ જાહેરના ઘી, દૂધ બગાડવાની અને તેના ઉપર અંકુશ મૂકીને પ્રજાના ઘી, દૂધના ઉત્પાદનના મૂળ ક્ષેત્રો બંધ પાડી દઇ, નવા કેન્દ્રો ઉઘાડવાની તક ઉભી કેમ ન કરવામાં આવતી હોય ? આ પણ સમજવા જેવો પ્રશ્ન છે. આ યોજનાઓને અમલી બનાવવા પ્રદર્શનોમાં સારી ઓલાદના પશુઓ ને ઉત્તેજી પ્રદર્શનો મારફત પ્રચાર કાર્ય કરવામાં આવે છે.

પશુપાલક ગરીબ લોકોનાં જીવન પણ ખર્ચાળ થયા છે, સંતાનો ફરજીયાત ભણવા જાય, તે ધંધામાં મદદ કરી શકે નહિ, ગરીબી, કાયદા, સારા સાધનોનો દિવસે દિવસે અભાવ, વિગેરે વધતા જતાં મુશ્કેલી ભર્યા સંજોગોમાં આજીવિકા ચલાવવા એ ગરીબ લોકો પોતાના માલમાં દગો કરતા થઇ ગયા છે. પછી, પૈસાની લાલચે વધુ ને વધુ દુધ ઘી બગાડવાનો ચેપ ફેલાતો જાય છે. તેમાં દેશી વેપારીઓ ભળે છે, અને તેની મારફત તથા એ બ્હાનાથી વિદેશી સ્વાર્થી જાળો આગળ વધારાય છે. તે લોકોને તે ધંધામાંથી કાઢી નાંખવાની હિલચાલને વેગ આપી શકાય છે. અને વેજીટેબલ ઘીના પ્રચારથી ઘી તો બગડી ગયું છે. દેશનાં મૂળ ધંધાદારીઓની આ સ્થિતી થતાં, ડેરીઓના ઘી, દૂધ, ચોક્ખાં મળે. અને સારે ભાવે સારા માણસો લેતા થતા જાય, તેમ તેમ તેના વેપારનો વિકાસ વધતો જાય. તેમ તેમ તે મૂળ ધંધાર્થીઓના ધંધા વગર ટકે તુટતા જાય. એક નવી પ્રવૃત્તિને મજબૂત ટેકો મળે, એટલે પ્રથમની મૂળ સ્થિતિ તુટીજ પડે.

આજકાલ પ્રજાને ઘી, દુધ, ચોક્ખા મળવા માટે રાજ્યો અને પ્રજાજનોના આગેવાનો પ્રયાસ કરતા દેખાય છે. પરંતુ ઘેર ઘેર ગાય, ભેંસ, બંધાય, અને તેને માટે મ્યુ. મારફત મફત બાંધવાની સગવડ મળે, તથા સસ્તા ઘાસની સગવડ મળે, તોજ આ પ્રશ્નનો ઉકેલ થાય તેમ છે, પરંતુ તે ગોઠવણને રાજ્યને ટેકો નથી. પ્રથમ ઘેર ઘેર ગાય, ભેંસ, રાખવાથી

આ રીતે પ્રતિષ્ઠા—મહોત્સવનો આનંદકારી મેળો ભરાયો. અને જિનમંદિરની શોભા કેવી હતી—તે હવે સાંભળો. બાવનગજની વેદીકા ઉપર સોનાનું હીરાજડિત ઉત્તમ સિંહાસન હતું, ચારેકોર મખમલ અને કિનખાબના ઉત્તમ ચંદરવા બાંધ્યા હતા. મોતીના માંડલા પૂર્યા હતા ને ગજમોતીના ચોક પૂર્યા હતા. સુવર્ણના વેદીમંડપ ઉપર બાવન આંગળની મોતીનાં ઝાલર લટકતી હતી. ને ઠેરઠેર હીરા—માણેક જડ્યા હતા.

આવા જિનમંદિરમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુની રત્નમય જિનપ્રતિમા સ્થાપી હતી, એ પ્રતિમા ઘણી મોટી હતી ને ચૌમુખી હતી. ચારે બાજુથી તેનાં પૂજન થતી હતી. પૂજન કરનારાં નરનારીઓના હાથનાં આંગળીમાં રત્નજડિત મુદ્રા હતી ને ગળામાં ગજમોતીના હાર હતા, શિર પર સુવર્ણ મુગટ અને કપાળમાં કેશરનાં તિલક શોભતાં હતાં. આવા [illegible] ઇન્દ્રધ્વજ—મહાપૂજન ચાલતું હતું. પૂજનમાં ઉત્તમ પ્રકારનાં અષ્ટદ્રવ્યનાં ઢગલેઢગલા રહેતા હતા. ધૂપઘટમાં જાણે [illegible] થતાં હતાં, છત્ર અને ચામરથી [illegible] કરતા હતા. [illegible]

યુવકો પણ વિરોધ કરવાને બદલે તેવી હિંસા સામે મૌન રહેતા થાય છે. અને કેટલાક આધુનિક કૃત્રિમ વિદેશી અર્થશાસ્ત્રના પાઠ પઢેલા મોટા પંડીતો જેવા અર્થશાસ્ત્રની ડીગ્રી ધરાવતા આર્થિક દૃષ્ટિએ તેવી વાતોનું સમર્થન પણ કરતા થઇ જાય છે. ડેનમાર્કમાં અનાજની તંગી વખતે કુકરોને અપાતું અનાજ બચાવી, તે માનવોને આપવા અને કુકરોને મારી નાખવાની યોજના અમલમાં આવેલી હતી, તે દાખલો આપીને મનુષ્ય ખાતર અનાજ બચાવવા માટે નબળા ઢોરોની કતલની આવશ્યકતા વિષે સુચન કરનારો એક લેખ હરિજન બંધુમાંજ છપાયેલો વાંચ્યો હતો. જુઓ આજની અહિંસા !

સારી ઓલાદના વૈજ્ઞાનિક ખર્ચાળ ઉચ્છેરને આ દેશના ગરીબ પશુ ધંધાર્થીઓ પહોંચી વળી શકે જ નહીં. સરકાર નાણાં ધીરે, પણ આખરે તો વિદેશી મુડીદારો જ તેમાં ફાવી શકે. એટલે, એ ધંધા પ્રથમ દેશી મુડીદારો મારફત–છેવટે વિદેશી મુડીદારોના હાથમાં જ જાય. આ તેનો કાર્યક્રમ છે. અને ધાર્મિક માન્યતાઓની પરદેશીઓ મારફત કે–આ દેશના તેઓના અનુયાયિઓ મારફત ટીકા થાય, અને દેશના આર્થિક પ્રશ્નની વાત, કોઇ ગમે તે રીતે કરે, એટલે આજના નેતાઓ અને યુવકો આગળ પાછળનો વિચાર કરવાનાજ નહીં. તુરત જ પ્રચારકામ હાથમાં ઉપાડીને ઓલાદ સુધારણાને ટેકો આપે છે. આજે "ગૌવધ" અટકાવવાનો પ્રશ્ન ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ન ચર્ચવો. પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ ચર્ચવાની ઝુંબેશ ચાલી રહી છે. કેમકે–જયારે વિજ્ઞાન દુધાળાં ઢોરો વિનાજ દુધ પૂરું પાડે, ત્યારે તો આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ ગાયોની જરુર ન રહે, એટલે તે વખતે ધાર્મિક દૃષ્ટિ ગાયોને કતલખાને લઇ જવામાં રોકાવટ ન કરી શકે. વળી, જુદા જુદા પશુના વૈજ્ઞાનિક માંસની વાત રાહુલસાંકૃત્યાયનજીએ પોતાના પુસ્તકમાં આપી છે. અરે ! મુંબઇની જીવદયા મંડળી અને વૈષ્ણવોના ગોરક્ષક મંડળો વિ. વગર વિચાર્યે ઓલાદ સુધારણાની વાત ઉપાડીને ઓલાદ સુધારણાને ટેકો આપે છે. અને "દયાળુઓના તથા દેશના ખરા હિતના

જોડીને કહ્યું–મહારાજ ! જિનમંદિરનીપ્રતિષ્ઠાનો મોટો ઉત્સવ ચાલે છે, તેમાં મનોવતી અને રાજકુમારી એ બેમાંથી કોણ ઇન્દ્રાણી થાય ? આપની તે સંબંધમાં શું સલાહ છે? ત્યારે ન્યાયવંત રાજાએ કહ્યું કે–મનોવતી સુંદરીની દર્શનપ્રતિજ્ઞાના કારણે જ આ મંદિર બન્યું છે, માટે તે જ ઇન્દ્રાણી થાય. આ સાંભળીને પંચના માણસો જિનમંદિરે પહોંચ્યા ને રાજાનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. કુંવર અને મનોવતીએ ઇન્દ્ર–ઇન્દ્રાણી થઈને ઘણા આનંદોલ્લાસથી ભગવાનના પંચકલ્યાણક ઉજવ્યા; ને પ્રતિષ્ઠાવિધિપૂર્વક ફાગણ સુદ બીજે પરમ ભક્તિપૂર્વક જિનમંદિરની વેદી પર જિનેન્દ્રભગવાનને બિરાજમાન કર્યા. સર્વત્ર જયજયકાર છવાઈ રહ્યો. ચારેકોર મંગળ વાજાં વાગવા માંડ્યાં. આમ જિનેન્દ્રભગવાનની પ્રતિષ્ઠા થતાં મનોવતીને અપાર આનંદ થયો. વીતરાગ જિનબિંબ સન્મુખ ચૈતન્યધ્યાનની સ્ફુરણા થતાં તે સમ્યગ્દર્શન પામી.

કામોમાં વધુ રસ લે છે. માત્ર ગળાકાપાઓ મારફત જ પશુઓને મારીને કેટલાક ખાટકી લોકો પોતાની દુકાનો ચલાવતા હતા, તે ખાનગી પ્રયાસો હતા. તેને હિંદની જાહેર પ્રજાનો ટેકો નહોતો. હવે મ્યુ. મારફત મોટા મોટા યાંત્રિક કતલખાના થાય, તેમાં પ્રભુના જન્મ દિવસની રજા પાળવાનો મેળાવડો કરીને બાકીના દિવસોમાં જાહેરનો ટેકો મેળવી લેવામાં આવે છે. ખાનગી ખાટકીવાડાને માંસાહારીઓ સિવાય જાહેરનો ટેકો નહોતો. પરંતુ મ્યુ. જાહેર પ્રજાની સંસ્થાઓ છે. માટે જાહેર સાથે જૈનોનો પણ જાહેર ટેકો ભળે છે.

જે માનવોના ભલા માટે નાના જંતુઓને, જંગલના પશુઓને, ગામના નકામા પશુઓને, વાહનના પશુઓને, ખેતીમાં નુકશાન કરતા જંતુઓને, અને પશુઓને મારી નાખવાની જે જરૂરીયાત આ જમાનો કરાવી રહેલ છે. તે જમાનાની ફક્ત માનવોની બનાવટી દયા વિષેનો પણ થોડો વિચાર કરી લઇએઃ—

"જૈનો નાના જંતુઓને બચાવે છે. મોટા પ્રાણીઓને રેંસી નાખે છે" [મોટાને રેંસવામાં "લેણદારો પાસે કડક ઉઘરાણી કરે છે. ખોટી રીતે દેવાદાર બનાવે છે," વિગેરે વિગેર આગળ કરવામાં આવે છે. બીજું તો કાંઇ મળે તેમ નથી, ને તેમાં પણ ઘણું જુઠાણું છે.] એટલે કે "જૈનોને માનવ દયા નથી." ખરેખર, "માનવ દયા ન હોવી અને ઝીણા જંતુઓને બચાવવા નનતોડ મહેનત કરવી," એ વાત સાંભળતાંજ જૈનોની મૂર્ખતા ગમે તેને ગળે ઉતરી જાય. જે વાસ્તવિક નથી પરંતુ જૈનોને આ રીતે હલકા પાડવામાં "આ દેશમાંની જૈનોની આગેવાની આવા કાયદાઓ કરવામાં આડે ન આવે." તે હેતુ સમજી શકાય છે. પહેલેથીજ ભયંકર હિંસક તરીકે જનસમાજમાં જૈનોને વગોવાતા કર્યા હોય. તો પછી તેઓ અહિંસાને નામે આડે આવવો શોભેજ નહીં. અને આડે આવવા જાય, તો જાહેર પ્રજા તેને બેસાડી જ દે. કહે કે—"બેસો બેસો" 'તમો ભયંકર હિંસકજ છો. જુલમી છો. કયે મોઢે અહિંસાની વાત કરો છો?"

થયો છે. ને તે રત્નપુરીનો રાજજમાઈ બન્યો છે. મનોવતીના કહેવાથી તે કુંવરે જિનમંદિર બંધાવ્યું ને જિનેન્દ્રભગવાનની પ્રતિષ્ઠાનો મોટો મહોત્સવ કર્યો.

પ્રજાજનો પાસેથી એ વાત સાંભળીને રાજાને ઘણો પસ્તાવો થયો કે અરે, આવા સાધર્મી પુરુષને મારા ભયને લીધે નગરીમાંથી તેના પિતાએ કાઢી મૂક્યો, ને મને એની ખબર પણ ન પડી! વળી એની સ્ત્રીને દર્શનપ્રતિજ્ઞા હતી તેની પણ મને ખબર ન પડી, ને મારા ભયથી તેમને ઘર છોડવું પડ્યું! અરે, મારા જેવો પાપી કોણ? આમ રાજાને મનમાં બહુ દુઃખ થયું. તરત જ તેણે મંત્રીને બોલાવ્યા ને કહ્યું–તમે હમણાં જ જાહને કુંવરને અને તેની સ્ત્રીને માન સહિત અહીં તેડી લાવો, તેમાં જરાપણ ઢીલ ન કરો.

ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે એ તો રત્નપુરીમાં રાજ કરે છે, તે અહીં કેમ આવશે?

વાનો છે. તેઓની સગવડ માટે મૂળ ભૂમિકા રચના આપણી રાષ્ટ્રીય સરકાર આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે દરેક પ્રદેશના એકમો કરી રહેલ છે.–તેથી એક સરખા કાયદા બધેય ચાલે. અને નેતાઓ દરેક સ્કીમોને આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે ચલાવવાના ઠરાવો જુદી જુદી પરિષદો મારફત કરી રહ્યા છે. એમની મૂળ ભૂમિકા તથા તેમાં વિદેશી મૂડી અને નિષ્ણાતો આ દેશમાં ફેલાઈ જવાના હોય, તેવા સ્પષ્ટ ચિન્હો સહુને દેખાય છે, બધાય આં દેશમાં આવવા ટાંપી રહ્યા છે. તેના ઘણા પૂરાવા મળે છે. "અમેરીકન સંદેશ" ઘણા પૂરાવા પૂરા પાડે છે.

ધંધા હાથમાંથી જવાથી ગરીબ થતી ભારતની પ્રજાને ભવિષ્યમાં કોણ બચાવશે? પરંતુ, કાંતો વિદેશમાં ધંધા ખાતર વેર વિખેર થઈ જવાથી રોગ અને ભુખમરાનો ભોગ બનવાથી, અનાથાશ્રમો વિગેરેમાં દાખલ થવાથી, ધર્મ પરીવર્તન કરવાથી, કદાચ આપણાં લોકોમાં ગરીબી બહાર ન પણ દેખાય, એવો પણ સંભવ છે.

વિદેશી મૂડી સુરક્ષિત રાખવાના કાયદા થઈ રહ્યા છે. તે મૂડી-ના નવા કરોડોના ઉત્પાદનમાં રોકાયેલા દેશી લોકોને પગાર કે કમીશન રૂપે લાખોના સારા ભાગ મળે, તેમ થશે. તેથી કેટલાક મીલ માલીકો, અમલદારો, વકીલો, ડૉક્ટરો, વેપારીઓ વિગેરે ધનવાન દેખાય છે, ને દેખાશે: પરંતુ તેનુ ધન પરંપરાએ પરદેશીઓનું જ છે.

દેશનું મૂળ ધન બહુજ થોડાના હાથમાં જમીન અને મૂળ ધંધા તથા બીજા રૂપે છે. અને તે દિવસે દિવસે ઘટતું જાય છે. જમીન ઉપરના ખેડુતોના મજબુત હક્કો કાયદાથી ઢીલા કરવામાં આવ્યા છે. જેથી પરદેશીઓ આ દેશના વતની થઈ ધનના જોરથી જમીન હાથ કરી શકે, તેવી ભૂમિકા રચાઈ રહી છે.

મૂળ ધનની આવકનો માણસ દીઠ ૧ રૂપિયો આવતો હોય, તો પણ સારો. પરંતુ કરજના ધનના ૧૦ રૂપીયા પણ આખરે ખોટા ગણાય છે. આ દેશ ઉપર અંગ્રેજોનું કરજ મૂકી, તે સ્વતંત્ર

માતા-પિતા, છ ભાઈઓ. ભોજાઈઓ—એ બધા પરિવાર સહિત વાજતેગાજતે વલ્લભીપુર તરફ ચાલ્યા. અરે, એક વખત જેઓ ભીખ માંગવા આ નગરીમાં આવ્યા હતા તેઓ અત્યારે ધામધુમથી ડંકા-નિશાન સહિત જઇ રહ્યા છે,—આ બધો પ્રતાપ દર્શનપ્રતિજ્ઞાનો છે, એમ જાણીને સૌ નર-નારી હંમેશાં ભગવાનના દર્શનની પ્રતિજ્ઞા કરો.

ચાલતાં ચાલતાં થોડા દિવસે તેઓ હસ્તિનાપુર આવી પહોંચ્યા; ત્યાં તેના સસરાએ (મનોવતીના પિતાએ) તેમનું ઘણું જ સન્માન કર્યું; બધાને હારતોરા પહેરાવ્યા, ષટ્‌રસ ભોજન જમાડયા; ત્યાં બે દિવસ રોકાઈને આગળ કૂચ કરી ને થોડા જ દિવસમાં વલ્લભીપુર આવી પહોંચ્યા.

સંસ્કાર પ્રતિષ્ઠા કેમ નહીં પામે? આ પ્રશ્ન પણ ઉપેક્ષા કરવા જેવો તો નથી જ. પશ્ચિમ પંજાબમાં ખેતી-માટે અને કાશ્મીરમાં મગજના કામની ખીલવટ માટે વિદેશી ગૌરાંગ વિદ્વાનો અને સમર્થ લોકોનો વહેલો વસવાટ શરૂ થશે, એવી ચોક્કસ સંભવના રહે છે. અને ખેતી પ્રધાન દેશના ઘણા લોકોને નિર્વાસિત સ્થિતિમાં આવવું પડયું છે. પરંતુ ખુબી એ છે, -નિર્વાસિત થવું, એ પણ આજની એક જાહેર ફિલચાલ ગણાય છે. નિર્વાસિતોને માટે જે કાયદા થાય છે, તેનો ખરો લાભ તો હવે પછીની લડાઈ પછી, હિંદ બહારના યુરોપમાંથી નિર્વાસિતોના ટોળાને ટોળા આવશે, તેમને મળવાનો છે. તેઓ એ કાયદાથી રહેવાના ઘરો અને ધંધા આ દેશમાં સહેલાઈથી મેળવી શકશે, કેમકે-કાયદામાં પ્રાંત બહારના હિંદના નહિ, પણ દેશ બહારના કોઇ પણ નિર્વાસિતો માટે કાયદાથી પ્રથમ હક્ક મળે તેવી જોગવાઈ છે.

આ તરફ સ્વચ્છતા, શોભા, કળા, વિગેરેને નામે દેશ ખીલતો જાય, તેમાં સશક્ત માણસો પ્રવેશતા જાય, મૂળ સબળા હતા, તે નબળા પડતા જાય, નબળા નાશ પામતા જાય. એવો ક્રમ સો વર્ષ ચાલે, તો ઘણા કાળા લોકો અલોપ થતા જાય, અને ગોરાઓ આ દેશમાં ફેલાતા જાય. અને તેથી આ દેશ સુસંસ્કારી અને સમૃદ્ધ તથા સ્વર્ગ સમો બનતો જાય, એ સ્વભાવિક છે. આનું નામ આજનો દેશોદય અને સંસ્થાનિક [ગોરી પ્રજાઓના વસવાટના સ્થાનમાં] સ્વરાજ્ય છે. તેને માટે નેતાઓનો ભોગ છે, અને તેને લંધે તેમને વિદેશમાં માન પ્રતિષ્ઠા મળે છે.

આજની માનવ દયાની પાછળી પરિણામે માત્ર ગોરા માનવોની જ દયા હોય, તો પણ આપણને વિચારવું પડે તેમ છે. એટલે કે- આજના જમાનામાં અહિંસાની મૂળ વ્યાખ્યા ફેરવીને જુદી જાતની દયાની વાતો એનીમલ હોસ્પીતાલો વગેરે યોજનાઓ, ધર્મને નામે થતી હિંસાની બંધી, ઉત્સવ દિન, વગેરે રચનાત્મક સીધી દયાની પ્રવૃતિઓ ચાલી રહેલ છે,

મુનિદર્શન અને સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ

...ા મુનિરાજના ઉપદેશથી બુધસેનકુમારે પણ ...મ્યગ્દર્શનનું ગ્રહણ કર્યું ને તેમના સમસ્ત ...રિવારે દર્શનપ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી... હે પાઠક! ... પણ મનોવતીની જેમ જિનવરદેવની આરાધના ...ને સમ્યક્ત્વને ગ્રહણ કર.

...માં જિનદર્શનનો મહિમા કરતાં કથાકાર-કવિ કહે છે કે–

[illegible] સુંદરી ઘર આય, દર્શપ્રતિજ્ઞા કો પરભાવ
[illegible] પરમપદ હોય, દર્શન ચક્રવર્તી સુખ ભોગ.
[illegible], દર્શનકૃત [illegible] ગુણગાય;
[illegible], દર્શનતે ત્રિભુવનકે રાય,
[illegible], પશુ સમાન નારીનર હોય.
[illegible] દર્શપ્રતિજ્ઞા [illegible]

હાલમાં આપણા ઉપદેશકો પણ પોતાના જાહેરમાંના વ્યાખ્યાનો આપણોમાં **માનવતા, માનવ પ્રગતિ, માનવ રાહત, માનવ વિકાસ** વગેરે વિષયો પસંદ કરતાં થયાં છે. પરંતુ આ શબ્દોના પ્રચાર પાછળ બે હેતુઓ જોડવામાં આવ્યા છે.

૧ પશુ, પક્ષિઓ, જંતુઓ તરફની દયા ખેંચી લઈ તેને માનવોમાં કેન્દ્રિત કરવી.

૨ ધાર્મિક પ્રવૃતિઓમાં ખર્ચાતા ધન અને સાધનોને ત્યાંથી અટકાવી-ને- વિદેશીઓથી આડકતરી રીતે ગરીબ અને દુઃખી થતા માનવો તરફ દાનનો પ્રવાહ વાળવાની પ્રેરણા ઉભી કરાવી ધાર્મિક બળને હતપ્રહત કરવાની યોજનાને વેગ આપી. શકાય છે.

માટે આવા શબ્દોનો પ્રચાર થવા દેવા માટેના તેવા ભાષણો પણ જોખમકારક છે. આપણી દૃષ્ટિથી માનવભવ મોક્ષનું અનન્ય કારણ છે. એ દૃષ્ટિથી આપણા વ્યાખ્યાનો હોય છે. પણ જાહેરમાં ગુંજતો **માનવ દયા, માનવ વિકાસ,** વિગેરે અવાજમાં, અને તે સત્ય વાસ્તે સહકાર આપીને તેમાં મદદગાર થઈ પડે છે. સામાન્ય પ્રજા પૃથક્કરણ કરી શકતી નથી.

હાલમાં દેશી રાજ્યોમાં ચાલી રહેલી જવાબદાર રાજ્યતંત્રની સ્થાપના પણ વાસ્તવિક રીતની અહિંસાના પાયા ઉપર થતી નથી. પણ માનવી હિંસાના પાયા ઉપર છે. તે તંત્ર આપણાં રાજ્ય તરફથી એક [illegible] પ્રજાના નવા વિચારના લોકોને હાથે તૈયાર થયું છે. તેમાં રાજાને સાલીયાણું બાંધી આપી તેની રાજસત્તા લઈ લેવામાં આવી છે. અને પ્રાચીન ભારતીય રાજ્ય નીતની જવાબદારી અદા કરવાની ફરજમાંથી તેમને મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે. વતન હક્કના કાયદામાં ફેરફાર કરીને વિદેશીઓનો અહીં વતન હક્ક ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે, અને અહીંના વતનીઓ અમુક વખત બહાર રહે, તો તેનો વતન હક્ક રદ કરવામાં

મુનિદર્શન અને સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ

શ્રી મુનિરાજના ઉપદેશથી બુધસેનકુમારે પણ સમ્યગ્દર્શનનું ગ્રહણ કર્યું ને તેમના સમસ્ત પરિવારે દર્શનપ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી... હે પાઠક! તું પણ મનોવતીની જેમ જિનવરદેવની આરાધના કરીને સમ્યક્ત્વનું ગ્રહણ કર.

અન્તમેં જિનદર્શનકી મહિમા કરતે કથાકાર-કવિ કહતે હૈ કિ—
દેખો વિધવા સુંદરી ઘર આય, દર્શપ્રતિજ્ઞા કો પરભાવ:
દર્શન કરે પરમપદ હોય, દર્શન સકલ ગુણ હોય.

અહિંસાનું પ્રતિક છે. નહીં કે ખરી અહિંસાના પ્રતિક છે કેમકે—આ દેશમાં વિલાયતી કાપડ આવ્યા. પહેલાં જે અયાંત્રિક કાપડ વપરાતું હતું, તે શુદ્ધ સ્વદેશી કાપડ (ખાદી) હતું. તેને બદલે વિલાયતી એટલે કે યાંત્રિક કાપડ વપરાયું જેમાં ચરબી વપરાતી હતી. તે હિંસા હતી. પરંતુ કેટલાકના મત વિચાર પ્રમાણે યંત્રવા જગતની માનવ જાતને પરિણામે ભયંકર નુકસાન કરનાર છે. ખરી હિંસાજ તેના પ્રચારમાં છે. તેથા તે યંત્રો જ્યારે હિંદની છાતી ઉપર આવીને બેઠા ત્યારે સ્વદેશીને નામે લોકોને કેળવી, યાંત્રિક બનાવટોના "મેઇડ ઇન ઇંડીયા" ના માર્કાવાળા માલના વકરાનું ક્ષેત્ર વધારવા માટે આખી સ્વદેશી હિલચાલ પ્રથમ શરૂ થયેલી ચાલતી હતી. અને તેને વધુ વેગ આપવા માટે તથા સ્વદેશીના પ્રચારકોના પ્રજાને વિશ્વાસ પડે તેવા યુનીફોર્મનો એક વર્ગ તૈયાર કરવા માટે હાલની નવી ખાદીનો પ્રચાર થવાની જરૂર હતી, માટે શુધ્ધ સ્વદેશીના હિલચાલ શરૂ થવા દેવામાં આવી હત ને ' સામે વિરોધ વાતાવરણ ગોઠવી તેને વધુ વેગમાં આવવાની સગવડ આપવામાં આવી હતી.

કેમકે—વિલાયતી કાપડના પ્રચાર પહેલાનું કાપડ ઉત્પન્ન કરીનેજ હિંદમાં આખી પ્રજા તે પહેરી શકે તેવા કોઈપણ સંજોગો આજે નથી. એટલે હાલની નવી ખાદી મીલના સ્વદેશીના હિલચાલને વેગ આપવા પૂરતીજ ઉભી થઈ હતી. અને તેમાંજ પરિણમી છે. ભૂલાવામાં નાખીને લોકોનો તાત્કાલીક વિશ્વાસ મેળવવા માટે સ્વદેશીની વધુમાં વધુ સ્તુતિ કરવી જોઈએ. માટે તેની સાથે શુદ્ધ (સ્વદેશીનું) શબ્દ જોડવામાં આવ્યો હતો. જાહેરાતમાં હંમેશા એમજ કરવું પડે છે.

લોકોમાં અત્યારે વપરાશ છેલ્લા ૩૫ વર્ષમાં પણ યાંત્રિક કાપડનો એકંદર વધ્યો છે. ત્યાં એવું સમાધાન કરવામાં આવે છે, કે—

"દેશમાં, દેશના માલિકો, દેશની મજુરી, અને તાતા વિગેરેના કારખાના માલનો સામાન બનાવી આપવા માંડે, તેમ તેમ દેશી સંચ,

★ પ્રશસ્તિ ★

તીર્થધામ સુવર્ણપુર સૌરાષ્ટ્રદેશ મોઝાર,
સીમંધર જિનવરતણાં દર્શન આનંદકાર.
જ્યાં ગુરુ કહાન બિરાજતા અનેક સંતની સાથ,
સાધર્મી સહુ સેવતા શ્રી જિન-શાસ્ત્ર-સુપાઠ.
જિનમંદિર જિનદેવનું અતિશય ભવ્ય ઉદાર
પચીસ વર્ષ પૂરણ થતાં, ઉત્સવ મંગલકાર.
બે હજાર બાવીશની બીજ ફાગણ ઉજમાળ,
જિનવરપ્રભુની ભક્તિથી કરી કથા સુખકાર.
પ્રગટી સંત શ્રીમુખથી દર્શનકથા સુસાર,
ગુરુનાં ભક્ત ઉલ્લસી, સૌ બોલે જયજયકાર.
હરિ વંદે જિનચરણમાં અતિશય ભક્તિસહિત,
જિનવરપ્રભુ શરણું ગ્રહી પામ્યો આતમહિત.

* * *

શ્રી જિનેન્દ્રપ્રભુ પ્રત્યે પરમભક્તિથી ગવાયેલી
આ દર્શનકથા વાંચી સાંભળીને સૌ
જિનેન્દ્રભક્તિની વૃદ્ધિ કરો !

—: जय जिनेन्द्र :—

હાલનો રેંટીયો મૂળ રેંટીયાને નાબુદ કરવા અને મીલને ઉત્તેજવા પ્રચારમાં] લાવવામાં આવ્યો હતો. તેથી [યાંત્રિક વિકાસ સાથે જો] માનવી હિંસા સંકળાયેલી છે. એ સ્પષ્ટ થયા વિના રહેશે નહિ. સારાંશ કે—આજની રાષ્ટ્રીય હિલચાલમાં અહિંસા શબ્દનો છુટથી પ્રયોગ સિવાય, ક્યાંય પણ સાચી અહિંસાનું નામ નિશાન પણ જડતું નથી, જડે તેમ નથી. મુંગા પ્રાણીઓની અહિંસા તો નથી, પણ માનવી અહિંસા પણ નથી. એટલુંજ નહીં પણ જગતની ગોરી પ્રજા સિવાય સૌની સીધી કે આડકતરી, તાત્કાલીક કે પરીણામે હિંસાજ હિંસાજ જણાય છે. બીજું કાંઇ વાસ્તવિક રીતે હોય તેમ જણાતું નથી. જો કે અહિંસા અને રાહતનો ભાસ માત્ર તો જરૂર છે જ. વાસ્તવિક અહિંસા કે વાસ્તવિક રાહતનું નામનિશાન નથી જણાતું.

માટે, આ જમાનો હંસામય જણાય છે. તેમાં અહિંસાના કામે અને નામે પણ હિંસાજ પોષાય છે. સાચી અહિંસા આધુનિક જડવાદની સંસ્કૃતિની ખીલાવટમાં આડે ન આવે, માટે જ તેની વચ્ચે બનાવટી અહિંસા ગોઠવવામાં આવી જણાય છે, અને યુરોપીય વિચારના પાઠ્ય પુસ્તકો અને પ્રોફેસરોના હાથ નીચે કેળવાયેલા કામ ચલાઉ નેતાઓ દેશ અને પ્રજાની સ્થિતિના અને લાભાલાભના વિચાર વિના તેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઇ રહ્યા જણાય છે. સરકારી પાઠ્ય પુસ્તકોમાં પણ માંસાહારને ઉત્તેજન મળે તેવા પાઠો અને ચિત્રો હવે મોટા પ્રમાણમાં બહાર આવતા થયા છે. આટલો સારાંશ તરી આવે છે.

દેહત પરમાત્મા મહાવીર દેવ વિગેરે તીર્થંકરોના તપોબળની જેટલી અસર હોય, અને તેને લીધે જેટલી થોડી ઘણી સાચી અહિંસા ટકી હોય, અને પોષાતી હોય, તેટલીજ અહિંસા જગતમાં સાચી અહિંસા છે. જો કે નવા નવા મહાપુરુષોને એટલી બધી અતિશયોક્તિ ભરી ખૂબ જાહેરાત આપીને હિંદના પ્રાચીન મહાપુરુષોને અને શુદ્ધ સંસ્કૃતિના પ્રચારકોને

આ રીતે પ્રતિષ્ઠા–મહોત્સવનો આનંદકારી મેળો ભરાયો. અને જિનમંદિરની શોભા કેવી હતી–તે હવે સાંભળો. બાવનગજની વેદીકા ઉપર સોનાનું હીરાજડિત ઉત્તમ સિંહાસન હતું, ચારેકોર મખમલ અને કિનખાબના ઉત્તમ ચંદરવા બાંધ્યા હતા. મોતીના માંડલા પૂર્યા હતા ને ગજમોતીના ચોક પૂર્યા હતા. સુવર્ણના વેદીમંડપ ઉપર બાવન આંગળની મોતીનાં ઝાલર લટકતી હતી. ને ઠેરઠેર હીરા–માણેક જડયા હતા.

આવા જિનમંદિરમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુની રત્નમય જિનપ્રતિમા સ્થાપી હતી, એ પ્રતિમા ઘણી મોટી હતી ને ચૌમુખા હતી. ચારે બાજુથી તેની પૂજા થતી હતી. પૂજન કરનારાં નરનારીઓના હાથનાં આંગળીમાં રત્નજડિત મુદ્રા હતી ને ગળામાં ગજમોતીના હાર હતા, શિર પર સુવર્ણ મુગટ અને કપાળમાં કેશરનાં તિલક શોભતાં હતાં. આવા ઠાઠસહિત ઇન્દ્રધ્વજ–મહાપૂજન ચાલતું હતું. પૂજનમાં ઉત્તમ પ્રકારના અષ્ટદ્રવ્યના [illegible] [illegible] હતા. ધૂપઘટમાં જાણે [illegible] [illegible] થતાં હતાં, છત્ર અને ચામર [illegible] [illegible] [illegible] હતા. ચારેકોર

લીધે, ભાવો ઉંચા જાય, એ સ્વાભાવિક હતું. અને તેથી ગરીબો કે મધ્યમ વર્ગના લોકોને જીવનોપયોગી અનાજ વિગેરે ચીજો સરળતાથી ન મળી શકે, તે મુશ્કેલી દૂર કરવા માટે ઉંચા ગયેલા ભાવે વેપારીઓ વેચી ન શકે, અને અમુક જત્થાથી વધારે જત્થામાં માલ સંગ્રહી ન શકે, માટે અમુક નક્કી કરેલા જાતના દરેક માલ ઉપર કંટ્રોલના કાયદાથી અમુક મુકવામાં આવ્યો હતો. અને જાહેરમાં વેચવા માટેના ભાવ જે બાંધવામાં આવ્યા તે ભાવેજ દરેકે લેવું, અને વેચવું જોઈએ. એવી ફરજ પાડવામાં આવી. તથા એ નક્કી કરેલા ભાવે વેચનારી સરકારી અમુક તજોની દુકાનો પણ ખોલવામાં આવી. ખરીદ કરનારાઓને સરકાર તરફથી અનાજ વિ૦ મેળવવાના અરજી પત્રકોના રૂપે અનાજ આપવા વિગેરેના કુટુંબ વાર કે વ્યક્તિ વાર માપ, તારીખ, વગેરે નોંધનારા નોંધકાર્ડો પણ પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતાં.

વખતોવખત અનેક ફેરફારો કરીને એ પદ્ધતિને પૂર્ણ વ્યવસ્થિત બનાવવામાં આવતી રહી છે. "વિદેશોમાં પણ એ પદ્ધતિ ચાલે છે," એવી અહિં જાહેરાત થવાથી અહીંના લોકોને "આ ભારત જેવા દેશમાં નવાઈ ભરેલી શરૂ થયેલ રીત વિષે બહુ આશ્ચર્યકારક ઘટના જેવું ન લાગ્યું, અને કંઈક લાગ્યું તે પણ કાળાન્તરે પચી ગયું. આ પદ્ધતિના અમલ દરમ્યાન અનેક જાતના નાના મોટા કાયદા કરવામાં આવ્યા, તેના ભંગ કરનાર અનેકોને શિક્ષા અને દંડો પણ સહન કરવા પડ્યા. જે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. માલ સંઘરનારા અને ઉંચે ભાવે વેચનારાને કાળા બજારીયા એવું નામ પણ અપાયું. અંગ્રેજી ભાષામાં-બ્લેક માર્કેટ, (Black Market) શબ્દો માટે યોજેલ હશે અથવા કાયદે યોજ્યા હશે. તેના ઉપરથી કાળા બજાર શબ્દ પ્રચલિત થયો અને લાગુ થયો અને તે કાળા બજાર કરનારો વર્ગ કોઈ ભયંકર ગુન્હેગાર પણ ગણાવા લાગ્યો, અને 'તેને ફાંસીએ દેવા' સુધીની બુમાબુમ પણ ગરીબોની હાડમારી દૂર કરવા ખાતર કેટલાક

જોડીને કહ્યું—મહારાજ ! જિનમંદિરનીપ્રતિષ્ઠાનો મોટો ઉત્સવ ચાલે છે, તેમાં મનોવતી અને રાજકુમારી એ બેમાંથી કોણ ઈન્દ્રાણી થાય ? આપની તે સંબંધમાં શું સલાહ છે? ત્યારે ન્યાયવંત રાજાએ કહ્યું કે—મનોવતી સુંદરીની દર્શનપ્રતિજ્ઞાના કારણે જ આ મંદિર બન્યું છે, માટે તે જ ઇન્દ્રાણી થાય. આ સાંભળીને પંચના માણસો જિનમંદિરે પહોંચ્યા ને રાજાનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. કુંવર અને મનોવતીએ ઈન્દ્ર–ઈન્દ્રાણી થઈને ઘણા આનંદોલ્લાસથી ભગવાનના પંચકલ્યાણક ઉજવ્યા; ને પ્રતિષ્ઠાવિધિપૂર્વક ફાગણ સુદ બીજે પરમ ભક્તિપૂર્વક જિનમંદિરની વેદી પર જિનેન્દ્રભગવાનને બિરાજમાન કર્યા. સર્વત્ર જયજયકાર છવાઈ રહ્યો, ચારેકોર મંગળ વાજાં વાગવા માંડ્યાં. આમ જિનેન્દ્રભગવાનની પ્રતિષ્ઠા થતાં મનોવતીને અપાર આનંદ થયો. વીતરાગ જિનબિંબ સન્મુખ ચૈતન્યધ્યાનની સ્ફૂરણા થતાં તે સમ્યગ્દર્શન પામી.

આઠ દિવસનો ઉત્સવ પૂર્ણ થતાં નવમા દિવસે યાત્રિકોને સન્માનપૂર્વક વિદાય આપી. [illegible] તથા [illegible]પુરના યાત્રિકોને ઘોડા

વિગેરે,
ઉકેલ મળશે. લોકોએ ઉઘરાવીને રાહત ફંડો
લશે, તોજ મુશ્કેલીનો દેશમાંથી પાસે ફેરફેરના
કમાતમાં આપ્યું હતું. દેશો-દેશમાંથી સરકાર ભયંકર
ત્યા અનાજ બંગાળમાં મોકલ્યાં. તો સરકાર ભયંકરમાં ભયંકર
ાદનો ન મળે. કમનસીબી કેટલી બધી? જે લડનાર સૈનિકોને સિગારેટ,
જંગલો, સમુદ્રો, પર્વતો અને ખાણો ઉપર પણ પહોંચાડી
ર, સોડા અને જીવનની નાનામાં નાની જ રૂરીઆતની ચીજો રેલ્વેનાં
કે તે સરકાર પાસે બંગાળીઓના કમભાગ્યેજ બંગાળ જેવા પુષ્કળ તનતોડ
સાધનવાળા દેશમાંજ વહાનોની તંગી પડી ગઇ, ને સરકારના
પ્રયત્નો જાહેર થવા છતાં લોકોના મોટી સંખ્યા ભૂખમરાથી મરી પરવારી.
મોટી સંખ્યા ભૂખમરાથી બંગાળના
હિંદના ફુડ કંટ્રોલરોએ હવટે માંસાહાર પ્રધાન તેને
માંસાહારી લોકો માટે માંસ પૂરૂં પાડનારી યોજનાઓમાં વેગ વધાર્યો. સુંબઇના
વ્યવસ્થિત કરી બંગાળ માંસાહાર પ્રધાન દેશ છે, તે આપણને પુસ્તકમાં
આજી મેયર મીનું મસાણીના લખેલા "આપણું હિંદુસ્તાન" નકશો આપેલો
હિંદમાં થતા અને વપરાતા વિવિધ ખોરાકોનો દર્શક એક ખોરાકોના
છે. તેમાં જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ફળ, અનાજ વિગેરે જુદા જુદા ખોરાક તરીકે
ચત્રો આપેલા છે. ત્યારે **બંગાળના** પ્રદેશમાં ત્યાંના મુખ્ય મચ્છી અને
મોટાં મોટાં માછલાં ચિતર્યાં છે. એટલે કે હિંદમાં બંગાળા ભૂખમરો ફેલાય, ત્યારે
માંસાહાર પ્રધાન દેશ છે. જ્યારે તે દેશમાં અનનો સ્વભાવિક છે અને
પણ તે ચીજોના ઉપરજ વધુ પડતી તરાપ પડે, એ પ્રદેશને માંસાહાર પુરો પાડવા
તે વખતે સરકારી ખાતાઓએ તે વખતે એ યોજનાઓ ઘડી લીધી અને
ગારેની સંગીન, વ્યવસ્થિત, મોટા પાયા ઉપર સરળતાથી મળી કરે, તથા ખાદ્ય
ખેતરોની બાબતોમાં લોકોને મદદી
બાબતોને ઉત્તેજ હતી.

ફર સાહેબે દેશમાંથી ફેલા દેશનેતાઓ
ને બંગાળમાંની ખોરાકની તંગીના કુદરતી